

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Diplomová práce

2013

Eva Nigová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Eva Nigová

**Evropizace vybraných aktérů české sociální
politiky**

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Eva Nigová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jan Karlas, MA., Ph.D.**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

NIGOVÁ, Eva. *Evropeizace vybraných aktérů české sociální politiky*. Praha, 2013. 88 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Jan Karlas, MA., Ph.D.

Klíčová slova

Sociální učení, socializace, nesoulad, odbory, nevládní organizace, Evropská Unie

Keywords

Social learning, socialization, misfit, trade unions, non-governmental organizations, European Union

Rozsah práce

Počet slov: 22 727

Počet znaků: 135 440

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá evropeizací vybraných aktérů české sociální politiky. K těm řadí některé odborové svazy a nevládní organizace. Zkoumá jejich změny v několika oblastech: v organizační struktuře, ve finančních zdrojích, v aktivitách, v zájmech, v používané argumentaci s představiteli státní moci a v postojích vůči spolupráci s partnery ze zemí EU. Tyto změny pozorujeme díky vstupu České republiky do EU a/nebo díky členství těchto aktérů v evropských zájmových sdruženích. Práce se snaží prokázat, že změny byly v první řadě způsobeny nesouladem mezi českými aktéry a jejich protějšky z ostatních členských zemí EU. Ve druhém případě posuzuje, zda lze změny přičítat socializaci do evropských zájmových sdružení. Zároveň se zaměřuje na to, zda nastaly vhodné podmínky pro to, aby došlo k sociálnímu učení sledovaných aktérů. K evaluaci byla použita metoda dotazníkového šetření a sekundární literatura. Bylo prokázáno, že koncept nesouladu se pro tyto dva případy nehodí, a tak ani pozorované změny nelze tomuto konceptu přičítat. Jiná situace nastává při hodnocení změn vyplývajících ze socializace. Zde se ukázalo, že proces socializace má na tyto změny nesmírný vliv. V současné době je patrný především u nevládních organizací.

Abstract

This thesis deals with the Europeanization of the selected Czech social policy actors, among them some trade unions and non-governmental organizations. It examines their changes in some particular areas: in an organizational structure, in financial resources, in activities, in interests, in the used argumentation towards representatives of state power and in attitudes to the cooperation with partners from the other EU countries. These changes are observed thanks to the country's accession to the EU and/or thanks to the actors' membership in the European interest groups. The thesis tries to prove that these changes have been caused, at first, by the misfit among the Czech actors and their counterparts from the other EU member states. In the latter case it assesses if it is possible to attribute changes to socialization into the European interest groups. It also focuses on the fact whether there have been suitable conditions for the social learning of the observed actors. The questionnaire and secondary literature have been used for the evaluation. It has been proved that the concept of misfit is not suitable for these cases and thus the observed changes cannot be ascribed to this concept. Another situation occurs when evaluating changes resulting from socialization. There has been shown that the process of socialization has a profound impact on these changes. Currently it is evident especially among non-governmental organizations.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Novém Jičíně dne 15. května 2013

Eva Nigová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Doc. PhDr. Janu Karlasovi, MA., Ph.D. za cenné připomínky k této práci.

Obsah

Obsah	1
Seznam použitých zkratk	i
ÚVOD	1
1 POUŽITÉ TEORETICKÉ KONCEPTY	6
1.1 Nesoulad jako podmínka evropeizace	6
1.2 Evropeizace jako socializace	10
1.2.1 Sociální učení a socializace	10
1.3 Sociální politika a její aktéři	14
1.4 Operacionalizace	15
2 SOCIÁLNÍ POLITIKA EU A JEJÍ VYBRANÍ AKTÉŘI	18
2.1 Sociální politika Evropské unie	18
2.2 Vybraní aktéři evropské sociální politiky	20
2.2.1 Evropská odborová konfederace	22
2.2.2 Sociální platforma	23
3 ZMĚNY VE FINANCOVÁNÍ A ORGANIZAČNÍ STRUKTUŘE. ZMĚNY POSTOJŮ, ZÁJMŮ A AKTIVIT	27
3.1 Odborové svazy	29
3.2 Nevládní organizace	33
4 SLEDOVANÍ AKTÉŘI A MÍRA JEJICH EVROPEIZACE	38
4.1 Odborové svazy	40
4.1.1 Změny vyvolané nesouladem	40
4.1.2 Změny vyvolané sociálním učení a socializací	42

4.2	Nevládní organizace	46
4.2.1	Změny vyvolané nesouladem	46
4.2.2	Změny vyvolané sociálním učením a socializací	48
	ZÁVĚR	53
	Summary	55
	Použitá literatura	56
	Seznam příloh	61
	Příloha 1 – dotazník (vzor)	62
	Příloha 2 - Výsledky dotazníkového šetření (souhrn odpovědí)	67
	Projekt diplomové práce	79

Seznam použitých zkratk

ČMKOS – Českomoravská konfederace odborových svazů

EBU – European Blind Union (Evropská unie nevidomých)

EDF – European Disability Forum

EHS – Evropské hospodářské společenství

EK – Evropská komise

EMCEF - European Mine, Chemical and Energy Workers' Federation (Evropské federace horníků, chemiků a energetiků)

EMF – European Metalworkers' Federation (Evropská federace kováků)

EP – Evropský parlament

ESF – Evropský sociální fond

ETF – European Transport Workers (Evropská federace pracovníků v dopravě)

EU – Evropská Unie

ETUC – European Trade Union Confederation (Evropská odborová konfederace)

ETUCE - European Trade Union Committee for Education (Evropský odborový výbor pro vzdělávání)

EWL – European Women's Lobby

IGM - Industriegewerkschaft Metall

ILGA - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association

NGOs – Non-governmental organizations (nevládní organizace)

OMC – Open Method of Coordination (Otevřená metoda koordinace)

OS – Odborový svaz

SEA – Single European Act (Jednotný evropský akt)

SONS – Sjednocená organizace nevidomých slabozrakých

ÚVOD

Vstup České republiky do Evropské unie (EU) v roce 2004 znamenal pro zemi zásadní změny, se kterými se musela vyrovnat. Z teorií, jež se změnami zabývají, vyčnívá koncept evropeizace¹, jehož působení v obecné rovině proměňuje domácí politické systémy členských zemí EU a také zemí, které jsou v rámci Evropy s EU nějakým způsobem spjaty. Tyto systémy jsou pod tlakem probíhající integrace, která má tendenci se dále prohlubovat. Nicméně empirické studie ukazují, že v současnosti nelze hovořit o konvergenci mezi členskými státy, která by vedla k větší centralizaci či naopak decentralizaci anebo kooperaci v národních politických systémech. Spíše ukazují na alternativní mechanismy domácí změny, která se projevuje internalizací nových norem, pravidel a sdílených přesvědčení. (Börzel in Bulmer a Lequesne 2005: 48)

Evropeizace je fenoménem, který je zkoumán více teoriemi. Tato práce v první řadě vychází z premis o existenci nesouladu mezi národní (domácí) a evropskou (supranacionální) úrovní. S myšlenkou nesouladu pracují Tanja Börzel a Thomas Risse, kteří jej považují za nutnou podmínku toho, aby k evropeizaci docházelo. Zároveň se práce odkazuje i na některá konstruktivistická východiska. Podle jejich předpokladů mohou být domácí aktéři socializováni do norem a přesvědčení přijatých na evropské úrovni. Při naplnění určitých podmínek může u těchto aktérů dojít k sociálnímu učení. Pak, přičemž výraznou úlohu hraje i komunikace, následuje socializace, kterou ovlivňuje způsob použité argumentace a přesvědčování. Možným následkem procesu je redefinice zájmů, norem nebo přesvědčení aktérů.

Tato práce předpokládá existenci nesouladu mezi vybranými aktéry české sociální politiky a jimi podobnými aktéry z ostatních členských zemí EU. Vzájemný nesoulad spočívá v normách, pravidlech a přesvědčeních mezi těmito aktéry. Konkrétně práce zkoumá nejdříve inkompatibilitu mezi českými odborovými svazy a svazy z ostatních členských zemí. Pak se zaměřuje i na nesoulad mezi českými nevládními organizacemi a těmi z dalších států EU. Obě dvě sledované skupiny mají nějaké napojení na evropskou úroveň – odbory díky svým odborovým eurofederacím, které jsou součástí Evropské odborové konfederace (*European Trade Union Confederation*, ETUC) a nevládní organizace díky členství v nadnárodních sítích sdružených pod Sociální platformou (*Social Platform*). Primárně sledujeme existující vztahy mezi aktéry a to mimo národní úroveň státu.

¹ Jsem si vědoma, že české akademické prostředí používá pro označení tohoto procesu několik různých názvů. V literatuře se můžeme setkat s pojmem evropeizace či europeanizace, tento text pracuje s pojmem **evropeizace**.

Předkládána práce chápe nesoulad a socializaci především jako motory změn domácího prostředí. Text se tak zaměřuje změny, které by mohly souviset se vstupem České republiky do EU, a také se zaměřuje na změny, které mohly být způsobeny členstvím sledovaných aktérů v evropských zájmových uskupeních. Snaží se prokázat, že můžeme pozorovat proměny organizačních struktur, zájmů, aktivit, financování a také modelů chování u aktérů, přičemž tyto proměny chápe jako důsledek vzájemného nesouladu a socializace. Pokud se zároveň naplní podmínky pro sociální učení, může významným způsobem dojít ke změnám sebeidentifikace sledovaných aktérů, kteří jsou ochotni přebírat vzorce chování a jednání od svých evropských protějšků a použít je ve svém domácím prostředí.

Proces evropeizace je v současné době možné považovat za ústřední proces, kterým EU na různé aktéry působí. Zároveň existence EU vytváří podmínky pro vznik dalších uskupení, které se společnými silami a pomocí různorodých prostředků snaží ovlivnit její rozhodování. K takovým uskupením lze řadit evropské odborové federace a síť evropských nevládních organizací. Obě skupiny jsou považovány za partnery, se kterými evropské instituce konzultují své kroky v sociální oblasti. Předkládaná práce tak sleduje zprostředkující roli EU.

Výzkum změn u odborových svazů provádím proto, že je v současné době vnímám jako posilující hráče domácí úrovně a rovněž se domnívám, že jejich síla vzhledem k dnešní politické situaci nadále poroste. Jejich evropeizace má potenciál působit na další domácí aktéry sociální politiky a přispět tak i k jejich evropeizaci. Podobné je to i v případě nevládních organizací, které se postupem času staly poměrně výrazným aktérem české sociální politiky. Ideje, které tyto organizace prosazují, vycházejí do velké míry i z kontaktu, který mají s ostatními podobně zaměřenými organizacemi z dalších členských států EU.

Cílem práce je v první řadě testovat aplikovatelnost vybraných teorií evropeizace na empirických příkladech, protože jediné tak je možno ověřit jejich použitelnost v praxi. Empirickými příklady jsou české odborové svazy a nevládní organizace. Oba sledování aktérů mají napojení na širší evropská zájmová sdružení. V první řadě tak chce práce dokázat, že změny, které lze u těchto aktérů pozorovat lze přičítat až už vstupu České republiky do EU a/nebo jejich členství v těchto sdruženích. V druhé řadě se pak snaží prokázat, že tyto změny jsou vyvolané nesouladem, sociálním učením a socializací.

Předkládaná práce se snaží zodpovědět na tři otázky:

- Do jaké míry můžeme považovat změny u sledovaných aktérů za důsledek nesouladu mezi nimi a jejich evropskými protějšky?
- Byly splněny podmínky pro to, aby došlo k sociálnímu učení aktérů?
- Do jaké míry můžeme považovat změny u sledovaných aktérů za důsledek toho, že byli socializováni do struktur evropských zájmových organizací?

Platnost následujících hypotéz je za prvé testována pomocí informací získaných ze sekundární literatury a za druhé především z dat, která pocházejí z provedeného dotazníkového šetření. Jsou následující:

- pozorované změny u sledovaných odborových svazů vyvolané nesouladem mezi nimi a jejich protějšky z ostatních členských zemí jsou minimální, což je dáno podobnou orientací cílů a hodnot, které obecně evropská odborářská příjímají;
- pozorované změny u sledovaných nevládních organizací vyvolané nesouladem mezi nimi a jejich protějšky z dalších unijních zemí jsou rovněž malého rozsahu, což je dáno především stejnými zájmy, které tyto organizace společně sdílejí;
- díky členství v evropských zájmových strukturách nastaly podmínky pro to, aby došlo k sociálnímu učení, a tak jsou změny u obou sledovaných aktérů české sociální politiky poměrně intenzivní, protože oba aktéři považují možnost být součástí evropských sdružení za velmi cenné a to v mnoha ohledech;
- zároveň pro ně jednání na evropské úrovni představuje prostor, který jim poskytuje mnoho pozitivních podnětů, které se snaží zpětně uplatňovat ve svém domácím prostředí a to především v případě použité argumentace v jednáních s politickými představiteli státu či s příslušnými úřady;
- sledované aktéry lze považovat za socializované do evropských zájmových struktur.

Obecně je mnohem častěji zkoumána evropeizace sociálních politik jako celku. Akademické práce především zkoumají její dopady na sociální politiky, kdy se zaměřují na legislativní a institucionální změny. Některé analyzují i problémy, které vyplývají z toho, že na evropské úrovni není sociální politika chápána jako oblast, která by měla být primárně integrována. Evropeizace těch národních pak není dostatečně průrazná, protože EU nechává v této oblasti členským zemím poměrně volné pole působnosti. Zároveň evropeizace studující dopady na aktéry sociální politiky není příliš rozšířená. Tato oblast není primárním cílem evropeizačních výzkumů, ačkoliv lze nalézt výjimky (viz např. Grotte a Lang in Featherstone a Radaelli 2003 nebo Ladrech in Bulmer a Lequesne 2005)

Lze najít i články samostatně řešící evropeizaci nevládních organizací a to v kontextu s demokratickým deficitem, ze kterého je EU často obviňována. Její představitelé a mnohdy také akademická literatura chápou nevládní organizace jako prostředek, pomocí kterého lze taková obvinění překonat. Evropeizace nevládních organizací by totiž mohla přispět k širší evropeizaci občanských společností a to napříč EU a tím tento deficit snížit. Musí ovšem dojít k jejich politické socializaci v kontextu unijní tvorby politiky, aby toho byly schopny. Zde je ovšem potřeba jejich schopnosti a zároveň ochoty takovou změnu podstoupit. (Warleigh 2001)

Práce zkoumající evropeizaci jednotlivých aktérů sociální politiky lze nalézt i v českém akademickém prostředí. Asi nejznámější je publikace kolektivu autorů sdružených kolem prof. Petra Fialy (Fiala a kol. 2009), která se zabývá evropeizací politických stran a zájmových skupin. Mezi sledované zájmové skupiny autoři zařadili profesní komory, odborové svazy, asociace (zaměstnavatelské, řemeslnické a stavovské organizace) a zájmové skupiny společenskopolitického rozměru. Poslední jmenované pak byly z výzkumu vyřazeny pro slabou vypovídající hodnotu dat, což bylo dle autorů dáno tím, že pro tyto skupiny nejsou evropská témata příliš významná. V souvislosti s evropeizací pozorovaných subjektů autoři zkoumali nejprve jejich organizační proměnu, potom změny v komunikaci s ostatními partnery, následně změny taktik a strategických priorit a nakonec změny v expertních a finančních zdrojích.

Pro splnění cíle práce jsem zvolila metodu kvantitativního výzkumu. Základním zdrojem informací v teoretické části byla odborná literatura a vědecké články. V empirické části byly jako zdroje využity jak veřejně přístupné informace o vybraných aktérech výzkumu² a evropských sdruženích, kterých jsou tito aktéři součástí, tak další odborná literatura a články. Sledování aktéři byli vybráni na základě definovaného výběru. Bylo zahrnuto celkem osm odborových svazů, které jsou členem některé z evropských odborových federací a zároveň jsou součástí ETUC. Rovněž se jedná o člensky nejpočetnější svazy. V podobném duchu bylo postupováno při výběru sledovaných nevládních organizací. Vzhledem k tomu, že v České republice v současnosti existuje zhruba patnáct tisíc těchto organizací, bylo přirozené, že byl jejich výběr zúžen a to celkem na 34 subjektů. Tyto měly rozvětvenou organizační strukturu, přičemž v některých případech bylo patrné, kdo se specializuje na mezinárodní otázky. Do výzkumu se dostaly ty, jež jsou prokazatelně členem některé z evropských sítí nadnárodních organizací. Tyto sítě jsou pak sdruženy pod Sociální platformou. Posledním zdrojem informací byla data získaná empirickým šetřením. Ta jsem vyhodnotila a výsledky rovněž porovnávala se svými hypotézami, což mi umožnilo potvrdit či vyvrátit jejich platnost a odpovědět tak na výzkumné otázky této diplomové práce.

Pro empirické šetření jsem využila dotazování elektronickou poštou, které mi dalo velký prostor ke sběru dat. Použila jsem metodu dotazníkového šetření. Předem jsem sestavila okruh uzavřených i otevřených otázek, který je uveden v přílohách práce. Pomocí této metody

² Obecně lze za vcelku významný zdroj informací považovat výroční zprávy, jež jsou tyto organizace povinny předkládat. U sledovaných odborových svazů nelze výroční zprávy volně získat, poněvadž jsou součástí jejich intranetu. K těm jsem se přirozeně nemohla dostat, protože nemám patřičné přístupové údaje. U nevládních organizací byla situace o něco jednodušší, protože některé z nich své výroční zprávy na webových stránkách zveřejňují. Každopádně výroční zprávy se nakonec ukázaly jako nepříliš užitečný zdroj, poněvadž v drtivé většině popisovaly aktivity a činnosti organizací za uplynulý rok, přičemž témata týkající se mezinárodní spolupráce či EU byla zastoupena minimálně. Jedinou výjimku tvořily sekce o financování organizací, protože většině z nich byly poskytnuty nějaké peněžní dotace z evropských fondů.

jsem mohla oslovit většinu svých respondentů. Nespornou výhodou takového způsobu dotazování je fakt, že respondenti mají více času si svou odpověď rozmyslet, a tak přispět k vyšší relevanci předložených závěrů, které lze poměrně jednoduše kvantifikovat. Navíc je takové dotazování finančně i časově nejméně náročné. Dotazníkové šetření pomocí elektronické pošty se proto pro potřeby této práce jevílo jako nejschůdnější.

Sociologická literatura uvádí, že jednou z vlastností, která znehodnocuje pozitivní stránky dotazníkového šetření, je nízká návratnost, kdy za úspěch lze považovat návratnost 50%. (Disman 2009: 141 – 142) Z celkového počtu 42 rozeslaných emailů jsem jich 22 obdržela zpět, což činilo cca 52% z celkového počtu, a tak lze s odkazem na literaturu považovat provedené dotazování za poměrně úspěšné. Z tohoto počtu jsem poté čtyři vyřadila pro zjevné nedostatky, protože respondenti sami přiznali, že nejsou schopni relevantně na kladené otázky odpovědět. Druhým důvodem byl fakt, že dvě z organizací, které na dotazníkové šetření zareagovaly, přiznaly, že změny nesené ať už členstvím České republiky v EU anebo jejich vlastním členstvím v mezinárodních strukturách, je nijak neovlivnilo. Jedna jako důvod uvedla, že její vznik se datuje do konce roku 2011, a tak se domnívá, že k žádnému ovlivnění ani dojít nemohlo. Při vyhodnocování jsem tak vycházela z 18 řádně vyplněných dotazníků.

V první kapitole představuji použitá teoretická východiska. Druhá kapitola se ve stručnosti zaměřuje na evropskou sociální politiku a její aktéry. Ve třetí kapitole popisují změny, které se u sledovaných odborových svazů a nevládních organizací odehrály po vstupu České republiky do EU a po jejich vstupu do evropských zájmových organizací. Čtvrtá kapitola pak tyto změny analyzuje prostřednictvím teoretických východisek a snaží se tak potvrdit či vyvrátit hypotézy uvedené v úvodu práce. Závěrem práce odpovídá na položené výzkumné otázky.

1 POUŽITÉ TEORETICKÉ KONCEPTY

Koncept evropeizace má široké rozpětí, protože existuje mnoho definic, které jej popisují. Následující odstavce se tuto mnohoznačnost snaží reflektovat, protože jsou blíže charakterizovány dva vybrané přístupy a to s ohledem na záběr a cíle diplomové práce. Práce vychází ze dvou možných vysvětlení. První z nich předpokládá nesoulad domácího prostředí členských zemí s tím evropským. Přítomnost nesouladu je zároveň nutnou podmínkou toho, aby k evropeizaci vůbec došlo. Druhý z nich popisuje podmínky, díky kterým proběhne proces sociálního učení a socializace aktérů do struktur již existujícího zájmového sdružení. V další je stručně popsána sociální politika a její aktéři, protože pomocí použitých teoretických východisek je zkoumána míra evropeizace některých jejích aktérů. Nakonec je uvedena operacionalizace základních pojmů.

1.1 Nesoulad jako podmínka evropeizace

Evropeizace je v obecné rovině proces, pomocí kterého můžeme vysvětlit vztahy a procesy probíhající mezi členskými státy a EU. Zásadní roli hrají supranacionální (evropské) instituce, které nutí aktéry integrace „*přizpůsobovat svoje cíle, strategie a funkcionální a organizační struktury.*“ (Dančák, Fiala a Hloušek 2005: 20)

Koncept nesouladu byl při výzkumu evropeizace využit především v práci Tanji Börzel a Thomase Risseho (2003), následně jej Börzel rozšířila o další dimenzi ve své samostatné studii (2005). Autory zajímá, jak evropská úroveň ovlivňuje domácí prostředí členských zemí EU. Zaměřují se na proces shora dolů (*top-down*), pomocí kterého můžeme zkoumat, jaký dopad na národní úroveň členských zemí má EU, resp. jejich instituce a normy. (Börzel in Bulmer and Lequesne 2005: 49 - 50)

Evropeizační tlaky se v členských zemích prosadí při splnění dvou podmínek. Ta první spočívá v tom, že zde musí existovat nesoulad politik, institucí a procesů mezi národní a supranacionální úrovní. Podle stupně nesouladu pak dochází k adaptačním tlakům, které jsou nutnou, ale ne postačující podmínkou pro to, aby došlo ke změně domácího prostředí. Druhou podmínkou evropeizace domácí úrovně je proto přítomnost ovlivňujících faktorů, které také reagují na adaptační tlaky. Díky těmto faktorům může dojít ke změně domácí úrovně a zároveň větší kompatibilitě této úrovně s tou supranacionální. Na druhou stranu zde není žádný důvod pro výrazný adaptační tlak, pokud jsou obě úrovně ve shodě. (Börzel a Risse 2003: 1 – 2, 5; Börzel in Bulmer and Lequesne 2005: 50)

Podle autorů rozlišujeme dva typy nesouladu, pomocí kterých evropeizace vyvíjí adaptační tlaky na členské země. V prvním případě se jedná o nesoulad politik (*policy misfit*). Jde o to, že evropská pravidla a regulace se odlišují od těch platících v členských zemích. To

vede k tlaku na domácí instituce, aby přijaly potřebné změny. To pro státy zároveň znamená náklady, které se snaží minimalizovat. Ty silnější se snaží prosadit své pojetí politik na evropskou úroveň a snížit tak své problémy pramenící z nesouladu s touto úrovní. Kombinace různých státních preferencí vytvoří na evropské úrovni jakousi „regulační směsici“ (*regulatory patchwork*). Slabším zemím, které nemají dostatečné kapacity na to, aby své preference dostatečně prosadily, nezbyvá nic jiného, než se takové směsici přizpůsobit. V těchto zemích potom ve velké míře dochází k nesouladu, a tak jsou nuceny měnit své politiky i institucionální struktury. (Börzel a Risse 2003: 6; Börzel in Bulmer and Lequesne 2005: 50)

Evropeizace také způsobuje institucionální nesoulad (*institutional misfit*). Ten vyvíjí tlak na domácí pravidla a procesy a kolektivní vědomí s nimi spojené. Evropeizace tak může svým působením narušovat kolektivní vědomí identity, čímž bourá fundamentální základy státnosti (např. státní suverenitu). Pravdou je, že institucionální nesoulad nepůsobí tak přímo jako nesoulad v politikách. Adaptační tlak má ale v tomto případě poměrně značný potenciál, protože jeho dopady mohou být dlouhodobého charakteru. (Börzel a Risse 2003: 7; Börzel in Bulmer and Lequesne 2005: 51)

Při popisu dopadů adaptace na národní úroveň vycházejí Börzel a Risse ze dvou možných teoretických přístupů, které zdůrazňují rozdílné ovlivňující faktory přispívající ke změnám národní úrovně. Sami upozorňují, že si musíme uvědomit, že v praxi se buď objevují současně, nebo jeden z nich dominuje v různých fázích adaptačních změn. Jeden převažuje, pokud jsou preference aktérů jasně definovány a strategie k dosažení cílů jsou známy. Druhý dominuje v případě, kdy si aktéři nejsou jistí, jaké strategie k dosažení cíle použít a jak by měli vymezit své preference. (Börzel a Risse 2003: 19)

První užívá východiska institucionalismu racionální volby, kdy je změna domácího prostředí charakterizována závislostí na zdrojích (*resource dependency*). Podle něj domácí aktéři během jednání sledují své vlastní zájmy a snaží se maximalizovat svůj užitek s tím, že pečlivě zvažují náklady a výnosy, které jim jejich jednání přinese. Díky evropeizaci se aktérům otevírají nové příležitosti. Někteří z nich díky adaptačnímu tlaku vyjdou posílení, na druhou stranu jiní budou oslabeni. Tak dochází k proměně politik a institucí národní úrovně, ve které dochází k redistribuci zdrojů. Nutným předpokladem zároveň je, aby byli dotčení aktéři schopni efektivně využít svou převahu ve svůj prospěch. To se také odvíjí od dvou zprostředkujících faktorů: pokud je v domácím prostředí velké množství tzv. veto hráčů/bodů (*multiple veto points*), adaptačním tlakům pocházejícím z evropeizace domácí prostředí odolává. Na druhou stranu ovšem existence formálních institucí může poskytnout potřebné zdroje, jež přinesou nové možnosti pro to, aby ke změně na národní úrovni naopak skutečně došlo. (Börzel a Risse 2003: 2, 7 – 9; Börzel in Bulmer and Lequesne 2005: 52 – 54)

Druhý potom vychází ze sociologického institucionalismu. Změna domácího prostředí spočívá v procesu socializace. Je zdůrazněna logika vhodnosti, kterou se řídí aktéři společně vnímající to, co lze považovat za přijatelné chování ve struktuře formované určitými pravidly.

To, co budou aktéři považovat za racionální chování, pak vychází z tohoto prostředí. Místo aby se zaměřili jen na maximalizaci svého užitku, spíše se snaží naplnit společenská očekávání. Existující nesoulad představuje jak nesoulad politik, tak také institucionální nesoulad. Přesto instituce nefungují jen proto, aby regulovaly chování aktérů tím, že jim buď poskytnou příležitosti anebo je naopak v něčem omezí. Ony aktéry v podstatě spoluutvářejí, protože jim pomáhají pochopit, jaké jsou jejich zájmy a jak by o jejich prosazení měli vhodně usilovat. Z tohoto pohledu pak evropské instituce s sebou nesou nová pravidla, normy či praktiky, které členské státy musí včlenit do těch svých. (Börzel in Bulmer and Lequesne 2005: 54)

Jsou zde opět dva ovlivňující faktory, které tento nesoulad mohou transformovat do internalizace nových norem. Jedním z faktorů jsou iniciátoři norem, kteří se doma mobilizují a přesvědčují ostatní, aby redefinovali své zájmy a identity. K nim lze zařadit epistemická společenství a skupiny, které pojí společné přesvědčení a hodnoty. Proto tento přístup také zdůrazňuje proces přesvědčování. Druhým ovlivňujícím faktorem je pak kooperativní politická kultura a různé další spolupracující neformální instituce, které na domácí úrovni usnadňují vytvoření konsensu a rozložení nákladů vyplývajících z evropeizace. Tento náhled akcentuje, na rozdíl od institucionalismu racionální volby, snahu aktérů profitujících ze změn národní úrovně kompenzovat ztráty těm aktérům, kteří po tlaku na adaptaci zůstali doma oslabeni. Navíc snaha po nalezení shody a vzájemné spolupráce v rámci státu pomáhá překonat již výše zmiňované veto hráče tím, že aktéři zjistí, že jejich využívání je pro ně nevhodné. (Börzel a Risse 2003: 10 – 12; Börzel in Bulmer and Lequesne 2005: 54 – 56) Z této perspektivy pak lze evropeizaci nahlížet jako proces, během něhož se na domácí úrovni členských zemí prosazují nová pravidla, normy a procedury. Domácí změnu je možno realizovat díky přesvědčování, učení spočívající v nápodobě a socializaci. Zasažení aktéři internalizují normy, mnohdy přijímají nové identity a následkem toho mění své zájmy. (Börzel a Risse 2003: 2)

Změna národní úrovně reagující na evropeizaci může podle autorů generovat tři stupně změn. První popisuje **absorpci**, kdy členské země včlenění evropské politiky a ideje do svých domácích struktur, aniž by zásadně došlo k úpravě procesů, politik nebo institucí. Změna je tak poměrně malá (*low*). Druhým stupněm je **akomodace**. Státy se evropeizačnímu tlaku přizpůsobí tím, že uzpůsobí existující procesy, politiky a instituce s tím rozdílem, že jejich primární znaky a jejich základní pochopení zůstanou beze změny. Výstup je relativně mírný (*modest*). Konečně třetím stupněm je **transformace**, kdy členské země obohatí své politiky, procesy a instituce novými prvky do takové míry, že jejich původní podoba a fungování jsou zásadně přetvořeny. Stupeň domácí změny je zásadní (*high*). (Börzel a Risse 2003: 14 – 15)

Börzel později přidala **netečnost** (*inertia*) domácí úrovně, kdy nedojde k žádné její změně. V tomto případě totiž členské státy vzdorují adaptačním tlakům, jež jsou nutné pro shodu se supranacionální úrovní. Odmítání změn přirozeně vede k nesouladu s touto úrovní. Zde ale drží moc EK, která může použít institut řízení pro porušení práva, čímž opětovně

zvyšuje tlak na adaptaci národní úrovně. Druhou možností je „**stažení se**“ (*retrenchment*), což vyvolává trochu paradoxní situaci. Odpor vůči změně může vést ještě k dalšímu prohlubování propasti mezi oběma úrovněmi místo toho, aby se tato propast spíše zmenšovala.³ (Börzel in Bulmer a Lequesne 2005: 58)

Tanja Börzel se myšlenky nesouladu nevzdala ani ve své další studii, ale tu jen doplnila o další dimenzi, kterou může mít evropeizace na domácí prostředí členských zemí. Analyzovala dopady evropeizace, jež zapříčiňují institucionální adaptaci národních úrovní. Toto pojetí stojí na teorii organizace, kdy se postupně a dlouhodobě nahrazují staré praktiky a struktury za nové. Zde Börzel především zdůrazňuje proces institucionální izomorfie, kdy se po čase začínají instituce vzájemně podobat a to např. ve formálních organizačních strukturách. Stává se to díky tomu, že jsou často v kontaktu nebo mají základy v podobných společenských podmínkách. Přesto Börzel v analýze upozorňuje na jeho ne zcela jasné vymezení. Tento model, na rozdíl od dvou předchozích, totiž zřetelně neidentifikuje ovlivňující faktory, které by pomohly objasnit, proč se domácí instituce, čelící podobnému stupni nesouladu, liší v reakcích na evropeizaci. (Börzel in Bulmer a Lequesne 2005: 56 - 57)

Autoři rovněž poukazují na to, že východiska tří rozdílných teoretických přístupů následně generují odlišné teze o stupni proměny domácího prostředí. Pro všechny je nesoulad nutnou podmínkou této proměny a zároveň všechny předpokládají menší adaptační tlak v případě nízké míry nesouladu obou úrovní, čímž je rozsah domácí změny taktéž méně výrazného charakteru. Přístupy se ale odlišují při analýze dopadů silného adaptačního tlaku, který vyvstává v případě zásadního nesouladu mezi těmito úrovněmi. (Börzel a Risse 2003: 14 – 15)

Pro přístup vycházející z předpokladů institucionalismu racionální volby platí následující: čím vyšší je míra nesouladu, tím roste pravděpodobnost, že domácí koalice žádající změny budou posíleny. Zda vysoká míra nesouladu vyústí v transformaci či pouhou akomodaci, ovlivní počet veto hráčů a existence podporujících institucí. Přístup popisující změny domácího prostředí jako socializaci či institucionální adaptaci naopak předpokládá, že vysoká míra nesouladu v podstatě napadá fundamentální základy domácích politik a institucí. To způsobí netečnost, protože domácí aktéři odmítnou nahradit normy, pravidla a zažitě praktiky za nové. Aktéři jsou spíše ochotni učit se novému a nechat se přesvědčit, když jsou nové normy, pravidla a přesvědčení alespoň částečně podobné těm jejich. Transformace je možná, ale pouze za určitých okolností (pokud jsou vzdorující aktéři v krizi a pokud jsou přítomni silní iniciátoři norem, kteří mají možnost použít sankce). (Börzel in Bulmer a Lequesne 2005: 60)

³ Tanja Börzel se zmiňuje o Itálii, která nejenže jakoukoliv změnu (tehdy šlo o liberalizaci dopravního sektoru) odmítala, ale v době tohoto procesu vláda ještě naopak přitvrdila a do této oblasti více zasahovala, čímž přirozeně dále rozrušovala tržní prostředí.

1.2 Evropeizace jako socializace

Evropské instituce mají socializační efekt na aktéry integrace. Nicméně je potřeba také upozornit na fakt, že ani zkoumání socializace není jednotným konceptem, protože jej zároveň zkoumají dva protichůdné koncepty s odlišným pohledem na mezinárodní vztahy. Svoje východiska tak nabízejí racionalisté⁴ i konstruktivisté. Racionalisté kalkulují materiální výhody i nevýhody, přičemž jejich identita zůstává stejná, konstruktivisté se na druhou stranu snaží o pochopení sociálních jevů, které jsou určovány rozdílnými identitami aktérů daných odlišnými přesvědčeními a hodnotami. Tato práce se primárně zaměřuje na konstruktivistické pojetí.

1.2.1 Sociální učení a socializace

Ústředním bodem konstruktivismu je sociální realita, která je intersubjektivně konstruována. Je tvořena aktéry, kteří v dané sociální realitě koexistují. Tito aktéři nejsou nezávislými prvky, ale fungují v rámci svého sociálního prostředí, kde kolektivně sdílejí společnou sadu idejí a své chování řídí podle daných pravidel. Aktéři se řídí logikou vhodnosti, kdy se snaží chovat podle pravidel a norem převládajících v určité sociální skupině. Tyto normy jsou potom součástí jejich identit. Společenské normy a instituce mají tzv. konstitutivní efekt, protože tvoří identity aktérů tím, že je definují jako členy určité sociální komunity. Společné normy a vzájemné pochopení pak určují základní pravidla hry mezi aktéry. (Risse in Wiener a Diez 2009: 160, 163 - 164; Kratochvíl 2008: 186)

Jsou to především konstruktivisté, kteří akcentují proces sociálního učení. To blíže rozpracovává Jeffrey Checkel, který definuje podmínky zvyšující pravděpodobnost toho, že k sociálnímu učení aktérů integrace dochází a zároveň přibližuje situace, které přispívají k tomu, aby se aktér do stávajících struktur socializoval. Zde je na místě upozornit na to, že Checkel se soustřeďuje na socializaci na úrovni státu a schopnosti mezinárodních institucí stát jako aktéra do daných struktur socializovat.⁵ To je obecně problém výzkumníků zaměřujících

⁴ Racionalistický institucionalismus má své základy v 60. letech minulého století, kdy zkoumal chování v americkém kongresu. (Pollack in Jørgensen, Pollack a Rosamond 2006: 36) Aktéra nahlíží jako individuální jednotku snažící se maximalizovat vlastní užitek v prostředí sice ovlivněném nějakými normami, ale sledujícího logiku výhodnosti. Socializace v tomto pojetí je potom strategickým kalkulem s cílem dosáhnout vlastního zisku. Projeví se tak, že zasažený aktér sice změní své chování, ale jeho identita a zájmy zůstanou více méně stejné. Jediným cílem je získání materiálních zdrojů, kterých je v mezinárodním prostředí nedostatek. Můžeme říci, že takoví aktéři jsou pak socializaci otevření, pokud v ní vidí dostatečné materiální výhody, které jim příslušnost k nějakému hodnotovému společenství přinese. (Hall-Taylor 1996: 19 – 20)

⁵ J. Checkel v tomto ohledu není sám. Podobně i další přeměně hodnot u jednotlivců nepřikládají zvláštní význam. Říkají, že jejich socializace nemá potenciál pro to, aby proměnila hodnoty celého státu. Faktem také je, že pravidla mohou být přijata na státní úrovni, aniž by je přijali jednotlivci. Stát je totiž jednotkou, která

se na mezinárodní vztahy a také sociologických institucionalistů, jejichž jednotkou analýzy bývá obvykle stát (nebo jeho elity). To je ovšem problematické ve chvíli, kdy zkoumáme určité instituce jako sociální prostředí, protože státy jako unitární aktéři se sami neúčastní jednání, která tam probíhají. Jsou tam zastoupeni k tomu určenými jednotlivci (to jsou např. diplomaté, analytici, specialisté na určitou politickou oblast nebo nevládní představitelé). Instituce jsou těmi, kde jsou interakce iniciátorů norem (*norm entrepreneurs*) vysoce pravděpodobné a kde jsou tlaky na sociální konformitu nejintenzivnější. Instituce mají často vlastní „firemní“ identitu, vlastnosti, poslání, normativní základy a oficiální diskurs. Navíc, odborná literatura zabývající se socializací⁶ poukazuje na to, že pro získání skutečně relevantních výsledků je potřeba jako jednotku analýzy nahlížet v první řadě jednotlivce nebo malou skupinu jednotlivců. (Johnston 2001: 507) Proto záleží na tom, jak jsou jednotlivci nebo malé skupiny socializováni, protože jejich vlastní socializace má výrazný dopad na to, jak bude následně rozsáhlejší sociální prostředí vypadat. Výzkum socializace by se měl nejdříve zaměřit na mikroúroveň (*go micro*) a zkoumat jednotlivce nebo malé skupiny, aby pak bylo možno pozorovat dopady, které mají tyto aktéři na procesy probíhající na úrovni státu (můžeme považovat za makroúroveň). (Ruggie 1998: 27)

Každopádně konstruktivistická ontologie dovoluje považovat za jednotku socializace i jednotlivce nebo malou skupinu. Proto se domnívám, že i Checkela jako umírněného konstruktivistu můžeme zahrnout do analýzy, i když je obecně považován za badatele soustředujícího se na stát, který je tou primárně socializovanou jednotkou. Svá tvrzení staví na čtyřech hypotézách, které zvyšují pravděpodobnost toho, že dojde k sociálnímu učení. První hypotéza předpokládá, že sociální učení členů určité skupiny je pravděpodobnější, pokud sdílejí společný profesionální základ. Druhá hypotéza tvrdí, že sociální učení je pravděpodobnější, když se skupina cítí ohrožená a v krizi nebo musí čelit politickému neúspěchu. Třetí hypotéza stojí na předpokladu, že sociální učení je pravděpodobné, pokud se skupina aktérů pravidelně schází a pokud mezi nimi existuje velké množství interakcí. Poslední hypotéza pak říká, že k sociálnímu učení dojde v případě, kdy je skupina aktérů izolována od přímého politického tlaku nebo vnějšího vlivu. Autor přitom sám upozorňuje na to, že některé popsané skutečnosti jsou obtížně měřitelné. Jedná se zejména o to, jak definovat kritickou situaci *a priori* či kdy lze považovat interakce za dostatečně intenzivní. I přes tyto problémy je ovšem přesvědčen, že naznačené hypotézy jsou dobrým začátkem pro další výzkum. (Checkel in Christiansen, Jørgensen a Wiener 2001: 53 - 54)

může dodržování práva vymáhat. Stát tak normy přijal, aniž by si to přáli jeho občané. (Schimmelfennig, Engert, Knobel 2006: 2 - 5)

⁶ Oblastí zájmu je socializace pro sociální psychologii, sociologii, teorii komunikace a teorii politické socializace.

Zároveň Checkel definuje podmínky, které mohou přispět k tomu, aby se aktér úspěšně socializoval do struktur daného společenství. Musí být přesvědčen a to pro něj relevantními argumenty, a tak zde klíčovou roli sehrává komunikace. Úspěšnost následné socializace se zvyšuje v případě, že se aktér nachází v novém prostředí, které jej vědomě nutí analyzovat nové poznatky. Zároveň k úspěšné socializaci přispívá přítomnost osoby, která aktéra přesvědčuje, a je zároveň autoritativním členem skupiny, ke které aktér chce patřit. Přesvědčit aktéra je také snazší, když má jen několik původních hluboce zakořeněných přesvědčení nekonzistentních se sdělením osoby, která přesvědčuje. Pravděpodobnost úspěšnosti celého procesu se taktéž odvíjí od prostředí, ve kterém se odehrává. Podle autora je takovým prostředím prostor pokud možno co nejméně zpolitizovaný. Pak je socializace procesem učení, ve kterém jsou ideje a normy přenesené z jednoho aktéra na druhého, což v případě splnění výše popsaných podmínek vede k internalizaci norem. S tímto vymezením pak lze zkoumat, proč je socializace u některých zemí úspěšnější než u jiných.⁷ (Checkel in Christiansen, Jørgensen a Wiener 2001: 54 - 55)

Sociální učení a socializace ve velké míře probíhá také uvnitř mezinárodních institucí, kde je na jejich členy vyvinut tlak, aby změnilí své postoje. Aby ke změně došlo, je potřeba přítomnosti dvou mikroprocesů (Ruggieho *go micro*) – přesvědčování a sociálního ovlivňování. Teprve potom je možné, aby tito členové mohli dále působit na další úrovně vládnutí a přispět k tomu, aby se změnilo i chování státu. Abychom mohli blíže zkoumat efekty socializace na aktéra, musíme znát přinejmenším tři věci. Za prvé jsou to typické znaky sociálního prostředí, ve kterém se aktéři setkávají. Zde jsou důležité normy a chování, kdy se od nově přichozícího očekává, že je přijme a že se s nimi vnitřně ztotožní. Jinými slovy, zaměřujeme se na převládající ideologii ovlivňující skupiny. Za druhé je také dobré vědět, jaké znaky vykazují jednotliví aktéři, kteří do daného prostředí už patří. A za třetí pak jde o to, jak tito aktéři na sebe vzájemně působí a jaké jsou politické procesy, pomocí nichž nově socializovaní aktéři působí na širší sociální prostředí. Efektivní socializace tedy spočívá v tom, jak na sebe vzájemně působí znaky daného sociálního prostředí a znaky jednotlivých aktérů. (Johnston 2001: 506)

Svou úlohu v procesu socializace aktéra v rámci mezinárodní instituce hraje i její uspořádání. To vede k odlišným sociálním prostředím jednotlivých institucí. U každé z nich pak existuje jiná míra přesvědčování a sociálního ovlivňování, od kterých se odvíjí podoba socializace. V krajním případě předpokládejme, že téměř k absolutnímu přesvědčení aktéra (a tedy k jeho socializaci do existujícího uskupení) s největší pravděpodobností dojde ve skupině, která má málo členů. Je to skupina, kde má omezený počet jedinců autoritativní moc, kde je rozhodování založeno na konsenzu, kde je mandát instituce spíše poradního charakteru

⁷ Viz například výzkumy vcelku úspěšné socializace u kandidátských zemí EU (např. Česká republika či Slovinsko) a proč je neúspěšná v zemích jako Rusko. (např. Schimmelfennig 1999)

a kde je autonomie členů poměrně vysoká. Pokud vezmeme v úvahu druhý extrémní příklad, tedy akterovo odmítání a ostrý nesouhlas s institucí, jež se ho snaží nově socializovat, ten se pravděpodobně spíše objeví tam, kde je velké množství členů. Autorita není jasně vymezena, pravidla rozhodování jsou většinová, mandát instituce zahrnuje vyjednávání o výhodách a autonomie aktéra je malá, protože musí primárně reprezentovat a hájit zájmy svého „pána“ (*principal*). (Johnston 2001: 509 – 510)

Jak je ale možné, že přesvědčování a sociální ovlivňování v institucích vedou k požadovanému chování nově příchozí aktéra? Nejdříve je nutné prokázat, že sociální prostředí těchto institucí napomáhá k tomu, aby vůbec bylo možné přesvědčování a sociální ovlivňování použít. Pak je také potřebné ukázat, že po zapojení se do nového sociálního prostředí aktér skutečně mění své postoje v souladu s těmi, jež převládají v tomto prostředí a že jeho chování pak takovým postojům také odpovídá. Nakonec by v sociálním prostředí neměly být přítomny hrozby nebo materiální tzv. vedlejší platby, resp. by neměly být součástí procesu, během kterého se aktér rozhoduje, zda přijme normy té které instituce. (Johnston 2001: 510)

Již bylo zmíněno, že v procesu sociálního učení a socializace hraje nezastupitelnou úlohu komunikace a hustota interakcí mezi aktéry. Například Michal Kořan (2010) ve své studii nabízí zajímavý pohled na socializaci českých diplomatických a byrokratických aktérů. Zabývá se podmínkami, které tyto aktéry směřují k visegrádské spolupráci. Kořana zajímá, jak a jestli vůbec příslušnost k visegrádskému uskupení (Visegrádská čtyřka, V4) ovlivňuje prosazování českého národního zájmu dobrých sousedských vztahů. Vychází z předpokladů interakcionistického konstruktivismu, přičemž argumentuje tím, že v případě V4 neexistuje všeobecně přijímaná podmínka socializace, kterou je existence silného institucionálního zázemí. Při své analýze se obrací k symbolice, která při výzkumu socializace v mezinárodních vztazích není standardně užívána. Namísto socializace jako internalizace norem se Kořan zaměřuje na interakce. Pak jsou interakce výsledkem i procesem socializace. (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010: 180)

Klíčovým aktérem analýzy je jednotlivec, člen nějaké skupiny či společnosti. Jakákoliv skupina nebo společnost ale není plně schopná proniknout do vnímání a jednání jednotlivce, protože jedinec si probíhající interakce se společenstvím nebo s jeho jednotlivci vyloží po svém. Stále ale platí, že přijímané normy a pravidla společenství, jichž je členem, akceptuje a chová se podle nich. Kořan se odkazuje na kontext, protože „*zatímco interakce tvoří jakousi povrchovou strukturu socializace, povaha této povrchové struktury je spoludefinována hlubší či normativní povahou kontextu, v němž se daná skupina nachází...je to sdílená intersubjektivní struktura, která není v konfliktu s interpretací instrumentálních cílů a praktik v rámci sledované instituce*“ (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010: 180, 182) Pro Kořana tak koncept socializace spočívá v kontextu, u kterého je potřeba sledovat míru sdílení intersubjektivní struktury mezi aktéry od velmi vysoké až po velmi nízkou/neexistující. Aby k socializaci jedince do již existující struktury došlo, je proto potřeba přítomnosti normativního

kontextu, který je sdílen napříč aktéry participujícími na určitém společenství. (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010: 182)

Kořanův koncept také stojí na přítomnosti nezávislých, závislých a zprostředkujících proměnných. Nezávislé proměnné představují faktory, které napomáhají nebo naopak brání socializaci. Zde autor vyzdvihuje trvání a četnost sociálních interakcí a charakter prostředí, ve kterém interakce mezi aktéry probíhají. Odklání se od tradiční socializační literatury, kde je zásadní nezávislou proměnnou síla a hustota institucionálního prostředí. Tady nalzáme styčné body s Checkelovým a s Johnstonovým pojetím, která jsou popsána v předchozích odstavcích. Pro Kořanovu studii to ovšem neplatí, protože visegrádská spolupráce nespočívá v existenci nějakých podpůrných formálních institucí. Institucionální prostředí jako nezávislá proměnná je v tomto případě nahrazeno tradicí a délkou kontaktů mezi příslušnými institucemi (obvykle resortní ministerstva). Další nezávislou proměnnou je tzv. organizační prvotnost mezinárodní instituce, v jejímž rámci se má aktér socializovat. Jde o to, zda je aktér přímo zaměstnancem této instituce anebo je do ní poslán nějakou domácí institucí. Podle Kořanových výzkumů odpovídá V4 sekundární organizaci, tedy té, do které je aktér vyslán z národního prostředí. Jako zprostředkující proměnné Kořan identifikuje faktory, které by eventuálně mohly ovlivnit působení nezávislých proměnných. Podle něj je logické je do výzkumu sledujícího nějaký proces zahrnout, protože jsou tyto proměnné schopny vzít v úvahu další faktory, které mají potenciál logiku korelace mezi nezávislými a závislými proměnnými dále narušit. Závislé proměnné pak odpovídají možným výsledkům socializace, ke kterým Kořan např. řadí osvojení normativního kontextu nebo změny v jednáních a preferencích aktérů. (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010: 182 – 183)

1.3 Sociální politika a její aktéři

Pro potřeby práce je vhodné si ve stručnosti vymezit, co je to sociální politika a kdo jsou její aktéři. Ze strukturálního hlediska spadá oblast sociální politiky do sféry *policy*, kdy je politika praktickou činností, která usiluje o dosažení konkrétních výsledků. Aktéři této politiky ovšem náležejí do sféry *politics*, a tak do politiky bezprostředně či zprostředkovaně zasahují a ovlivňují ji. (Čermák, Fiala a Houbal 1994: 9)

I vymezení pojmu sociální politika se potýká s podobnými problémy, které panují při definování evropeizace. Zde taktéž platí, že existuje tolik definic, kolik je jejich autorů. (Krebs 2007: 23) Základní dělení spočívá v rozlišení na praktickou aktivitu a vědeckou aktivitu. Sociální politika jako vědní obor analyzuje procesy tvorby a realizace politik dotýkajících se vztahů občanů a sociálních podmínek jejich života. Zároveň se věnuje politickým procesům, institucím a činnostem, které tyto nerovnosti ovlivňují. Je pro ni typická problémová a empirická orientace, neváže se tak na jedinou vědní disciplínu. Opírá se hlavně o ekonomii, sociologii, politické vědy a právo. (Potůček 1995: 33) Sociální politika jako praktická aktivita je ve své podstatě neurčitý pojem, s neurčitým obsahem. Hlavním cílem tak je v praxi čelit „sociálním a ekonomickým ohrožením, s nimiž se lidé v průběhu svého života

setkávají, případně vytvářet příznivé podmínky pro rozvoj jedinců a sociálních skupin.“
(Potůček 1995: 30 – 31)

Aktéry sociální politiky dělíme na objekty a subjekty. Zatímco objekty chápeme jako ty, na které jsou sociální opatření zaměřena, jsou jim určena a mají z nich prospěch, subjekty jsou ti, kterými je sociální politika projektována a realizována a kdy zároveň nesou odpovědnost před objekty této politiky. To je ovšem jedna z možností, jak aktéry sociální politiky nahlížet. (Krebs 2007: 48 – 49) Na druhou stranu je zřejmé, že stejný aktér může vystupovat v obou rolích současně. Existuje proto několik dalších třídění (viz např. Potůček 1995).

Tato práce sleduje proměny vyvolané nesouladem, sociálním učením a socializací do evropských zájmových struktur u odborů a nevládních organizací. Odbory obvykle sdružují pracovníky určité profese a dojednávají za ně především výše mezd a pracovní podmínky. Hájí zájmy svých členů jak v pracovní, tak i v sociální oblasti, přičemž často samy realizují nebo se podílejí na realizaci sociálně politických opatření. Jejich potenciál spočívá především v tom, že mají v jednáních se zaměstnavateli větší tržní sílu, než kdyby každý zaměstnanec vystupoval sám za sebe. (Brožová 2003: 28) Nevládní organizace se věnují uspokojování veřejného zájmu v občanském sektoru. Dělí se na svépomocné (členové si pomáhají navzájem) a veřejně prospěšné (členové pomáhají ostatním). (Kadlec a Klimentová 2009: 63)

1.4 Operacionalizace

Jako nezávislé proměnné této práce identifikujeme tyto atributy, přičemž všechny vycházejí z výše popsáných teoretických přístupů:

- Nesoulad mezi českými odborovými svazy a jejich protějšky z ostatních členských zemí EU, se kterými jsou v kontaktu prostřednictvím vlastní evropské odborové federace, jež je zároveň členem ETUC. Nesoulad pak určujeme i mezi českými nevládními organizacemi a jejich partnerskými organizacemi z dalších unijních zemí, se kterými jsou v kontaktu díky členství v určité evropské síti těchto organizací, přičemž každá síť je součástí Sociální platformy;
- Podmínky sociálního učení. K těm patří:
 - společné znalostní či profesní zázemí;
 - pocit krize či politického neúspěchu;
 - pravidelné setkávání a velké množství interakcí mezi aktéry;
 - prostředí bez politického či veřejného tlaku;

- Podmínky socializace sledovaných aktérů do evropských zájmových struktur – v případě odborových svazů do jejich eurofederace a v případě nevládních organizací do jejich evropské sítě. V obou případech platí velmi vysoká míra sdílení stejného normativního kontextu (intersubjektivní struktury). Podmínky úspěšné socializace jsou následující:

- aktér se nachází pro něj v novém a neznámém prostředí, ve kterém musí analyzovat nové informace, potom záleží i na typických znacích a podobě uspořádání tohoto prostředí;
- v novém prostředí musí docházet k přesvědčování a sociálnímu ovlivňování;
- aktér je přesvědčován autoritou uskupení, jehož se chce stát součástí, přičemž si je vědom znaků, které vykazují i další aktéři, kteří do daného uskupení už patří;
- aktér má malé množství svých vlastních přesvědčení, která by odporovala sdělením těch, kteří jej přesvědčují;
- aktér je ke změnám svých postojů přesvědčen argumenty a ne nátlakem;
- prostředí není zpolitizované;
- trvání a dostatečná četnost vzájemných interakcí mezi aktéry.

Jako závislé proměnné pak vystupují tyto atributy:

- změny, které u sledovaných aktérů pozorujeme po vstupu České republiky a/nebo díky jejich členství v evropských zájmových strukturách. Změny mohou být několikery:
 - v organizační struktuře aktérů;
 - ve finančních zdrojích, kterými aktéři pro svou činnost disponují;
 - v aktivitách aktérů;
 - v zájmech aktérů;
 - v používané argumentaci v jednáních s představiteli státní moci;
 - v postojích.

Především změny v oblasti aktivit, zájmů, argumentačních nástrojů vůči představitelům státu, vlastních názorů a jednání sledovaných aktérů lze přičítat za prvé tomu, že nastaly podmínky pro sociální učení a za druhé, že díky vzájemným interakcím a společně sdílenému normativnímu kontextu došlo k jejich socializaci do evropských zájmových struktur, čímž aktéři internalizovali normy, přesvědčení, postoje či know-how platné u aktérů z ostatních unijních zemí.

2 SOCIÁLNÍ POLITIKA EU A JEJÍ VYBRANÍ AKTÉŘI

V dalším oddíle práce si krátce představíme evropskou (unijní) sociální politiku. Zároveň se blíže seznámíme s aktéry (v prostředí EU a jejích institucí bývají nazýváni sociálními partnery), kteří na evropské úrovni vystupují a kteří mají vliv na finální podobu této politiky. Důležitější je fakt, že tito aktéři nejenže formálně mají možnost ovlivňovat proces rozhodování v rámci supranacionální úrovně, ale jejich činnost může také mít významný dopad na to, jaká sociálně politická opatření budou přijata na úrovni členských států.

2.1 Sociální politika Evropské unie

Evropská sociální politika představuje existenci společně sdílených hodnot, idejí a principů. Spadá tak do oblasti sdílené pravomoci EU, přičemž nikdy nebyla vnímána jako oblast, která musí být primárně integrována. Vzhledem k poslednímu vývoji sociální dimenze přece jen posiluje, ačkoliv zásadní omezení přetrvávají. (Kettunen a Wolff 2011: 145) Přijetí jakýchkoliv opatření se odvíjí od toho, do jaké míry se cíle EU odlišují od národních politik. Nelze proto hovořit o harmonizaci, ale o koordinaci, která ponechává národní předpisy beze změn.

To je dáno tím, že velká část sociální politiky je považována za výsostnou oblast členských zemí. Státy nemají žádné závazky vůči EU a ta je ani nemůže sankcionovat v případě špatné orientace jejich domácí sociální politiky. V tomto ohledu je problematická i unikátnost každé členské země v tom, jaký sociální systém přijímá (v dnešní EU lze objevit nejméně čtyři). Zdánlivě by se mohlo zdát, že těchto systémů je málo, ale navzájem jsou natolik odlišné, že je téměř nemožné, aby vůbec někdy došlo k jejich unifikaci. Proto je značně obtížné hovořit o existenci společného evropského sociálního modelu, protože se všeobecně soudí, že by to zemím žádný pozitivní efekt nepřineslo. (Rutkauskienė 2009: 26, 30 – 31; Kettunen a Wolff 2011: 145)

Současné akademické bádání vnímá unijní činnost spojenou se sociální politikou jako příliš pasivní, neprůraznou a především neúčinnou, což má negativní dopady na členské sociální systémy, které jsou podle mnohých příliš liberální. (např. Scharpf 2000, Daly 2004) Rozšiřování její působnosti je obvykle spojováno s rozšiřováním Společenství. Nicméně snahy o společné pokrytí určitých sociálních oblastí lze nalézt již v Římských smlouvách – konkrétně ve smlouvě zakládající Evropské hospodářské společenství (EHS). Takové snažení ovšem nevyústilo v požadované výsledky. (např. Streeck 1995: 390) Zásadní problém totiž v té době tkvěl v tom, že každému členskému státu bylo ponecháno právo spravovat si sociální záležitosti na národní úrovni, přičemž smlouva řešila jen volný pohyb pracovních sil v rámci vnitřního trhu, vyplácení penzí i v jiných členských zemích a zřízení Evropského

sociálního fondu (*European Social Fund, ESF*). (převzato z Římských smluv ze dne 25. 3. 1957) Největší snahy o konformitu se projeví především v sedmdesátých letech. Tomu předcházelo přijetí Sociální charty v Turíně v roce 1961, která detailněji vymezila oblasti, na které se snahy společné evropské sociální politiky mají v budoucnu zaměřit. Cílila na mnoho sociálních sfér, ale především zdůraznila práva pracujících a pracovní standardy.

Přijetí Jednotného evropského aktu (*Single European Act, SEA*) v roce 1986 reagovalo na kritickou sedmou dekádu a je významné tím, že rozšířilo kompetence Evropské komise (EK) v sociální oblasti. Zároveň lze považovat SEA za nejdůležitější dokument přispívající k formování společné sociální politiky, protože výrazně rozšířil oblasti, do kterých měla evropská sociální politika zasahovat. Na SEA plynule navázala Charta základních práv pracovníků z roku 1989⁸, která byla ke Smlouvě o EU připojena ve formě protokolu v roce 1993. Doposud představuje morální závazek stanovující, že určitá sociální práva musí být nejen respektována, ale i ochraňována. (Scharpf 1999)

Komise, která koordinuje a podporuje činnost ve všech oblastech sociální politiky, následně formulovala další strategie, jež by měly být v sociální oblasti použity (Zelená kniha 1993, Bílá kniha 1994), jejichž hlavní náplní byly návrhy, jak co nejefektivněji implementovat sociální programy. K tomu přizvala sociální partnery, se kterými konzultovala obsah budoucích opatření. Tak byli sociální partneři zahrnuti do rozhodování a dostali tak možnost ovlivnit podobu i následnou implementaci opatření. Od poloviny 90. let tak můžeme pozorovat postupnou komunitarizaci sociální politiky. (Kettunen a Wolff 2011: 149)

Další změny pak přišly i s Amsterdamskou smlouvou v roce 1997, jejíž přijetí dodalo nový impuls. V sociální oblasti vylepšila to, co bylo přijato v Maastrichtu, a tak se tato politika dostala na nejvyšší úroveň zájmu, což vyžadovalo formulaci jednotné unijní sociální politiky. Významné novinky přišly i s Lisabonskou strategií 2000 (na základě Smlouvy z Nice). Ty spočívaly ve větších kontrolních pravomocích přiznaných Komisi a v přijetí tzv. otevřené metody koordinace (*Open Method of Coordination, OMC*), která požadovala od všech členských zemí užití podobných instrumentů, kdy se mají státy navzájem inspirovat a brát si příklad z úspěšnějších sociálních modelů. S OMC přišla další snaha zahrnout do jednání nejen vládní, ale i nevládní aktéry a to ze všech úrovních vládnutí. Na supranacionální úrovni začaly významnou roli hrát především nevládní organizace (*non-governmental organizations, NGOs*). Díky tomu jejich vliv na podobu unijních sociálně politických opatření velmi vzrostl. Každopádně Komise je do jednání nepřizvala nezištně. Tím, že stále zdůrazňuje partnerství s těmito organizacemi, si zajišťuje mocnou zbraň vůči nesouhlasu členských zemí se svými návrhy. Taková koordinace s sebou nese možnost určitého vlivu na národní politiky, které se tak do určité míry stávají evropeizovanými. Každopádně vize této strategie

⁸ Chartu nepodepsala Velká Británie. Výjimka pak byla zrušena při podpisu Amsterdamské smlouvy.

představují spíše projekt než opravdový model, který by členské státy následovaly. Lisabonská smlouva z roku 2009 pak zdůrazňuje sociální aspekty ve všech unijních politikách a ještě více vyzdvihuje roli sociálních partnerů. (Rutkauskiene 2009: 26 – 28; Kettunen a Wolff 2011: 151 - 154)

Přes všechny tyto principy a nástroje přijaté na supranacionální úrovni, Evropané nadále vnímají své národní vlády jako primární zdroje moci a odpovědnosti nad státním územím. To se projevuje i v sociální oblasti. Soubor všech evropských sociálních norem je k podpoření pozitivní integrace nedostatečný. Navíc je pravdou, že ani negativní integrace ekonomické provázanosti a otevřeného trhu práce neumí v evropských občanech vzbudit víru, solidaritu a sociální integraci a naopak čím dál více vyvolává mnoho otázek ohledně fungování sociálního státu.⁹ (Offe 2000: 25 – 27)

Hovořit proto o evropeizaci sociálních politik jednotlivých členských zemí je přinejmenším komplikované. Kompetence, jež jsou v tomto ohledu supranacionální úrovni přiznány, jsou omezeny na několik specifických záležitostí, které se ve velké většině orientují na problémy vyplývající z jednotného trhu. OMC lze spíše považovat za nástroj nepřímé evropeizace, který do určité míry ovlivňuje hodnoty, normy a způsoby myšlení o sociální politice (ve smyslu „*what is good policy*“), ale zdaleka není dostatečně průrazný na to, aby k zásadním rozhodnutím ve vládách a parlamentech členských zemí došlo. Kromě toho, koordinace hodnot, norem a zažitých způsobů chování je daleko obtížnější než např. koordinace trhů. Proto je všeobecně přijímáno, že nic jako evropský sociální model neexistuje. Dnešní EU, ačkoliv se její činnosti velmi promítá do života běžných evropských občanů, má velmi málo výsad, jak by mohla sociální politiku ovlivnit. (Ross 2011: 90) Navíc je to dáno i tím, že principy unijní sociální politiky stojí spíše na *soft law* než na závazných nařízeních, která by se zásadně dotkla národních systémů. Její evropeizace je pak vcelku nepatrným a neviditelným procesem, který nijak zásadně nepřispívá k modifikaci sociálních systémů a modelů národní úrovně členských zemí. (Kettunen a Wolff 2011: 144, 152, 155)

2.2 Vybraní aktéři evropské sociální politiky

Na výzvy, které dnešní svět přináší EU a jejím sociálním hodnotám, přirozeně reagují i aktéři evropské sociální politiky. Někteří z nich jsou zároveň považováni za sociální partnery Komise, která s nimi konzultuje budoucí opatření, jež by měla být v rámci společné evropské sociální politiky přijata. Ty, které si blíže představíme my, hájí v první řadě zájmy evropských pracujících – Evropská odborová konfederace (ETUC) a v druhé řadě se snaží o

⁹ Negativní integrace je o odstranění co největšího počtu hospodářských překážek v evropském prostoru. Pozitivní integrace pak znamená hodnotovou, normativní a vládní integraci Evropy. (Offe 2000: 15 – 17)

vylepšení podmínek sociálně znevýhodněných – Sociální platforma (*Social Platform*). Vliv na podobu opatření přijatých na evropské úrovni vzrostl především u druhých jmenovaných a to hlavně po uvedení OMC, která v sociální oblasti zdůrazňovala přítomnost právě těchto organizací. V předešlých odstavcích jsem se zmiňovala, že jejich „vzestup“ má na svědomí především Komise. Například její podpora vzniku různých nevládních organizací pramenila především ze snahy zvýšit povědomí unijních občanů o tom, co je to sociální OMC, čímž mj. chtěla Komise získat větší podporu pro EU obecně. (Kettunen a Wolff 2011: 154)

Jako sociální partneři jsou v dnešní Unii vnímáni zástupci zaměstnavatelů a zaměstnanců a jsou to ti, kteří přímo participují v Evropském sociálním dialogu, jak je stanoveno v článcích 154 a 155 Smlouvy o fungování EU.¹⁰ Sociální dialog je považován za unikátní a nepostradatelnou součást evropského sociálního modelu a jako jeden ze základních kamenů úspěšné politiky zaměstnanosti. Vytvářel se postupně s tím, jak postupovala evropská integrace. Primární právo na sociální partnery poprvé odkazuje v článku 152, který říká: „*Unie uznává a podporuje úlohu sociálních partnerů na své úrovni a to s přihlédnutím k různorodosti vnitrostátních systémů. Usnadňuje dialog mezi sociálními partnery, přičemž uznává jejich samostatnost.*“ (online eurofound.europa.eu 8.4.2013) Každopádně výběr organizací, které by se potenciálně měly stát partnery, je poněkud problematický. Ačkoliv Smlouva nikdy nehovoří o reprezentativnosti, Komise i tak učinila jistou selekci tím, že nastavila kritéria pro ty, kteří chtějí být součástí.¹¹ Pak pravidelně zveřejňuje seznam těch, kteří tato kritéria splňují, což jim zaručuje možnost být konzultován Komisí. Seznam se pak pravidelně upravuje na základě studií o reprezentativnosti jednotlivých uskupení. Sociální partneři jsou poté zapojeni buď do odvětvového, nebo sektorového sociálního dialogu, přičemž jejich kompetence v oblasti sociální politiky jsou definovány poměrně široce. Nicméně v praxi tato práva intenzivně nevyužívají. Není to dáno jejich lhostejností, ale spíše vnitřními problémy při sladování rozdílných zájmů a následné neschopnosti formulovat společné dohody. (online eurofound.europa.eu 8.4.2013)

Jako své partnery pro diskusi o sociálních tématech vnímá Komise i nevládní organizace působící v sociální oblasti. Jsou důležité především v boji proti chudobě a

¹⁰ Součástí jsou tato uskupení (v rámci naodvětvové úrovně – tzv. *cross-industry*): ETUC, *BusinessEurope* – Konfederace evropského podnikání, Evropská asociace řemesel a malých a středních podniků a Evropské centrum podniků veřejného sektoru, *Eurocadres* – Rada evropských řídicích pracovníků a Evropská konfederace řídicích a manažerských pracovníků. (online cmkos.cz 8.4.2013; online ec.europa.eu 13.4.2013)

¹¹ Taková organizace musí být orientována na více průmyslových oblastí či jiných kategorií a musí být organizována na evropské úrovni. Musí to být zároveň organizace, které jsou nedílnou a uznávanou součástí ve strukturách členských zemí, se schopností vyjednávat dohody. Poslední podmínkou je pak odpovídající organizační struktura k zajištění aktivní činnosti na konzultačním procesu. (online eurofound.europa.eu 8.4.2013)

sociálnímu vyčleňování. Pravidelně jednají s orgány veřejné správy tak, aby byly iniciativy a politiky EU ve členských zemích co nejlépe prováděny. Pomocí programu PROGRESS¹² pomáhá Komise zvýšit zapojení několika evropských sítí zastřešujících evropské nevládní organizace. Sítě organizací jsou pak rozděleny do následujících oblastí: ty, které podporují sociální začleňování; ty, které podporují rovnost pohlaví a ty, které zastupují a obhajují diskriminované. Komise také finančně podporuje menší sítě zabývající se sociální integrací zdravotně postižených osob. (online ec.europa.eu 13.4.2013)

2.2.1 Evropská odborová konfederace

Letos je to 40 let, co byla založena ETUC, jejímž hlavním cílem je zastupovat zájmy zaměstnanců na evropské úrovni a tyto zájmy reprezentovat v institucích EU. Zároveň je uznávána jako jeden ze sociálních partnerů a je také jediná, která reprezentuje pracující a jejich organizace na evropské úrovni. Aktivně tak vystupuje v jednáních s Komisí i Evropským parlamentem (EP). V současnosti zastupuje zhruba 60 milionů pracovníků. Vlastní rozhodnutí pak ETUC přijímá v rámci svých struktur. Obecně ETUC tlačí na EU, aby přijala vyrovnaná makroekonomická opatření, která by měla hájit zájmy a práva evropských pracujících. Základním cílem je dosažení silné evropské sociální dimenze. To v sobě obsahuje mnoho bodů – např. vysokou úroveň sociální ochrany, silnější postavení sociálních partnerů v určování či monitorování přijatých opatření a politik, podporu evropeizace průmyslových vztahů a rozvoj schopností odborů ještě lépe reprezentovat pracující jak na národní, tak na evropské úrovni. Díky Smlouvě o EU získaly odbory právo formulovat své vlastní legislativní návrhy ohledně hlavních sociálních záležitostí, které mohou následně předkládat příslušným evropským institucím. Od roku 2001 je také ETUC součástí Tripartitního sociálního summitu, který každoročně posuzuje posuny v Lisabonské strategii v oblasti ekonomického růstu a sociální koheze. Evropští sociální partneři považují tento summit za ukázkou toho, jak je jejich role v sociální politice důležitá. Nejenže mají větší možnost hájit zájmy svých členů, ale mají také zásadní vliv na podobu implementace a monitoringu přijatých opatření. (online ETUC Leaflet 13.4.2013)

Na začátku svého vzniku bylo primárním cílem ETUC dosáhnout spolupráce odborových organizací v rámci Společenství a společnou silou pak tláčit na evropské instituce. Na začátku 70. let totiž začínalo být v některých členských zemích jasné, že jednotlivé odborové svazy nejsou plně schopny hájit zájmy svých členů na národní úrovni. Postupující evropská integrace, zavádění eura, růst vlivu evropské legislativy v kombinaci

¹² Jedná se o finanční instrument, který podporuje rozvoj a koordinaci politik EU v několika oblastech. Jedná se o zaměstnanost, sociální začlenění a sociální ochranu, pracovní podmínky, nediskriminaci a rovnost pohlaví. (online ec.europa.eu 13.4.2013)

s rostoucí silou nadnárodních společností přinutily odborová hnutí ke koordinaci a k formulaci společných politik a postupů. (online ETUC Leaflet 13.4.2013)

Ačkoliv ETUC proklamuje jednotu a koordinovaný postup všech členských odborových organizací, některé události posledních let ukázaly, že jednotu není tak silná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Názorová nejednota ohledně postupu další integrace se projevila i v jednotlivých odborových hnutích. Pokud vezmeme v úvahu referenda posledních let (např. francouzské a nizozemské ne Ústavní smlouvě v roce 2005 či irské ne Lisabonské smlouvě v roce 2008), empirická šetření ukazují, že zatímco čelní představitelé evropských odborářů byli další integraci nakloněni (viz podpora ETUC Ústavní smlouvě), u řadových členů a obecně u levicových voličů takovou názorovou jednotu obvykle nenalezneme. Svou roli hrálo několik faktorů, nicméně mezi ty nejkřiklavější patřila obava z přílivu pracovních sil z nových zemí EU. ETUC se doposud nepodařilo naplnit jeden ze svých cílů, kterým by byla schopnost formovat postoje svých členů, a koneckonců i veřejného mínění, směrem k progresivní evropské politice. ETUC navíc ještě neprokázala schopnost skutečné mobilizace, jež by spočívala ve vlastní vizi o podobě sociální Evropy. Patří sice mezi hlavní sociální partnery, ale skutečná schopnost ovlivnit proces rozhodování o další politice je malá. Je to dáno tím, že ETUC kolektivně nevyjednává, ale kolektivně žebřá. Navíc, není schopná přebít jiné hráče, kteří evropskou integraci považují za elitářský projekt přinášející nezaměstnanost, tržní deregulaci a rozpad sociální ochrany. Tito hráči tak kritizují to, na co by primárně měla poukazovat ETUC. To ale v současné době nedokáže, protože jsou řadoví členové z členských zemí názorově nejednotní. (Hyman 2010: 2, 12, 21)

2.2.2 Sociální platforma

Sociální platforma, která vznikla v roce 1994, představuje největší uskupení sdružující síť 42 evropských nevládních neziskových organizací. Lze ji v podstatě považovat za projekt EU, protože její vznik byl financován z evropských fondů. Byla založena za účelem vybudování strategického spojení mezi NGOs a evropskými institucemi. V současnosti jsou některé síť součástí programu PROGRESS vytvořeného Komisí pro podporu zapojení těchto organizací.¹³ Hlavním posláním je aktivní příspěvek k formování sociálně politických opatření na evropské úrovni tak, aby co nejvíce reflektovaly přání a potřeby lidí, kterých se tato opatření nejvíce dotýkají. Platforma se snaží zasazovat o pevné zakotvení sociální spravedlnosti a rovnosti, solidarity a nediskriminace v evropském prostoru s tím, že se

¹³ K těm patří organizace Caritas, Konfederace zastupující rodiny v EU (COFACE), Síť sdružující streetworkery, Síť organizací bojujících proti chudobě (EAPN), Eurochild, Eurodiacionia, Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci (FEANTSA), Mental Health Europe (MHE), Platforma pro mezinárodní kooperaci ve věci migrantů bez totožnosti (PICUM), Evropské ženské lobby (EWL), AGE platforma, Evropská síť proti rasismu (ENAR), Evropské fórum postižených (EDF), Mezinárodní lesbická a gay asociace pro Evropu (ILGA) a Evropská romská informační kancelář (ERIO). (online ec.europa.eu 13.4.2012)

především soustřeďuje na prostor EU. Mezi základní cíle této organizace patří snaha o co největší posílení nevládního sektoru stejně tak jako o posílení principů participační demokracie, která spočívá v podpoře vzájemného a otevřeného dialogu mezi NGOs a evropskými institucemi. Jako jeden z evropských sociálních partnerů představuje most mezi politickými elitami a unijními občany, čímž se snaží nabourat představu o demokratickém deficitu v EU. (online Social Platform Leaflet 13.4.2013)

Nová politická opatření na národní úrovni mají velmi často základy v tom, co se rozhodlo na evropské úrovni. Proto se evropské sítě národních NGOs aktivně snaží podílet na tvoření evropské agendy a zároveň vyvolat mezinárodní diskusi o výzvách, kterým dnes sociální systémy ve všech členských zemích čelí. Za tímto účelem se organizace spojují. Těchto 42 evropských sítí se společně setkává pod hlavičkou Sociální platformy a lobbuje u evropských institucí za to, aby se EU stala prostorem hájícím zájmy sociálně znevýhodněných lidí. Stejně jako ETUC má vlastní orgány, které rozhodují o krocích, jež platforma podnikne. Mechanismus hlasování je většinový, přičemž jsou patrné silné názorové rozepře, a tak je vcelku obtížné formulovat obecně přijímané stanovisko. (online Social Platform Leaflet 13.4.2013; Cullen 2010: 324)

I Sociální platforma naráží na problém ne vždy efektivní názorové koordinace svých členů. Je to v zásadě úděl jakékoliv větší organizace s početným členstvem, které má často velmi protichůdné názory, což přirozeně vyvolává velké vnitřní napětí. Navíc jde o to, že síla jednotlivých NGOs tkví i v tom, jaké příležitosti jsou jim ze strany Komise poskytnuty v rámci jejich zájmové oblasti. Je totiž pravda, že Komise někdy upřednostňuje jiné oblasti, než které upřednostňovala dříve. Podle jejích aktuálních preferencí tak roste i manévrovací prostor pro příslušné organizace, které získávají nové zdroje a to na úkor druhých. Mnohé z organizací také často poukazují na to, že Komise má své „favority“, kterých se různá omezení (dnes především rozpočtové škrty) nedotýkají tolik jako ostatních. Jedná se hlavně o organizace, které byly u zrodu platformy v roce 1994. (Cullen 2010: 325)

Každopádně vzájemné konflikty se projevují v samotných základech této organizace, protože napjaté vztahy panují již mezi představiteli sítí. Konflikty se do velké míry týkají finančních zdrojů, organizační struktury a celkově ideových postojů, jež by měla platforma zastávat. Velkými vnitřními oponenty je organizace hájící rovná práva žen (*European Women's Lobby, EWL*), která dlouhodobě kritizuje nerovnoměrné rozdělování zdrojů mezi organizacemi, které se zaměřují na boj s projevy diskriminace. EWL se nelíbí neschopnost Sociální platformy ovlivnit toky financí tak, aby byly spravedlivě rozděleny mezi všechny participující organizace. To je poněkud úsměvné vzhledem k tomu, že na politiky zabývající se diskriminací a dosahováním rovnosti je věnováno daleko nejvíce prostředků z fondů, které jsou nevládním organizacím pod Sociální platformou určeny. Právě to v rámci platformy vyvolává pnutí, protože jsou některé sítě organizací cíleně upřednostňovány, o čemž jsem se zmiňovala už v předchozím odstavci. (Cullen 2010: 327)

Nejsou zde ovšem pouze spory týkající se peněz. Kupříkladu ideové štěpení mnohdy nabývá vážných rozměrů. V Sociální platformě je zvykem, že se o přijetí dalších organizací do jednotlivých sítí hlasuje. Právě zde se nejvíce projevuje názorové štěpení. V rámci platformy proti sobě často stojí síť katolické organizace Caritas, které chtějí mezi sebe přijmout další podobné skupiny, tuhle snahu jim ovšem pravidelně vetuje síť hájící zájmy evropských homosexuálů (*International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association, ILGA*). Hodnotové střety jsou ovšem nejvýraznější ve vztazích EWL a většinou ostatních členů platformy. Samy členky EWL to charakterizují jako nekončící boj ve zdánlivě fungující koalici. Z logiky věci zároveň vyplývá, že EWL často kritizuje volby do řídicího výboru, protože podle nich je pokaždé genderově nevyvážená. Na druhou stranu, ostatní členské sítě vnímají výpady EWL jako jakýsi kolorit, který ke každoročním jednáním tak nějak patří. Přesto se představitelé jednotlivých NGOs snaží neustále poukazovat na to, že všichni mají stejné cíle a stejné hodnoty, které by měly mít tu sílu převážit vzájemné ideové rozdíly. (Cullen 2010: 319, 324) Nicméně, snahy platformy spojit agendu zabývající se rovností s ostatními, jako je boj proti chudobě či sociální spravedlnost, se u jednotlivých sítí organizací neseťkaly s úspěchem. Ty se totiž domnívají, že každá oblast má tak odlišné ideové pozadí, že je prostě nemožné nalézt shodu na společném postupu tak, aby nikdo netratil. O nějakém holistickém přístupu vůči evropské sociální agendě tak nelze hovořit.

Obecně jsou evropské NGOs velmi často kritizovány za to, že mají velmi slabé spojení s těmi, jejichž zájmy mají hájit. Kritika také cílí na neschopnost doopravdy se spojit a prosadit zásadní obrat v sociální politice EU. Přesto je toto hodnocení považováno přinejmenším v některých bodech za nespravedlivé. Díky tomu, že vznikla Sociální platforma, jsou tyto potřeby viditelnější, protože jinak by se s největší pravděpodobností do diskusí o podobě unijní sociální politiky nejspíš ani nedostaly. Pravdou ale je, že se pod ní sdružují relativně silné a rozsáhlé sítě, takže mimo pořad zůstávají ty organizace, které nemají dostatečné kapacity na to, aby taktéž aktivně participovaly na rozhodnutích, která Sociální platforma učiní. (Cullen 2010: 318 - 319) Faktem zůstává, že NGOs se sice zatím příliš nedokážou zasadit o radikální posun v evropské sociální politice, na druhou stranu jsou alespoň částečně schopny vyvíjet tlak na evropské instituce, aby se vznikající opatření co nejvíce přizpůsobila potřebám znevýhodněných evropských občanů. Organizace jsou velmi omezeny dynamikou tvoření sociální politiky v EU. Domnívám se, že se zde naplňuje Moravcsikův mezivládní model, poněvadž v sociální oblasti hrají nadále prim centrální vlády členských zemí a jsou to primárně jejich zástupci, kteří vyjednávají.

Zatímco od poloviny 80. let jsme mohli sledovat relativní nárůst agendy evropské sociální politiky, kdy rovněž měly možnost do procesu výrazně zasáhnout NGOs, v současné době spíše pozorujeme čím dál méně příležitostí pro tyto organizace jak se do spolupráce opatření zapojit. Dnešní tvorba sociální politiky už neodpovídá snaze o poskytování sociální ochrany či solidarity, ale je primárně zaměřena na zaměstnanost. Nijak k tomu nepřispívá ani všeobecné přijetí OMC, protože ta stojí na přijímání vzorů a osvědčených postupů, aniž by nařízení supranacionální úrovně byla pro státy závazná. Tak jsou nevládní organizace ve

velké nevýhodě, protože se nemohou na národní úrovni jasně odvolávat na to, co nařizují evropské instituce. Kromě toho, EU a její čelní představitelé doposud nevyvinuli formalizovaný systém konzultací mezi supranacionálními institucemi a evropskými NGOs. To se odráží i v tom, jak je EU schopna své kroky konzultovat s občany či s představiteli třetího sektoru. Někteří představitelé evropských institucí mají pořád tendenci chápat NGOs jako skupiny hájící čistě osobní zájmy nebo jako zdroj informací. Mnozí je tak nahlížejí jako produkt, pomocí kterého lze „prodat“ EU občanům. Spolupráci, která tak v současné době funguje, lze označit za určitý dialog, kdy se jedná o pravidelná setkání platformy a Komise. Někdy dojde i k tomu, že mají představitelé Komise snahu zástupce platformy konzultovat ohledně další podoby návrhů v sociální oblasti. (Cullen 2010: 321 - 323) Je to jistě krok dobrým směrem, ale pravdou také je, že účast na těchto setkáních je pro mnohé nevládní organizace nemožná, protože to od nich vyžaduje nemalé množství zdrojů, ať už finančních či expertních, které nemají. Relativně navrch tak mají ty organizace, které jsou sdružené v sítích pod Sociální platformou a úplně nejvýhodnější pozici pak mají ty, jejichž členové jsou součástí týmu přítomného na aktuálním setkání.

Můžeme tedy říci, že nevládní organizace jsou ze strany evropských institucí a jejich představitelů chápány především jako příležitostní konzultanti a ti, jež by měli povzbuzovat evropský démos (!) ve víře o správnosti evropské integrace. To v zásadě odpovídá i představám programu tzv. Aktivního občanství (*Active Citizenship*) z pera Komise, jehož hlavním cílem má být rozšiřování unijních hodnot a záměrů mezi občany a to pomocí různých konferencí, seminářů či vzdělávacích programů, které by měly lidi více přiblížit k evropským institucím. (online ec.europa.eu 13.4.2013) V současnosti je ovšem vysoce diskutabilní, zda se tak doopravdy děje. Hlavním problémem, který evropskému neziskovému sektoru zůstává, je fakt, že ač zde existuje snaha o vzájemnou spolupráci, jsou vzájemné rozpory zatím větší. Takové potíže ovšem nesmírně negativně ovlivňují jeho schopnost koordinovaně postupovat a aktivně ovlivňovat podobu sociální politiky EU.

3 ZMĚNY VE FINANCOVÁNÍ A ORGANIZAČNÍ STRUKTUŘE. ZMĚNY POSTOJŮ, ZÁJMŮ A AKTIVIT

Následující kapitola se zabývá vývojem českých odborových svazů a neziskového sektoru a to především v souvislosti se vstupem České republiky do EU a s jejich členstvím v evropských sítích zájmových organizací. EU můžeme vysvětlovat mnoha způsoby, v této sekci se na ni zaměříme jako na prostor pro agregaci, artikulaci a reprezentaci zájmů. Je tak dalším stupněm, na kterém „*lze ovlivňovat politiky, dosahovat výhod a získávat prostředky v souvislosti s cíli a činnostmi organizace.*“ (Fiala a kol. 2009: 65) Evropská úroveň je pro některé aktéry sociální politiky také místem, kde se mohou setkávat a nejrůznějšími způsoby se vzájemně podporovat a ovlivňovat.

Oba dva zkoumané aktéry sociální politiky lze považovat za součást občanské společnosti.¹⁴ Obzvláště je zajímavé sledovat evoluci odborů, protože právě ony byly po roce 1989 výrazně postiženy ztrátou důvěry občanů kvůli spolupráci s komunistickým režimem. Doby, kdy bylo členství pro zaměstnance povinné, jsou pryč a je vysoce nepravděpodobné, že by se vůbec někdy počty členů přiblížily dobám totalitního zřízení. Na druhou stranu je také pravda, že s poklesem členstva se vesměs potýkají všechny odborové organizace napříč Evropou, což je obecně dáno celkovou změnou v evropských společnostech.¹⁵ Neziskový sektor je ale českou společností vnímán vcelku pozitivně, ačkoliv si jej mnoho lidí spojuje pouze s charitativní činností. Málokdo je schopen si uvědomit, že nevládní neziskové organizace existují především proto, aby hájily zájmy různě znevýhodněných občanů. Přestože jsou integrální součástí občanské společnosti, je vcelku obtížné vymezit jasně roli, kterou by měly naplňovat a s vůbec jakými zdroji podpory (hlavně finančními) by mohly pro svou činnost počítat.

Podle hodnocení Freedom House byla občanská společnost v České republice považována za poměrně dobře fungující v porovnání s ostatními kandidátskými zeměmi.

¹⁴ Občanská společnost je pojem, který můžeme velmi často slyšet z různých stran, ale málokdo je schopen jej blíže vymezit. Pravdou je, že ani zde neexistuje univerzální definice. Často je nazývána třetím sektorem, někdy také dobrovolnickým sektorem. Každopádně lze pod ni zařadit mnoho různých subjektů. V této práci hovoříme o odborech a nevládních organizacích, které jsou poměrně pevnou součástí občanské společnosti, ale zdaleka ne tou jedinou. K dalším významným řadíme např. různé církevní organizace, profesní sdružení, kulturní a umělecké asociace, vzdělávací organizace, atd. (De Ridder 2011: 660)

¹⁵ Podle tzv. strukturální perspektivy je pokles členstva zapříčiněn těmito faktory: změnil se třídní struktury, zavedly se nové způsoby výroby, změnila se velikost podniků, taktéž došlo ke změně charakteru pracovních míst, feminizoval se pracovní trh a konečně se celkově proměnila hodnotová orientace, kdy se společnosti začaly více obracet k individualismu. (Mansfeldová 2004: 33)

Podobná hodnocení lze nalézt i ve zprávách Komise, která žádnou část českého občanského sektoru nepovažovala za oblast, jejíž problémy by se musely urychleně řešit. Hodnocení Česka se pak nezměnilo ani v době, kdy země do EU vstupovala, takže k žádným fundamentálním proměnám sektoru nedošlo. Navíc rozvoj občanského sektoru se odvíjí také od toho, jak je podporován ve svém domácím prostředí. Svou roli hrají především jednotlivé vlády a politické strany se svými programy. Pokud na občanskou společnost kladou důraz, je jasné, že i její rozvoj je větší a naopak. Podle vývoje v České republice je zřejmé, že podpora občanské společnosti a jejích subjektů byla v podstatě stejná před i během vstupu země do EU. (De Ridder 2011: 663, 669, 684)

Je jasné, že EU se v době rozšiřování snažila o dosažení proměn domácího prostředí, což se nevyhnulo ani České republice. K tomu bylo použito několik instrumentů, mezi nejvýznamnější můžeme zařadit použití tzv. podmíněnosti poskytnutí finanční pomoci (předně prostřednictvím programu PHARE). Tyto nástroje sloužily především k podpoře ekonomických a politických reforem, přičemž všechny kandidátské země musely splňovat předem stanovená kritéria (kodaňská), která se týkala jak ekonomické a legislativní oblasti, tak požadovala i dodržování všeobecně přijímaných demokratických norem. (De Ridder 2011: 665) Od řádného plnění těchto podmínek se pak odvíjela finanční pomoc, kterou EU zemím poskytla, což byla ve finále nejmocnější zbraň, kterou EU na kandidátské země mohla použít. V tomto ohledu byl dopad EU na tyto země asi největší. Když k plnění nedocházelo, vyvinula Komise tlak na vlády, aby k potřebným reformám neprodleně přistoupily. Pokud ale byly požadavky naplňovány a Komise změny hodnotila kladně, přispělo to k nárůstu legitimacy vlády té které kandidátské země.¹⁶ (Grabbe 2001: 1022)

Jak ale studie Eline De Ridder (2011) ukazuje, v případě České republiky vyspělost a fungování občanské společnosti nehrály roli v tom, zda země bude do EU přijata či ne. Nicméně na rozvoj občanské společnosti bylo vyčleněno velmi málo unijních finančních prostředků. Kromě toho EU sama jasně nestanovila podmínky pro to, jak by si představovala fungování občanského sektoru v kandidátských zemích. Pak je samozřejmě vcelku obtížné stanovit, do jaké míry přistupující země dokázaly naplnit očekávání EU a zda vůbec změny, které u nich proběhly lze přisuzovat tlaku či požadavkům evropské úrovně. Nehledě na to, že záležitosti týkající se demokracie a demokratizace z velké většiny zůstaly mimo odpovědnost supranacionální úrovně. Je to dáno i tím, že nejsou zahrnuty v *acquis communautaire*. Stejně tak EU nezavedla zavazující právní normy, které by se týkaly rozvoje či role třetího sektoru v členských zemích. Komise sice vydala několik dokumentů, ve kterých popisuje, jak by měl

¹⁶ V tomto ohledu je vcelku zajímavé zaměřit se na to, proč byly kandidátské země ochotny „příkazy Evropy“ plnit. Když bychom vyšli z předpokladů institucionalismu racionální volby, vlády těchto zemí pravidla EU (formální i neformální) přijaly prostě proto, že výhody a odměny evropské úrovně převýšily domácí náklady plynoucí z přijetí těchto pravidel.

vypadat vztah evropských institucí a aktérů občanské společnosti a jejich následná role v procesu rozhodování. Nikde ale není explicitně napsáno, jakou funkci by měla občanská společnost plnit uvnitř jednotlivých států. To je i důvod toho, proč nebyla občanská společnost nikdy zmiňována během přístupových jednání. Pokud vezmeme v úvahu tato fakta, dopad EU na občanskou společnost v České republice nebyl a ani nemohl být většího rozsahu. Stimuly ze strany EU můžeme považovat za jakýsi katalyzátor změn, nicméně rozvoj domácí občanské společnosti byl především ovlivněn tím, jaký význam domácí politická agenda tomuto tématu přiřadila.

Přesto nelze jednoznačně tvrdit, že by jednotlivé součásti občanské společnosti (v našem případě odborová sdružení a nevládní neziskové organizace) nebyly evropským prostředím nijak zasázeny. Faktem je, že vztahy s vrcholnými unijními institucemi můžeme stěží pozorovat, ale většina odborových svazů je organizována v evropských federacích, ne-li přímo v ETUC, která je uznávána jako jeden ze sociálních partnerů EK. U nevládních organizací je situace poněkud odlišná, protože většina z nich se orientuje na domácí prostředí a pro splnění svých cílů necítí potřebu orientovat se výš než na národní úroveň státu. Není to ale tak u všech. V České republice existuje několik desítek nevládních neziskových organizací, které jsou členy sítí, které pod sebou sdružuje Sociální platforma operující na evropské úrovni. Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, primárním cílem obou sledovaných aktérů je získat aktivní podíl na tvoření evropské sociální politiky. Tím, že jsou i někteří čeští aktéři součástí těchto uskupení, mají šanci být součástí těchto procesů. Pro náš výzkum je pak důležité to, jak je přítomnost v tomto prostředí formuje a ovlivňuje a zda pak u nich způsobuje nějaké změny.

3.1 Odborové svazy

České odbory se po sametové revoluci pokoušely být apolitické a chtěly co nejvíce vystupovat jako jeden z aktérů nově vznikající občanské společnosti. Především jim šlo o zpřetrhání pout s jakoukoliv politickou stranou. Svou novou identitu se snažily vystavět na následování evropských metod, které spočívají v kolektivním vyjednávání a v hledání konsenzu s představiteli exekutivy a zaměstnavatelů. Toto odvolávání se na Evropu také znamená, že české odbory si uvědomují, že existují především proto, aby reprezentovaly a hájily zájmy zaměstnanců. Podpora evropské integrace z jejich strany spočívá především v jejich přesvědčení o správnosti evropského sociálního modelu, jehož principy chtějí co nejvíce prosadit i na národní úrovni. (Myant 2010: 894; Haughton 2009: 1387) I přes tyto snahy narážejí odbory na problém ve společnosti, protože ta není přesvědčena o tom, že by byly pro její fungování nezbytné. Mnoho lidí nevnímá členství jako jednu z cest vedoucích k pracovnímu úspěchu. Kromě toho nejsou lidé ochotni se příliš osobně angažovat, protože v tom nevidí žádné výhody. (Borragán 2006: 135) Proto jsou odbory v České republice i početně poměrně slabé.

Pokud se ovšem soustředíme na to, jaké proměny způsobilo napojování České republiky na evropský prostor nejprve u odborové centrály (Českomoravská konfederace odborových svazů, ČMKOS), vidíme, že začala být aktivní dávno před vstupem země do EU. První snahu o monitoring dopadů členství, které by mohly nastat v oblasti jejích zájmů, můžeme vidět už na začátku 90. let. To bylo v době, kdy Česká republika deklarovala, že by se v blízké budoucnosti taktéž ráda stala jednou ze členských zemí. Díky iniciativě ČMKOS byl později založen tzv. Evropský integrační tým, který měl primárně šířit informace o evropské integraci a pomáhat, ať už ČMKOS jako celku či ostatním odborovým svazům, při vytváření stanovisek týkajících se otázek souvisejících s integrací. Tým se skládal ze zástupců ČMKOS i z představitelů dalších svazů. V této době dochází i k přistoupení ČMKOS k ETUC (v roce 1995), čímž také ve větší míře začíná rozvíjení transnacionálních vztahů mezi českými odborovými svazy a jejich evropskými kolegy a skutečná vzájemná komunikace. V době vstupu České republiky do EU tak měla většina odborových uskupení nějaké napojení na evropské odborové federace, které jsou zároveň členy ETUC. (Fiala a kol. 2009: 160 – 162, 169) Centrála došla ještě dále, když byla schopna aktivně zareagovat na vývoj a po vstupu země do EU vytvořila tým expertů zabývajících se evropskými záležitostmi. Nicméně vliv odborových svazů na podobu politik reagujících na evropský tlak byl od té doby postupně limitován, aby vyvrcholil především v době, kdy byly vlády sestaveny středo-pravicovou ODS. (Houghton 2009: 1377)

Odbory jsou vůbec dobrým příkladem, na kterém lze vysledovat změny, kterými si prošly. V důsledku vstupu České republiky do EU u nich došlo k některým organizačním změnám. Velmi podobný vývoj pak můžeme vysledovat, pokud se bavíme o změnách, které odborové svazy učinily kvůli členství v evropských odborových federacích. Většina z nich totiž byla jejich členem dávno předtím, než se Česká republika stala členským státem EU a to nejprve jako součást ČMKOS a postupně také jako součást jednotlivých odborových eurofederací. Nicméně tyto organizační změny ve velké většině spočívaly v tom, že u některých odborových svazů lze nalézt zaměstnance, kteří mají na starosti agendu spojenou s evropskými záležitostmi a mezinárodní spoluprací. Počet takových zaměstnanců se také odvíjí od velikosti a významu toho kterého svazu v rámci České republiky. (online skolskeodbory.cz, oskovo.cz a osphgn.cmkos.cz 14.5.2013 a informace z dotazníkového šetření)

Aktivity svazů se primárně neměnily kvůli tomu, že Česká republika vstoupila do EU, ale povětšinou proto, že v průběhu 90. let docházelo k vnitřní reorganizaci svazů, což si mj. vyžadovalo i členství svazů v mezinárodních strukturách. U některých tak můžeme pozorovat větší orientaci na příhraniční spolupráci se sousedními zeměmi anebo užší spolupráci s těmi svazy, jejichž členové pracují pro stejné nadnárodní koncerny. Mnohem více je také patrná podpora evropských protějšků v jejich činnostech, což představuje například aktivní účast na jejich stávkách. (online oskovo.cz 14.5.2013) Určitou změnu aktivit lze nicméně pozorovat, pokud bereme v úvahu jednání s politickými představiteli České republiky či zaměstnavateli a to ať už v rámci jednání tripartity či při uzavírání kolektivních dohod. Odbory totiž od vstupu

země do EU během takovýchto jednání argumentují zvyklostmi či obvyklými postupy, které jsou typické pro jiné unijní země. Argumentace má nejčastěji podobu uvádění příkladů dobré praxe ze zahraničí, také se představitelé odborů odvolávají na evropskou legislativu a strategické dokumenty na úrovni EU. (informace z dotazníkového šetření) Zde se tak potvrzuje hypotéza definovaná v úvodu této práce, a sice že české odbory vnímají evropskou úroveň jako prostor, který jim poskytuje mnoho pozitivních podnětů, které se snaží prosadit i ve svém domácím prostředí a to hlavně v případě použité argumentace při jednáních s politickými představiteli země.

Je také velmi dobře vidět, že některé odborové svazy (OS) skutečně aktivně participují na činnosti v rámci evropských struktur a snaží se do jednání zasahovat. Doposud taky považují své členství v evropských uskupeních za velmi přínosné. Je vcelku samozřejmé, že jejich vliv odpovídá vlivu, jež má Česká republika, přesto se odborové svazy necítí být upozaděny a vztahy s odboráři z jiných členských států považují za nadstandardní. Zároveň se většina z nich domnívá, že vzájemná komunikace je na dobré úrovni, kdy ve velké většině převažuje názorová shoda. U některých rovněž pozorujeme primární orientaci na střeoevropské sousedy, se kterými se české odborové svazy spojují při prosazování zájmů ať už v rámci svých odborových eurofederací anebo v době jednání se zástupci evropských institucí. (online ospo.cz, osphgn.cmkos.cz, oskovo.cz, osdopravy.cz 14.5.2013 a informace z dotazníkového šetření)

Například u OS pracovníků hornictví, geologie a naftového průmyslu lze vysledovat vlastní zástupce v různých komisích Evropské federace horníků, chemiků a energetiků (*European Mine, Chemical and Energy Workers' Federation*, EMCEF). Rovněž lze u nich najít zástupce, který se účastní stále pracovní skupiny pro bezpečnost v hornictví při poradním výboru EU pro Zdraví a bezpečnost. Zástupci OS se také účastní jednání Komise pro sociální dialog v hornictví. Zároveň je současný předseda OS členem Výkonného výboru EMCEF. Zástupci tohoto svazu jsou přesvědčeni, že jejich orientace na EMCEF a také na další evropské odborové struktury je správná a že je nutné udržovat ji i do budoucna. Nutnost vzájemné spolupráce se podle tohoto svazu objevuje nejčastěji v souvislosti s legislativou EU a s tím, jak se v poslední době mění trhy. Zároveň je patrná větší orientace na ty členské státy, které mají rozvinutý těžební průmysl (především Slovensko, Polsko a Maďarsko, dále pak Německo a Španělsko). Vidíme, že ve velké míře převládá užší spolupráce s odboráři ze sousedních zemí. (online osphgn.cmkos.cz 14.5.2013)

Na evropské úrovni je poměrně aktivní také OS dopravy. Ten je členem Evropské federace pracovníků v dopravě (*European Transport Workers*, ETF). Snaží se jednak samostatně, ale ve větší míře také díky svému členství v evropských centrálech ovlivnit legislativní předpisy, které se dotýkají pracovněprávních vztahů a oblasti dopravy a to v součinnosti s ETF. V současné době aktivně spolupracuje s ETF při zakládání evropských podnikových rad v nadnárodních společnostech. Podle uveřejněného plánu činnosti na léta 2011 – 2016 se svaz zavazuje k pokračování spolupráce a prohlubování vztahů s evropskými

partnery, přičemž jako nejdůležitější vnímá výměnu zkušeností a důležitých informací, které se týkají pracovních podmínek lidí zaměstnaných v dopravním odvětví v jiných členských zemích EU. Informace a zkušenosti získané díky těmto kontaktům chce co nejvíce využívat pro činnost svazu. I u tohoto svazu je patrná orientace na geograficky blízké sousedy. Za jeden z primárních úkolů totiž považuje úzkou spolupráci s protějšky ze Slovenska, Polska, Německa a Rakouska. (online osdopravy.cz 20.4.2013)

Vlastním oddělením, jež se zabývá mezinárodní spoluprací, má jako jediný OS KOVO. Je to do velké míry dáno tím, že je to v současnosti nejsilnější svaz České republiky, a tak disponuje dostatečným množstvím odborníků, kteří se mohou mezinárodní oblasti věnovat a dění monitorovat. Mezinárodní odbor vznikl již v polovině 90. let v důsledku přistoupení OS k mezinárodním odborovým organizacím čili v tomto ohledu neměl vstup země do EU žádný vliv. Výjimečné postavení má OS KOVO i mezi ostatním svazy, protože je všeobecně velmi respektován. Členem mezinárodních organizací je už od roku 1991 a to ještě jako Československý svaz KOVO. V rámci evropského prostoru to byla Evropská federace kováků (*European Metalworkers' Federation, EMF*). Ta byla v květnu 2012 zrušena, přičemž její nástupnickou organizací se stala *IndustriAll – European Trade Union*. Tato odborová eurofederace zastupuje téměř osm milionů pracovníků, a tak je rozdělena na jednotlivé regiony, které spolu úžeji spolupracují. V současnosti je jich osm, přičemž OS KOVO se řadí k tomu východnímu. Jednání v Řídícím výboru se pak účastní předseda každého regionu. Tím je v současné době předseda OS KOVO Josef Středula. Tak můžeme říci, že ve strukturách *IndustriAll* hraje OS KOVO poměrně významnou roli. Tento svaz má dále své stálé zástupce u různých pracovních skupin, které jsou ovšem pouze orgány poradními. I u OS KOVO lze vidět spolupráci se svazy ze zemí Visegrádské skupiny a se svazy z Německa a Rakouska. Zásadním bodem spolupráce je vzájemná výměna informací a podpora činnosti, což můžeme pozorovat zejména v podpoře slovenského OZ KOVO. Svou roli pak hraje i příhraniční spolupráce a to především v případě Rakouska. Zcela specifický je pak vztah s německou *Industriegewerkschaft Metall (IGM)*. Dochází ke společné organizaci různých akcí, např. zástupci OS KOVO jsou jako pozorovatelé přítomni kolektivních vyjednávání IGM nebo fyzickou účastí podporují stávky v Německu. Rovněž se nadále rozvíjí regionální spolupráce a také spolupráce firem, které disponují německým kapitálem. (online oskovo.cz 14.5.2013, online industrialall-europe.eu 20.4.2013)

Veřejně přístupné informace o dalších sledovaných OS neposkytovaly bližší údaje o jejich působení v souvislosti s členstvím ČR v EU nebo v souvislosti s jejich členstvím v evropských odborových federacích. Pouze v případě OS pracovníků školství lze v centrále nalézt specialistu (referenta) na zahraniční vztahy, který zastupuje svaz při jednáních v Evropském odborovém výboru pro vzdělávání (*European Trade Union Committee for Education, ETUCE*). U dalších OS to podle oficiálních stanov mají být předsedové jednotlivých svazů, kteří mají svaz zastupovat při mezinárodních jednáních, přičemž stanovy OS pracovníků dřevozpracujících odvětví, lesního a vodního hospodářství uvádějí, že toto oprávnění může předseda přenést na jiné funkcionáře OS. Ve stanovách ostatních OS nic

takového explicitně řečeno nebylo (OS Stavba, OS pracovníků obchodu, OS pracovníků textilního, oděvního a kožedělného průmyslu Čech a Moravy, OS státních orgánů a organizací). Za významnější lze ale považovat spolupráci, ke které přistupuje OS pracovníků obchodu. Počátky jeho aktivity v mezinárodních sdruženích je možno vysledovat do poloviny 90. let, kdy na český trh vstoupily nadnárodní obchodní řetězce. Od té doby začalo docházet k postupné komunikaci a následně i spolupráci s OS zaměstnanců obchodu a to ze zemí, kde mají tyto řetězce původ. V rámci EU převládá spolupráce s OS z Rakouska, Slovenska, Velké Británie, Belgie, Německa, Polska, Itálie, Maďarska a Rumunska. (online osdlv.cz, skolskeodbory.cz, 20.4.2013)

3.2 Nevládní organizace

Neziskový sektor, do kterého zahrnujeme i nevládní organizace, má v českých zemích poměrně dlouhou tradici. Za období rozkvětu můžeme považovat období po roce 1918. To ovšem bylo narušeno nejdříve německou okupací a pak komunistickým režimem. Je proto jasné, že rok 1989 přinesl zásadní obrat. Po sametové revoluci začaly živelně vznikat tisíce různých organizací. Dodnes si ovšem poměrně hlasitě stěžují na to, že vlády nebyly schopny zaujmout koncepční přístup k neziskovému sektoru. Chybí jasné zákonné normy a regulace, přičemž morální podpora ze strany vlád a jejich představitelů je mizivá.

Vývoj neziskového sektoru probíhal v různých etapách, přičemž z našeho pohledu je důležitý vstup země do EU, který znamenal i změny pro nevládní organizace. Byla to pro ně především výzva, protože se některé z nich musely začít učit navazovat partnerství s podobně zaměřenými organizacemi z ostatních členských zemí. Co je ale zdaleka nejdůležitější, musely se naučit efektivně využívat fondy EU, resp. vědět, jak k nim získat přístup. To od nich vyžaduje mnoho schopností a zdrojů, kterých se jim ale mnohdy nedostává. Proto se situace jednotlivých organizací velmi odlišuje. Některé byly na výzvy nesené evropskou integrací schopny adekvátně zareagovat, čímž výrazně posílily svůj vliv i celospolečenský význam, některé na druhou stranu zůstaly oslabeny a uzavřeny v rámci národní úrovně, aniž by dokázaly své požadavky a zájmy prosadit. Po roce 1990 zaznamenalo české prostředí opravdový boom co do počtu nově vzniklých nevládních neziskových organizací, postupem doby ale jejich počet klesal, což se nejvíce projevilo právě v době, kdy Česká republika vstupovala do EU. (De Ridder 2011: 662)

Některé české NGOs se chopily příležitosti a využily možnosti připojit se k podobně zaměřeným organizacím z ostatních členských zemí, které se sdružují v transnacionálních sítích.¹⁷ Sice nemají přímé členství v nadnárodní struktuře, ale jsou mnohdy zastupovány

¹⁷ V současné době je jejich 42 v sítích, jež jsou plnými členy Sociální platformy a 4 jsou členy sítí k Sociální platformě přidružených. Od vstupu ČR do EU jejich počet každoročně roste, přičemž ještě před pěti lety bylo v evropských sítích evidováno okolo 20 českých NGOs. Nicméně v České republice v současné době

prostřednictvím organizace, která má sídlo v Bruselu. V předchozí kapitole jsem se zmiňovala o Sociální platformě. Právě ona představuje jakéhosi prostředníka mezi evropskými NGOs a supranacionálními institucemi. Volení představitelů jednotlivých sítí a stejně tak ti, kteří zároveň zastupují Sociální platformu, jednají hlavně s reprezentanty Komise a snaží se lobbovat za návrhy, které byly v rámci vyjednávání uvnitř sítí i platformy přijaty. (Cullen 2010: 6)

Každopádně fakt, že se některé české NGOs staly součástí evropských sítí nevládních organizací, lze považovat za jednu ze změn, kterou si prošly díky vstupu České republiky do EU. Žádná z dotazovaných organizací nepotvrdila organizační změny ve struktuře, která by byla zapříčiněna ať už vstupem země do EU nebo jejich vlastním členstvím v evropských sítích nevládních organizací. Kromě toho členství NGOs v evropských sítích pod Sociální platformou je v podstatě jediným spojením, které organizace na unijní úrovni mají. Některé organizace ale přiznávají, že v důsledku členství České republiky v EU došlo ke změnám některých jejich aktivit. Například jedna si stěžovala na to, že se pro ni staly nedostupné granty na financování její činnosti, a tak musela hledat jiné zdroje.¹⁸ Na druhou stranu jsou organizace, které vyzdvihují evropské granty, které jim pomohly pořádat akce v České republice a to pro stejně zaměřené organizace z ostatních evropských zemí. Jedna z organizací se také více zapojila do přeshraničních partnerství, podle svého názoru se začala více účastnit mezinárodních aktivit a stala se členem Evropského dobrovolnického centra. Většina se také více začala zaměřovat na legislativu EU. (informace z dotazníkového šetření)

Obecně ale všechny vnímají, že velkou změnou v jejich aktivitách znamenalo členství v evropských sítích. Mnohé poukazují na více společných projektů s partnery z jiných evropských zemí, což ale bylo často vykoupeno poměrně velkou administrativní zátěží v důsledku komunikace s centrály sítí. Některé ale také říkají, že aktivity se vlastně zásadně nijak nezměnily, protože jim zůstala stejná cílová skupina, na kterou se beze změny dále zaměřují. Přesto všem tak jako tak přibyla účast v mezinárodních projektech (např. různé tematické konference pořádané partnerskými evropskými organizacemi, kterých se účastní členové českých organizací). To NGOs přineslo a nadále přináší příležitosti např. pro pořádání nových akcí na národní úrovni státu.¹⁹ Organizace také připouštějí změny vlastních

aktivně působí okolo 15 tisíc neziskových organizací čili i tak je velká menšina zařazena do nadnárodních centrál. U neziskového sektoru téměř 100% platí, že svou činnost primárně zaměřuje na národní a lokální úroveň, přičemž minimum z organizací své aktivity doplňuje mezinárodní spoluprací.

¹⁸ Jedná se o organizaci Agora, jejímž hlavním posláním je demokratizace společnosti.

¹⁹ To vyzdvihují především zástupci organizace Život 90, kterým participace na mezinárodních projektech pomohla zvýšit počet setkávání se seniorskou cílovou skupinou a debatovat s ní nad různými tématy. Zároveň došlo k integraci organizace do mezinárodních kampaní, což pomohlo také jejich realizaci na lokální

zájmů, které jim členství České republiky v EU i jejich vlastní členství v evropských strukturách přineslo. Mnohé z nich se začaly více orientovat na mezinárodní dění, protože to v nich vzbudilo větší zájem o takovýto rozměr spolupráce. Zároveň to u některých organizací znamenalo počátek větší komparace s ostatními členskými zeměmi a vůbec celkovou rozsáhlejší orientaci na unijní kontext (především zájem o aktivní participaci na evropských projektech nebo všímání si změn vyplývajících z diskusí na úrovni EU). (informace z dotazníkového šetření)

V souvislosti s EU organizace často hovoří o finančních prostředcích, které jim byly poskytnuty na jejich činnost z ESF, zároveň ale některé z nich v současnosti žádnou pomoc z evropských peněz nečerpají. Procentní podíl peněz získaných z evropských fondů se ovšem poměrně dosti liší. U některých organizací se tento podíl pohybuje mezi 5 až 10%. Jiné mají v rozpočtech zhruba 20% finančních prostředků pocházejících z EU. Jedna organizace dokonce uvedla, že pro své aktivity může počítat až s padesátiprocentním podílem peněz z evropských fondů, což je poměrně překvapivé číslo vzhledem k pokračujícím problémům české dotační politiky. Můžeme tak říci, že v případě českých nevládních organizací hrají prim hlavně finance, které by mohly pro své aktivity z úrovně EU získat.²⁰ (informace z dotazníkového šetření)

Pravdou také je, že jednotlivé organizace se především orientují na svou činnost v domácím prostředí a na skupiny lidí, jejichž zájmy se snaží hájit. Přesto pro ně členství v evropských sítích není druhotné, i když většina z nich je právě vnímá především jako možnost získávat informace o dění a *know-how* od kolegů z organizací z jiných členských zemí EU. Tyto informace se pak organizace snaží dále distribuovat a tím ještě více zkvalitňovat služby, které poskytují. (informace z dotazníkového šetření)

Přece však lze u některých zaznamenat poměrně zásadní obrat směrem k „Evropě“. Jako velké plus je vnímána možnost aktivního podílu na různých evropských projektech či projektech realizovaných v rámci partnerské sítě. Pravdou je, že nedošlo k naprostému

úrovni v České republice. Život 90 také poukazuje na možnost účastnit se iniciativ na evropské úrovni a pomáhat organizovat mezinárodní konference o stárnutí.

²⁰ Jedná se o finanční prostředky ve formě dotací, které jsou z ESF primárně poskytovány skrze národní úroveň prostřednictvím operačních programů (OP) administrovaných příslušnými sektorovými ministerstvy anebo v rámci Regionálních operačních programů (ROP). Samotné nevládní organizace v podstatě nemají šanci ovlivnit množství peněz, které jim bude eventuálně přiděleno dříve, než tyto peníze dorazí na národní úroveň. Teprve pak mohou pro své aktivity žádat nějakou peněžní podporu, přičemž musí za tímto účelem zpracovat projekt. O tom, zda jim vůbec bude poskytnuta, rozhodují jednotlivé Úřady Regionálních rad, pro které byly vytvořené ROP. V případě tematicky zaměřených OP o přidělení dotace rozhodují resortní ministerstva. V případě sociální oblasti spadá většina projektů do oblasti Rozvoje lidských zdrojů. (online strukturalni-fondy.cz 18.4.2013)

odklonu od původních aktivit jednotlivých organizací, ty fakticky zůstaly stejné. Jde spíše o to, že jejich činnost byla obohacena o jakýsi evropský rozměr. Už bylo zmíněno, že těžiště práce nevládních organizací v zásadě tkví hlavně v pomoci a podpoře občanům v rámci státu. To je v drtivě většině hlavní cíl, který si organizace kladou, přičemž svou participaci v transnacionální síti chápou jako možnost, jak být spojeni s kolegy z dalších unijních zemí, se kterými si mohou sdělit nové poznatky a informace. Jaro roku 2004, resp. vstup do evropských sítí NGOs nebyly pro nevládní organizace přelomové ani v oblasti jejich vnitřní struktury. Musíme si uvědomit, že z velké většiny nemají sledované NGOs dostatečné kapacity na to, aby v souvislosti s členstvím země anebo v souvislosti se svým členstvím v sítích nevládních organizací nějak zásadně změnilы svou organizační strukturu. U většiny sledovaných nenalezneme žádné speciální odbory, které by se zabývaly výhradně evropskou tematikou. Tato oblast spadá do pravomocí ředitelů jednotlivých organizací. (informace z dotazníkového šetření)

Existuje ovšem několik výjimek, u kterých můžeme najít obvykle jednu konkrétní osobu, která monitoruje evropské dění a která se na tuto oblast specializuje.²¹ Faktem je, že se jedná o rozsáhlejší organizace, které disponují větším počtem zaměstnanců a které se i v rámci České republiky soustřeďují na širší okruh občanů. Tyto organizace mají rovněž často své regionální kanceláře, které zajišťují jejich činnost v jednotlivých krajích. Naopak nalezneme i organizace, které fungují jen v jednom konkrétním místě České republiky a které své aktivity vyvíjejí výhradně tam, aniž by se snažily o přesah činnosti do dalších oblastí státu. Tyto organizace se obvykle zaměřují na velmi úzký okruh potřebných či jinak postižených.²²

Nicméně lze zaznamenat určitý posun v tom, jaké argumentační nástroje v souvislosti s členstvím České republiky v EU nasadil sektor nevládních organizací vůči politickým představitelům a úřadům státu. Argumentace vypadá většinou tak, že zástupci organizací v jednáních používají jako příklady obvyklé postupy či zvyklosti, které jsou typické pro jiné unijní země. Neziskové organizace se snaží upozornit na příklady dobré praxe těchto zemí a to především na projekty, které se tam uskutečnily. Mnohdy dochází k citování dokumentů, jež byly vydány ať už příslušnými evropskými institucemi či centrály jednotlivých sítí. Zejména organizace orientované na prosazování genderové rovnosti se podle svých slov též odvolávají na obecné hodnoty a zásady, které v tomto směru razí sama EU. Zástupci

²¹ K organizacím, které disponují pracovníky, do jejichž gesce spadají záležitosti týkající se EU, např. řadíme Národní radu zdravotně postižených (NRZP, domovskou evropskou síť je *European Disability Forum*, EDF) nebo Slezskou diakonii (součást *European Federation for Diaconia, Eurodiaconia*)

²² Typickým představitelem takovýchto organizací jsou ty, jež se specializují na pomoc postiženým a jejich rodinám. Z českých NGOs, které jsou i členy evropských sítí, sem patří např. sdružení APLA nebo Autistik, které jsou obě součástí *Autism Europe*.

organizací také činitele státu upozorňují na to, že je v mnoha případech výhodné sdílet již osvědčené postupy odjinud, přičemž zároveň upozorňují na to, že je potřeba takové postupy co nejvíce přizpůsobit českému prostředí. Ve velké většině případů je patrná snaha organizace vést pokud možno co nejvíce konstruktivní diskusi o dané problematice. Jak například zástupce Sjedenocené organizace nevidomých a slabozrakých (SONS) prohlásil: *„Pokud nám činitelé a úřady rozumějí, neuchylujeme se k aktivistickým metodám, které mohou být sice mediálně efektivní, ale pro skupinu, jejíž zájmy hájíme, jsou středně až dlouhodobě kontraproduktivní.“* (informace z dotazníkového šetření)

Obecně tak organizace vnímají, že členství v evropských sítích nevládních organizací i členství země v EU jim přineslo více příležitostí, jak působit ať už na české politické představitele nebo na příslušné úřady státu. I zde se tedy potvrzuje hypotéza z úvodu práce o tom, že těmto aktérům poskytuje evropský rozměr spolupráce prostředky, kterými mohou zástupci argumentovat při jednáních s příslušnými představiteli a vykonavateli státní moci.

4 SLEDOVANÍ AKTÉŘI A MÍRA JEJICH EVROPEIZACE

Díky nově otevřeným přístupům na supranacionální úroveň aktéři obecně nemění pouze své cíle, programy či administrativní struktury, ale díky vytváření vazeb s podobnými aktéry z ostatních členských zemí mohou měnit svá původní přesvědčení či zájmy a následně se socializovat do těchto již dříve vzniklých skupin. (Borragán 2006: 147) K tomu může docházet pomocí sociálního učení. Pokud předpokládáme existenci sociálního učení, zároveň předpokládáme odlišné zájmy a přesvědčení aktérů předtím, než k samotnému sociálnímu učení dojde. Aktéři tak mají „*jasně definované individuální zájmy, a tyto zájmy mají osvojené ještě před tím, než vstoupí do interakcí s ostatními aktéry.*“ (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010: 179) Když použijeme terminologii evropeizačního výzkumu, můžeme hovořit o nesouladu norem, pravidel či přesvědčení aktérů procházejících sociálním učením s aktéry, kteří si už takovým procesem prošli dříve. Takto můžeme hovořit o sociálním učení českých odborových svazů a nevládních neziskových organizací a zároveň tak předpokládat nesoulad mezi nimi a jejich kolegy z ostatních členských zemí EU.

Když se ale budeme držet rámce vymezeného v teoretické části práce, která popisuje nesoulad pomocí konceptu vytvořeného Tanjou Börzel a Thomasem Risse, obtížně jej v případě zkoumání změn u odborových svazů a nevládních organizací najdeme. Jenomže aktéři této práce jsou iniciátory norem, jejichž přítomnost v národním prostředí členských zemí je důležitá pro to, aby ke změnám došlo. Jsou proto důležitým elementem, který výrazně napomáhá tomu, aby evropeizace domácí úrovně nastala. Proto předpokládám, že musí v první řadě dojít k jejich evropeizaci, aby ta mohla postoupit dále. Součástí této kapitoly je proto část, která se snaží aplikovat použití této teorie i na aktéry, na které se primárně koncept nesouladu nezaměřuje. Faktem je, že v současné době neexistuje akademická práce, která by se zabývala použitelností tohoto přístupu u aktérů, kteří jsou zkoumáni v této práci. Nesoulad je sice zkoumán v dimenzích *polity, policy a politics*, ale přestože jsou sledovaní aktéři součástí roviny *politics*, bližší pozornost jim věnována není. V několika málo aspektech se použitelnost nesouladu ukazuje, nicméně ve většině je v zásadě vyloučena. Jde o to, že tato teorie se primárně zaměřuje na národní úroveň státu a neřeší nesoulad jednotlivých aktérů této úrovně s tou evropskou. Pak je relevantní zkoumat např. míru nesouladu mezi sektorovými politikami. V našem případě bychom ovšem museli „poskočit“ o úroveň výše a zkoumat nesoulad mezi evropskou a českou sociální politikou. Aby došlo k její evropeizaci, je nutná existence nesouladu. Podle teorie ovšem nesoulad jako podmínka evropeizace nestačí, je potřeba přítomnosti nějakých ovlivňujících faktorů, které fungují na domácí úrovni členského státu. Pak ještě záleží na tom, jakou výchozí teorii zvolíme pro popis dopadů, které evropeizační proces na domácí prostředí má. Optikou institucionalismu racionální volby bychom se dostali k proměně redistribuce zdrojů a posílení některých aktérů na úkor jiných, k čemuž by přispěla činnost podporujících domácích formálních institucí a nízký počet veto hráčů. Východiska sociologického institucionalismu by nás dovedla k socializaci aktérů a

internalizaci norem, které nebyly původně jejich, ale které evropeizačním tlakem a za přítomnosti domácích ovlivňujících faktorů přijali za své. Každý přístup má i jiný náhled na to, jak by šlo charakterizovat proměny domácích prostředí. Rozhodující roli má v první řadě intenzita nesouladu a pak také ne/přítomnost domácích ovlivňujících faktorů. Teprve pak lze přesně pojmenovat změnu, která nastala. Ke změně nemusí dojít vůbec, může být střední anebo naprosto zásadní. Podle toho pak popisujeme rozsah proměny národní úrovně a zkoumané oblasti. Navíc oba institucionalistické přístupy se odlišují, když rozsah změny pojmenovávají, protože sociologický ještě navíc rozeznává intenzitu nesouladu, který pak generuje rozdílnou změnu. (Börzel a Risse 2003 a Börzel in Bulmer and Lequesne 2005)

Druhá část teoretických východisek se zabývá sociálním učením aktérů. Jak k němu může dojít? Jaké podmínky musí nastat? V první řadě se čeští odboroví předáci mohou setkávat s kolegy z jiných unijních zemí v jednotlivých evropských odborových federacích, přičemž jejich představitelé se setkávají v rámci ETUC. Pro NGOs je místem setkávání především jejich domovská evropská síť sdružující neziskové organizace zaměřující se na stejnou sociální problematiku. Na evropské úrovni jsou pak tyto sítě reprezentovány Sociální platformou. Na obou stupních mohou být probíhající interakce příčinou evropeizace (anebo s ohledem na konstruktivistická východiska), socializace sledovaných aktérů. V procesu socializace jsou pak vzájemné interakce zcela nezbytnou podmínkou toho, aby vůbec k socializaci došlo. Právě díky sociálním interakcím se šíří nejen normativní kontext, ale může docházet také k prohlubování identifikace s tímto kontextem u těch, kteří na interakcích participují. Tak hraje zcela klíčovou roli hustota kontaktů, vzájemná komunikace a kooperační aktivity. (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010: 180, 182) Podle konstruktivistických předpokladů se pak může vnitřní normativní přesvědčení vlivem probíhajících sociálních interakcí změnit, čímž se zároveň proměňují další preference, zájmy a jednání aktérů.

Nejprve proto otestujeme platnost podmínek definovaných J. Checkelem, které zvyšují pravděpodobnost toho, že k sociálnímu učení dojde. Posléze se pokusíme zjistit, zda se sledovaní aktéři skutečně dostávají do situací, které by odpovídaly předpokladům pro úspěšnou socializaci do stávajících struktur. Protože se Checkel zaměřuje primárně na sociální učení a socializaci státu jako celku, do analýzy zahrneme rovněž předpoklady, které ve své studii nabízí Alastair Johnston. Johnston se zabývá socializací jednotlivců či malé skupiny uvnitř mezinárodních institucí. Do podmínek úspěšné socializace zahrnuje přítomnost dvou mikroprocesů – přesvědčování a sociálního ovlivňování. Aby bylo možné socializaci sledovaných aktérů blíže zkoumat, definuje Johnston tři podmínky. Tyto podmínky v podstatě stanovují, jak na sebe působí znaky sociálního prostředí a znaky jednotlivých aktérů, přičemž významnou úlohu hraje i institucionální uspořádání organizace na mezinárodní úrovni. To může být odlišné, a tak i míra přesvědčování a sociálního přizpůsobení jsou rozdílné. (Johnston 2001)

Zároveň může socializace aktérů spočívat nejen v internalizaci norem určitého sociálního prostředí, ale také v hustotě interakcí mezi jednotlivými aktéry (nejčastěji jednotlivci). V procesu socializace nehrají roli pouze probíhající interakce, protože důležitý je hlavně kontext, ve kterém se interakce odehrávají. Ten má obvykle nějakou normativní povahu, přičemž by neměl být v rozporu s cíli a praktikami instituce, do které se aktéři (jednotlivci) mají socializovat. V procesu socializace je důležité zaměřit se na faktory, které mohou její úspěch ovlivnit. Socializaci tak podporují anebo jí naopak brání a ovlivňují tak výsledky, které socializace může mít. (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010)

4.1 Odborové svazy

Z předchozí kapitoly je patrné, že určité evropeizační procesy nesoucí změny lze u českých odborových svazů pozorovat a to ještě dříve, než se Česká republika stala plnoprávným členem EU. Je také vidět, že zrovna odborové svazy cítí vzájemné pochopení a blízkost ke svým evropským protějškům. Odbory, jako jedna ze součástí občanské společnosti, se na evropský prostor orientují nejvíce, protože jej chápou jako vcelku přirozené místo, kde je možno jejich zájmy prosazovat. Navíc vidí evropskou úroveň jako svého partnera, který jim pomáhá vyvinout nátlak na jejich domácí struktury, které jsou jim paradoxně méně blízké. Jako pozitivum členství v transnacionálních strukturách odbory také vnímají možnost rozvíjet vztahy s partnery z ostatních členských zemí, které ve většině případů vidí jako velmi přátelské a kooperativní.

4.1.1 Změny vyvolané nesouladem

Pokud bychom se dále drželi teoretického výkladu o nesouladu, museli bychom v jednotlivých svazech identifikovat ovlivňující faktory, které by změnám v každém svazu napomohly. S ohledem na postuláty institucionalismu racionální volby ale těžko nalezneme podporující formální instituci uvnitř jednotlivých svazů. Vně svazů lze považovat za podporující formální instituci ČMKOS, která většinu svazů sdružuje a mohla by mít eventuálně vliv na jednání uvnitř těchto svazů s ohledem na charakter vzájemných vztahů. Přesto je v mnoha ohledech svazům ponechána volná ruka s tím, že si o svých vnitřních záležitostech mohou rozhodovat samy. ČMKOS představuje především platformu, na které se dojednávají společné postupy členských svazů vůči domácí politické reprezentaci a zaměstnavatelům.

Identifikovat veto hráče by nejspíš nebyl až takový problém, protože u těch je v zásadě jedno, jestli operují na národní či na nižší úrovni vládnutí. U odborových svazů by takovými veto hráči mohly být například regionální buňky, které velké odborové svazy v České republice obvykle mají. Tito veto hráči by nemuseli souhlasit se stanovisky, které jejich centrály zaujímají při jednáních na evropské úrovni. Jistá možnost, jak ovlivnit rozhodnutí, by pak tkvěla v tom, že někteří mohou být součástí vyjednávacích týmů při setkáních s protějšky z jiných členských zemí. Redistribuce zdrojů by pak nejspíše spočívala v tom, že některá

regionální uskupení by zatlačila ta slabší, tedy ta, jejichž zástupci se jednání na evropské úrovni účastnit nemohli. Zde by se nabízel prostor pro rozlišování sektorů. Každý kraj v České republice má svá průmyslová specifika. Modelovým příkladem by mohla být moravskoslezská buňka, jež je součástí OS pracovníků hornictví, geologie a naftového průmyslu. Ta by se s největší pravděpodobností snažila ovlivnit jednání představitelů centra tak, aby co přijatá rozhodnutí co nejvíce vyhovovala jejich požadavkům. Pokud by tomu tak nebylo, mohla by blokovat další rozhodnutí přijímána v rámci OS. Každopádně lze pozorovat, že celý koncept stojí takřikajíc na vratkých základech, protože dalším bodem je rozsah změn, které by mohly v jednotlivých svazech nastat. Obecně rozsah změny narůstá s intenzitou nesouladu, klesajícím počtem veto hráčů a přítomností formálních institucí. S ohledem na použítá teoretická východiska změny vyvolané nesouladem a přítomností ovlivňujících faktorů popsat nelze. Terminologii popisující rozsah změn domácího prostředí lze aplikovat na úrovni státu a jeho politik, změny u jednotlivých aktérů *politics* touto optikou vysvětlit nedokážeme, protože jejich definice jsou příliš obecné.

V podobném duchu bychom mohli postupovat při testování použitelnosti východisek sociologického institucionalismu, podle kterého se evropský dopad na domácí prostředí členských zemí dá charakterizovat procesem socializace. Jedná se v podstatě o konstruktivistický pohled, protože ten evropeizaci ztotožňuje se socializací. Znova musíme předpokládat přítomnost nesouladu a ovlivňujících faktorů. Předně nesoulad spočívá v normách, pravidlech a přesvědčeních a má podobu nesouladu politik i nesouladu institucionálního. Zatímco nesoulad politik spočívá v odlišnosti pravidel přijatých na evropské úrovni a pravidel národní úrovně, institucionální nesoulad má daleko větší budoucí dopady na domácí prostředí, protože narušuje původní pravidla a procesy s nimi spojené. Takový proces má potenciál přerůst v nabourání kolektivní identity mnohdy vnímané v souvislosti s vlastními základy státnosti.

Dle teoretického rámce jsou přítomny dva ovlivňující faktory, které proces socializace v souladu s evropskými požadavky podporují. Jedním z nich jsou iniciátoři norem, druhými kooperativní neformální instituce. Iniciátoři norem jsou dvojího druhu. Za prvé se jedná o epistemická společenství. Kde ovšem v rámci jednotlivých odborových svazů hledat expertní skupiny odborníků? Zásadní problém tkví v tom, že vzhledem k počtu členů jednotlivých svazů není možno takovou skupinu vytvořit. Kromě epistemického společenství řadíme k iniciátorům norem ještě seskupení, která spojují společná přesvědčení a hodnoty. Z pohledu centrální úrovně státu bychom k těmto mohli řadit odbory jako takové, ale hledat takové skupiny přímo uvnitř jejich struktur je poněkud nesmyslné, protože odbory vznikají právě proto, že jejich členové mají stejné přesvědčení a hodnoty. Nejspíš bychom ale názorové nuance uvnitř členstva našli. Je ovšem otázkou, nakolik by se tyto rozpory týkaly vztahu k Evropě a zda by vůbec vznikla nějaká vnitřní skupina, která by se ostatní členy snažila nebo vůbec měla potenciál přesvědčit o správnosti norem, pravidel a přesvědčení přicházejících z evropské úrovně, resp. z prostředí evropských odborových federací a/nebo samotné ETUC. Přece jenom by bylo možno nalézt alternativu. Tou je samotná ČMKOS, jejímž členem je

většina sektorových odborových svazů. V jejich strukturách bychom našli skupiny, jež by odpovídaly charakteristikám popisovaným výše (např. po vstupu země do EU vytvořila tým expertů zabývajících se evropskými záležitostmi).

Druhým ovlivňujícím faktorem jsou pak kooperativní neformální instituce, u kterých teoretická literatura nejčastěji odkazuje k politické kultuře. Primárním úkolem takových institucí je snaha o vytvoření konsenzu a rozložení nákladů nesených evropeizací. Jenže když se opět posuneme z úrovně státu na úroveň jeho aktérů, je těžké takové instituce u nich nalézt. U odborových svazů můžeme studovat nanejvýše způsoby hlasování a rozhodování o přijetí usnesení. Rozsah evropeizačních změn, které by vlivem nesouladu a přítomnosti ovlivňujících faktorů mohly nastat, opět pomocí dostupného teoretického rámce stěží popíšeme, protože jejich definice charakterizují až proměny národní úrovně státu a jejich jednotlivých částí.

Případné změny, které u fungování odborových svazů v souvislosti se vstupem České republiky do EU a v souvislosti s jejich vlastním členstvím v evropských odborových centrálech pozorujeme, nelze ztotožnit s tvrzením, že by byly vyvolané nesouladem mezi českými odborovými svazy a jejich protějšky z ostatních členských zemí. Definovanou hypotézu z úvodu této práce o změnách, jež by byly vyvolány nesouladem českých a evropských odborářů, tak s ohledem na použítá teoretická východiska nelze potvrdit.

4.1.2 Změny vyvolané sociálním učením a socializací

V předcházejícím oddíle práce byly popsány změny, kterými si sledovaní aktéři za několik posledních let prošli. Především bylo akcentováno období po vstupu České republiky do EU, přičemž hlavně u odborů bylo možno pozorovat změny ještě před tím, než se země stala členským státem. V této části se soustředíme na to, zda pozorované proměny lze ztotožnit s předpoklady popisujícími potřebné podmínky pro to, aby proběhlo sociální učení a zároveň zda u pozorovaných aktérů došlo k jejich socializaci do evropských zájmových struktur. U odborových svazů představuje evropskou strukturu jejich odborová eurofederace, která je také členem ETUC.

Začneme s testováním platnosti Checkelových podmínek pro sociální učení. (Checkel in in Christiansen, Jørgensen a Wiener 2001) V případě odborů obecně platí, že sdílejí minimálně stejný hodnotový základ. Společný profesionální základ nalezneme bez obtíží také, protože minimálně řadoví členové pracují ve stejných průmyslových sektorech a to napříč EU. V tomto ohledu nalzáme shodu i u řídicích pracovníků a představitelů odborů. První podmínka je proto splněna. Už Checkel upozorňoval na to, že je poněkud složité jasně vymezit krizi, kterou by skupina a její jednotlivci mohli pociťovat. Přesto v případě českých i evropských odborů bychom minimálně jeden krizový aspekt našli. V rámci všech členských zemí EU odbory dlouhodobě bojují s kontinuálním poklesem členské základny. Je proto vcelku logické, že menší počet členů zároveň zmenšuje jejich průraznost a schopnost vyvinout tlak na národní i evropské politické představitele. Kromě toho spousta evropských zaměstnanců v odborech nespátřuje prostředek, který by jim nějak výrazně v jejich

pracovních záležitostech pomohl. Zcela specifická je pak situace v bývalých komunistických zemích, kde si ještě dnes mnoho lidí spojuje s odbory s komunistickou stranou. Důvěra v ně je tak poměrně malá. (Mansfeldová 2004: 29 - 37)

Rovněž politické neúspěchy bychom našli a to především v rámci národní úrovně státu, protože vyjednávání odborů s exekutivou je konkrétně v České republice dlouhodobě poměrně problematické. (Haughton 2009: 1377) Nicméně jednání probíhající mezi odboráři a zástupci evropských institucí jsou považována za vcelku konstruktivní, a tak riziko politického neúspěchu je nepoměrně nižší. Pocit krize a ohrožení proto u evropských odborářů nalézt můžeme, přičemž obavy z politického neúspěchu se s větší pravděpodobností objeví spíše v domácím prostředí. Kromě toho, orientace na domácí prostředí státu u odborových svazů nadále převažuje, ačkoliv argumentace praktikami evropské úrovně se při jednáních s domácími politickými představiteli pravidelně objevuje. Představitelé českých odborových svazů se s protějšky z ostatních členských zemí EU scházejí především v rámci svých eurofederací. Např. eurofederace *IndustriAll – European Trade Union* sdružující odboráře pracující převážně v hutním průmyslu pořádá výroční setkání, kde se scházejí zástupci odborů, kteří jsou členem federace, ale zároveň své evropské členstvo dělí do sub-regionů, kde je četnost vzájemných setkání intenzivnější. (online industrialall-europe.eu 14.5.2013 a informace z dotazníkového šetření)

OS KOVO, jako jeden z členů *IndustriAll*, spadá do regionu východní Evropa a v tomto rámci se častěji setkává se zástupci odborů z tohoto regionu (především se zástupci ze Slovenska a Maďarska). Na této platformě se pak tito zástupci jednotlivých svazů v současnosti potkávají jednou týdně. V případě OS KOVO probíhá poměrně intenzivní komunikace, která spočívá v pořádání tematických seminářů, konferencí a exkurzí. (informace z dotazníkového šetření) Opět ale narážíme na problém, zda lze hustotu vzájemných interakcí považovat za dostatečnou. S ohledem na odpovědi zástupce OS KOVO je setkávání s kolegy ze sousedních zemí považováno za konstruktivní a přínosné všem zúčastněným. Zástupce tohoto svazu vnímá vzájemná setkávání jako přátelská probíhající v kamarádském prostředí. (informace z dotazníkového šetření) Obecně jsou vztahy mezi evropskými odbory dobré, protože všichni mají více méně stejné zájmy a hodnoty, které vyznávají. Kvalita vzájemných vztahů se zvyšuje v okamžiku, kdy si jsou odboráři blízcí geograficky a mnohdy i historicky.

Je poměrně složité oddělit jednající skupinu evropských odborářů od politického vlivu či vnějšího tlaku.²³ Tlak přirozeně vyvíjí řadové členstvo, které po svých výkonných

²³ Například zástupce OS KOVO hovořil o přílišném tlaku ze strany ekologických hnutí a to ať už na evropské instituce či na podniky, které zaměstnávají pracovníky v energetice. Domnívá se, že takový nátlak škodí zaměstnanosti v sektoru a že ekologické standardy přijaté v rámci EU jsou natolik vysoké, že jejich další zpřísnění by vedlo k potlačení sektoru a to hlavně na úkor zaměstnanosti, což je v současnosti pro odbory nepřijatelné.

zástupců chce, aby se za všech okolností a na všech úrovních snažili prosazovat jejich zájmy. Otázkou samozřejmě je, zda tak představitelé přítomní jednání vždy činí. Vzhledem ke zkušenostem a informacím i průměrný občan bude tvrdit, že odbory napříč EU nelze zcela izolovat od politického tlaku. Jejich ideje ve velké většině rezonují s programy levicově orientovaných stran. V tomto bodu jsme ale v oblasti, kterou není zcela možné relevantně posoudit.

Po zhodnocení těchto okolností můžeme konstatovat, že se podmínky pro to, aby k sociálnímu učení v případě českých odborových svazů došlo, s největší pravděpodobností naplňují, čímž se naplňuje platnost hypotézy vymezené v úvodní části práce. Za prvé odboráři společný profesionální základ skutečně sdílejí. Krizové momenty ve vývoji odborového hnutí taktéž nalezneme ve většině evropských zemí, kde se odbory dlouhodobě potýkají s poklesem členské základny. (Mansfeldová 2004: 29 - 37) Pravidelnost a interakce vzájemného setkávání se odlišuje napříč eurofederacemi, obecně jsou ale podle dostupných informací odboroví předáci přesvědčeni, že tato setkávání jsou pro další působení jejich OS prospěšná (např. OS pracovníků hornictví, geologie a naftového průmyslu). (online osphgn.cmkos.cz 14.5.2013) V tomto ohledu je důležité upozornit na fakt, že zájmy evropských odborů jsou více méně stejné, a tak při vzájemných setkáních mnohem významnější úlohu hraje to, co je všechny spojuje, než to co je rozděluje. Proto se domnívám, že intenzita a častost setkávání nemusí hrát tak zásadní úlohu. Vnější tlak je patrný ze strany řadového členstva z domácí úrovně státu, jenomže to se v podstatě vůbec nesoustřeďuje na to, co by měli jejich zástupci prosazovat v rámci jednání na evropské úrovni. Primární je pro ně to, co jsou tito zástupci schopni vybojovat doma v jednáních se zástupci vlády a zaměstnavatelů. Akcent na EU je tak z jejich strany minimální.

Pokud bychom se dále zaměřili na podmínky úspěšné socializace tak, jak je definuje J. Checkel, mohli bychom v případě sledovaných českých odborových svazů tvrdit, že k jejich socializaci v zásadě došlo, ale to ještě mnohem dříve, než se Česká republika stala plnoprávným členem EU. Socializace odborů se odehrála především v rámci jejich partnerských odborových eurofederací, kterých se staly součástí již v průběhu 90. let. Od té doby se tedy zástupci odborů skutečně dostali do nového prostředí, které je nutilo analyzovat nové poznatky. Nutno podotknout, že v jejich případě šlo o přebírání nových idejí a nápadů, které se doposud snaží promítnout i do prostředí České republiky. Další podmínkou socializace tvoří koncept přesvědčování. Z odpovědí v zásadě nelze o jakémkoliv přesvědčování v negativním slova smyslu hovořit, protože během setkávání evropských odborářů panuje přátelská atmosféra. (informace z dotazníkového šetření) Na jednáních se všichni snaží dohodnout, přičemž sporné otázky se překonávají poměrně snadno, protože v zásadě mají všichni stejné cíle. Další otázkou je, zda lze prostředí, ve kterém se evropští odboráři označit za nezpolitizované. Domnívám se, že každé prostředí mimo náš privátní život je víceméně zpolitizované, protože politika je téma, o kterém se hovoří na mnoha místech a takřka neustále. Zároveň je poněkud obtížné tvrdit, že by odbory nebyly nějakým způsobem politicky aktivní, ačkoliv to veřejně odmítají. Jejich postoje nejvíce korespondují

s myšlenkami levicových stran, a tak není v jejich případě možno se od politiky zcela odtrhnout. Troufám si tvrdit, že to platí i pro ostatní členské státy a jejich odboráře. Čili prostředí, ve kterém se vzájemná setkávání odehrávají, v zásadě zpolitizované je, nicméně odboráři jsou takřkajíc na stejné ideologické vlně. S ohledem na Checkelovy podmínky úspěšné socializace tak můžeme hovořit o tom, že české odborové svazy v zásadě internalizovaly normy typické pro jejich protějšky z dalších členských zemí EU, a tak k jejich socializaci došlo, čímž se potvrzuje také hypotéza z úvodu práce.

Můžeme také vzít v úvahu podmínky definované Alastaiem Johnstonem, který se zaměřuje na socializaci aktérů přímo v rámci mezinárodních institucí. (Johnston 2001) Ať už samotnou ETUC, tak centrály evropských odborových federací v zásadě můžeme považovat za mezinárodní instituce, protože vykazují institucionální znaky. Kromě toho je splněna podmínka mezinárodního členstva, protože do těchto organizací náleží svazy z jednotlivých členských zemí EU a také svazy z dalších evropských zemí, jež unijními členy nejsou. Jak již bylo zmíněno, sociální prostředí je ze strany českých odborářů, kteří se jednání účastní, vnímáno jako pohodové a přátelské, kde převažuje snaha o koordinovaný postup. Sociální ovlivňování a přesvědčování tak probíhá, ale je vnímáno pozitivně a spíše inspirativně a to především pro další práci. (informace z dotazníkového šetření) Rovněž otázka znaků a povahy aktérů, kteří jsou již členem dané organizace, je vyřešena, poněvadž postoje zúčastněných jsou si velmi podobné. V jednáních převládá to, co všechny spojuje, než to, co by je rozdělovalo. Vzájemné působení se tak nese v kooperativním duchu a podpoře.

Pro Johnstona hraje v procesu socializace také uspořádání mezinárodní instituce, které popisuje na dvou krajních případech. Nelze o evropských odborových federacích tvrdit, že by měly málo členů. Nicméně, rozhodování v jednotlivých federacích probíhá podle podobného scénáře vzhledem k orgánům, které má každá federace za tímto účelem zřízeny. Obecně hraje ve všech klíčovou roli výkonný výbor, generální shromáždění, popřípadě kongres. Je také pravdou, že rozhodování se odvíjí od velikosti federací, takže např. federace *IndustriAll* sdružující evropské kováky má mnoho pracovních skupin s poradním hlasem, přičemž ty ale žádné rozhodovací pravomoci nemají. (online oskovo.cz 14.5.2013) Můžeme se proto domnívat, že vlastní autonomie představitelů odborů z jednotlivých členských zemí není nijak závažně narušena.

Druhým, krajním příkladem, jež Johnston nabízí, je tvrzení, že s větší pravděpodobností se aktér odmítá socializovat tehdy, kdy má instituce mnoho členů. To by odborovým eurofederacím ovšem odpovídalo. Nicméně toto prostředí je natolik specifické, že i přes vysoký počet členů, kteří jsou v něm zastoupeni, socializaci nově příchozích nic závažného v cestě nestojí. Stále platí, že atmosféra při jednáních tam je přátelská a kooperativní. Nicméně při hodnocení těchto kritérií se objevuje problém v tom, že pravidla rozhodování a hlasování jsou interními záležitostmi každé eurofederace, a tak jsou bližší informace přístupné až v rámci jejich intranetu, do kterého bez přihlašovacích údajů nemá nikdo přístup. Je proto těžké zhodnotit, jaký vliv mají tyto faktory na socializaci aktérů. I přes

tyto problémy lze podle dostupných údajů téměř s určitostí tvrdit, že představitelé sledovaných českých odborových svazů jsou do svých odborových eurofederací socializováni.

Rovněž s ohledem na některé aspekty definované Michalem Kořanem je možno domnívat se, že k socializaci představitelů českých odborových svazů došlo. (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010) Důležitou úlohu zde hraje komunikace a hustota interakcí mezi aktéry. Ačkoliv je interakce zásadní, podle Kořana je nutné zaměřit se i na povahu kontextu (obvykle jeho normativní charakter), ve kterém se skupina nachází. Úspěch socializace totiž do velké míry tkví v tom, jak moc je mezi aktéry sdílena intersubjektivní struktura daného kontextu. V případě evropských odborářů je tímto kontextem společné přesvědčení, hodnoty a především zájmy. Jejich sdílení pak lze podle Kořanovy definice považovat za velmi vysoké, a tak i jeho osvojení bude silné. Navíc institucionální prostředí v případě odborových eurofederací nalezneme, protože každá má poměrně rozsáhlou centrálu s pečlivě propracovanou vnitřní strukturou. Domnívám se proto, že další faktory, resp. proměnné, které Kořan na případě Visegrádské čtyřky demonstruje, se do další analýzy příliš nehodí. Otázka organizační prvotnosti organizace je sice relevantní, ale v případě Kořanovy studie je využita instrumentálně a to při definování národního zájmu, který je zcela specifickou oblastí výzkumu. V případě výzkumu odborů jsou jejich zájmy napříč EU takřka totožné, protože je samotné lze považovat za zájmovou skupinu, která vzniká na základě společně sdílených hodnot, zájmů a přesvědčení. Pokud tak dochází ke změnám jejich preferencí, nebude se nijak zvlášť odchylovat od těch, jež představitelé odborů měli. Změna jejich jednání pak v širším kontextu tkví v tom, že prostřednictvím evropské úrovně (chápejme jako setkávání se s evropskými protějšky) se představitelé odborů odvolávají na osvědčené postupy či pravidla, jež byla přijata v jiných zemích.

4.2 Nevládní organizace

Součástí rozvětvených evropských sítí nevládních organizací se některé české NGOs z velké části staly proto, že doufaly, že prostřednictvím tohoto členství naleznou vnější podporu pro své konání. Z praktické stránky věci členství v evropských sítích představuje hlavně možnost, jak získat různé informace o dění v sociální oblasti ať už v jiných členských zemích nebo přímo na evropské úrovni.

4.2.1 Změny vyvolané nesouladem

Jak zkoumání nesouladu mezi českými odborovými svazy a jejich představiteli s protějšky z ostatních unijních zemí ukázalo, bude i nalezení nesouladu mezi českými nevládními organizacemi a jejich evropskými kolegy podle použitých teoretických východisek obtížné, ne-li obtížnější než u odborových svazů, protože ty disponují poměrně dobře identifikovatelnou organizační strukturou, což není u všech nevládních organizací vždy

pravidlem. Kromě toho, odborové svazy mají taktéž zřízeny oblastní kanceláře, které mohou mít na rozhodování v centru výrazný vliv.

V případě východisek institucionalismu racionální volby jsou ovlivňujícími faktory nízké počty veto hráčů a formální instituce. Formální instituce uvnitř neziskových organizací je nesmyslné hledat, a tak je potřeba podívat se mimo ně. Taková instituce by ovšem musela mít prokazatelný vliv na jednání probíhající v rámci těchto organizací tak, aby některé její členy přesvědčila ke změnám postojů. V současné době je v zásadě nemožné podobnou instituci v českém prostředí identifikovat. Jako formální instituce u nás fungují jednotlivé státní úřady, případně sektorová ministerstva. Jak ale z obecného názvu organizací vyplývá, jedná se o sdružení nevládní. Pokud jsou nevládní, stěží nechají do svého rozhodování zasahovat ministerstva či státní úřady, protože se proti nim vymezují a spíše na ně vyvíjejí nátlak ve svůj prospěch. Kromě toho, kontakt s formálními institucemi spočívá hlavně v žádostech o finanční prostředky pro činnost organizací, aniž by tyto instituce jakkoliv oficiálně zasahovaly do struktur těchto organizací. Případné změny ve fungování českých nevládních organizací způsobené vlivem evropeizačních tlaků nelze přičítat přítomnosti formálních institucí jako ovlivňujících faktorů. Druhý faktor, který ovlivňuje rozsah domácích změn způsobených evropeizací, představuje nízký počet veto hráčů. V prostředí neziskových organizací bychom takové hráče mohli nalézt buď v zaměstnancích těchto organizací, kteří by s navrhovanými změnami v souladu s tím, co je zvykem u evropských partnerů, nesouhlasili.

Dalším potenciálním odpůrcem by se mohli stát přímo lidé, na které se činnost organizací zaměřuje. Dle tohoto rámce by pak mělo dojít k redistribuci zdrojů mezi aktéry, jehož důsledkem by bylo rozdílné posílení těchto aktérů vlivem změn daného prostředí. V případě neziskových organizací takový stav nemůžeme identifikovat, poněvadž nelze jednoznačně říct, zda nějaké subjekty posílily, případně v čem. Fundamentálním cílem organizací je pomoc a podpora těm, kteří se na ně obracejí v domácím prostředí. Je vysoce nepravděpodobné, že by k vnitřním třenicím docházelo kvůli evropským záležitostem. Spíše je možno pozorovat opačný proces, protože organizace se snaží především získat finanční prostředky z evropských fondů. Dohody týkající se této oblasti stojí přirozeně na konsenzu a vzájemné podpoře uvnitř organizací. Dle použitého teoretického rámce tak nelze případné změny u nevládních neziskových organizací považovat za proces, ve kterém by docházelo k redistribuci zdrojů, který by byl způsoben nesouladem a přítomností ovlivňujících faktorů.

Své vysvětlení evropeizačních dopadů nabízí i sociologický institucionalismus. Jako ve všech předchozích hypotetických příkladech ale musíme klesnout o stupeň níže, poněvadž původní teorie ukazuje na dopady a rozsah změn až na úrovni členských států. Nesoulad mezi českými organizacemi a jejich protějšky, jež jsou taktéž členy evropských sítí přidružených k Sociální platformě, by zde spočíval v odlišných normách, pravidlech a přesvědčeních a měl by podobu politického a institucionálního nesouladu. Musely by být opět přítomny ovlivňující faktory, které jsou další podmínkou toho, aby k evropeizaci došlo. Jazykem konstruktivistů bychom hovořili o evropeizaci jako o procesu socializace, během kterého dochází

k internalizaci nových norem. Aby k tomu ovšem došlo, musí existovat nesoulad a ovlivňující faktory.

Zde jsou to opět iniciátoři norem a kooperativní neformální instituce. Jako iniciátory norem identifikuje teorie epistemická společenství a sdružení, která spojují společná přesvědčení a hodnoty. Jenomže nevládní organizace jsou primárně sdruženími, která spojuje stejné přesvědčení a chápání věcí. Epistemická společenství lze pak z analýzy plně vypustit, protože ani velké organizace nemají dostatečné kapacity na to, aby taková společenství utvořily. Je vcelku reálné, že by tato společenství vznikla z popudu centrální úrovně státu, pokud by se řešila zásadní sociálně politická opatření, jež by vyžadovala expertní znalost přizvaných odborníků. Těmi by mohli být někteří zástupci neziskových organizací, kteří by v rámci jednání společenství řešili dopady těchto opatření. Vzhledem k nastavení evropské sociální politiky by se ovšem minimum těchto opatření týkalo vypořádání se s nařízeními supranacionální úrovně. Proto je zde prostor pro evropeizaci mizivý. Rovněž druhý ovlivňující faktor má u zkoumání změn takřka nulovou použitelnost. Literatura jej identifikuje nejčastěji jako politickou kulturu. Ta je aplikovatelná obecně na zvyklosti politického prostředí států, stěží ji lze použít u jednotlivých subjektů. V případě neziskových organizací bychom se mohli zaměřit na způsoby rozhodování a hlasování o různých záležitostech a zkoumat je optikou jakési firemní kultury. To ovšem s tématem této práce nemá mnoho společného. Důležité je, že vnitřní nastavení těchto organizací nemá na jejich evropeizaci žádný vliv.

I v případě změn u sledovaných nevládních organizací nemůžeme říci, že by tyto změny byly příčinou nesouladu mezi nimi a jejich protějšky z dalších unijních zemí. Také na nevládní organizace lze aplikovat stejnou argumentaci jako u odborových svazů a totiž, že podle použitého teoretického přístupu nelze hypotézu z úvodu práce potvrdit.

4.2.2 Změny vyvolané sociálním učením a socializací

Podobně jako u odborových svazů, lze i u nevládních organizací zkoumat relevantnost toho, zda nastaly podmínky pro to, aby u nich došlo k sociálnímu učení a zároveň, že vývoj dospěl k socializaci zástupců českých nevládních organizací. Evropskou strukturu představuje síť podobně zaměřených NGOs, jíž se ty české staly členem, přičemž tato síť je zároveň součástí Sociální platformy. Sociální učení a eventuálně i proces socializace do evropských struktur mohou být potenciálně považovány za jedny z příčin změn, které můžeme u českých NGOs po vstupu České republiky do EU, potažmo do sítě evropských organizací, pozorovat.

Jako v případě českých odborů, začneme opět s testováním Checkelových podmínek zvyšujících pravděpodobnost toho, že u nevládních organizací dojde k sociálnímu učení. (Checkel in Christiansen, Jørgensen a Wiener 2001) První je splněna, ani ne v tom smyslu, že by organizace, resp. jejich zástupci při evropských jednáních sdíleli společný profesionální základ. Shodu je možno spatřovat spíše ve stejných přesvědčeních, které tyto organizace mají. Ty jsou v jejich případě nakonec silnější než spojení na základě stejných profesí. Druhá

Checkelova hypotéza stojí na domněnkách pocitovaného ohrožení a politického neúspěchu. Jedna organizace v tomto ohledu například zmiňuje nedostatek finančních prostředků pro své aktivity v porovnání s jejich evropskými protějšky.²⁴ (informace z dotazníkového šetření) V rámci evropského prostoru je pak poněkud obtížné hovořit o tom, zda se sítě nevládních organizací cítí v krizi, poněvadž by na toto téma musely být rovněž osloveny. Politickým neúspěchem může být v případě evropských NGOs to, že jejich návrhy nejsou na patřičných místech vyslyšeny. Nicméně v oddíle popisujícím obecně Sociální platformu jsem se zmiňovala o názorových štěpeních, která jsou v jejím rámci poměrně časté, a která způsobují zhoršenou schopnost koordinace nevládních organizací jako celku. Podobně krizovým momentem je i nerovnoměrné rozdělování financí ze strany Komise, na což si některé organizace stěžují. (Cullen 2010) Domnívám se, že tyto aspekty by bylo možno nahlížet jako ty, které NGOs, a to i do budoucna, ohrožují.

Třetí Checkelovu hypotézu lze považovat za splněnou, ačkoliv zde opět narážíme na problém, kdy lze vzájemnou komunikaci a interakce považovat za dostatečné. U většiny organizací dochází ke schůzkám s jejich partnery z evropských zemí dvakrát až třikrát do roka a to osobně, přičemž v případě potřeby probíhá vzájemná komunikace emailem. U jedné z organizací měla vzájemná komunikace pouze podobu newsletteru, jež je rozepisován jednou měsíčně. Ale např. SONS je prostřednictvím svých představitelů se svými kolegy v kontaktu častěji než ostatní dotazované organizace, poněvadž vzájemná setkávání probíhají na více úrovních. Její prezident je členem Řídícího výboru Evropské unie nevidomých (*European Blind Union*, EBU), která se schází nejméně čtyřikrát ročně. Viceprezident SONS je navíc členem Komise EBU pro styk s EU, která se schází jednou až dvakrát do roka. Nicméně, zde je důležitý fakt, že v obou orgánech se konají i nepravidelná virtuální zasedání, a tak jsou vzájemné interakce poměrně časté. (informace z dotazníkového šetření)

Poslední Checkelova hypotéza stojí na předpokladu minimálního politického tlaku a vnějšího vlivu. Předpokládala jsem, že žádný významnější vnější tlak na nevládní organizace v rámci evropského prostoru vyvíjen není a že se evropské instituce, protože to alespoň prohlašují, snaží NGOs v jejich aktivitách podporovat. Po obdržení jedné z odpovědí jsem byla vyvedena z omylu. Na tomto místě bych se proto ráda podělila o postřeh, který mi poskytl pan Rudolf Volejník ze SONS: „...popíši stručně příklad nátlaku - nikoli ze strany kolegů z organizací nevidomých, ale ze strany Evropské komise: v roce 2008 se ve Vídni konala ministerská konference o přístupnosti elektronických prostředků zdravotně postiženým osobám. Tato konference byla luxusně dotována Komisí - delegáti organizací zdravotně postižených byli v zásadě jejími hosty (cestovné, ubytování, stravné, registraci - vše hradila Komise). Ve chvíli, kdy zástupci Evropské unie nevidomých vyjádřili jisté výhrady ke

²⁴ Aneb jak doslova napsala ředitelka Agora CE: „Vidím, že mají jiné starosti – nebojují o život [organizace].“

skutečné, nikoli deklarované přístupnosti elektronických prostředků nevidomým, činitelé Komise prohlásili v kostce toto: "Pokud nás budete kritizovat, nepočítejte s tím, že vám účast uhradíme a že vás na konferenci vůbec přizveme."“ (informace z dotazníkového šetření)

I přes tento problematický aspekt, který na druhou stranu zmiňovala pouze jedna organizace, se domnívám, že po zhodnocení předchozích odstavců lze říci, že v případě českých NGOs jsou naplněny podmínky pro to, aby k sociálnímu učení došlo, čímž je potvrzena platnost hypotézy vymezené v úvodní části práce. Jak jsou na tom české nevládní se socializací do evropských struktur nevládních organizací?

Stále jsme omezeni tím, na co upozorňuje i Checkel. Kdy lze považovat vzájemné interakce těchto organizací za dostatečně intenzivní? Ač by se mohlo zdát, že setkání několikrát do roka nelze považovat za intenzivní kontakt, zásadní roli ve zkoumání NGOs hraje fakt, že je spojují společné hodnoty a cíle a to v první řadě v rámci jejich evropské sítě. Pravdou je, že zástupci českých NGOs se po vstupu do těchto sítí opravdu dostali do nového prostředí, které je svým způsobem nutilo zevrubně analyzovat nové poznatky a to hlavně o tom, jak pracují kolegové z jiných členských zemí EU. To jim přineslo možnost získat kvalifikovanější odhad vlastních možností a snadněji získat znalosti o směřování sociálního vývoje EU a to nikoli z deklarativních sdělení Komise, ale z reálné situace v jednotlivých členských státech. Rovněž někteří zástupci organizací přiznávají, že velkou inspirací pro jejich další práci jim bylo jakési umění argumentace, kterým jejich evropští kolegové disponují vůči autoritám, což jim po vlastním hodnocení přináší prohloubení profesionalizace v oboru. Zmiňují také zdokonalení se v cizím jazyce, který jsou nuceni používat při jednáních s partnery z evropských zemí. Rovněž způsob, jakým partnerské organizace z jiných zemí vedou kampaně, je věcí, která českým organizacím přinesla něco nového pro jejich další činnost.²⁵ Zároveň vstup do sítí a komunikace s organizacemi z ostatních zemí přináší další nové prvky, jež české NGOs ovlivňují. Zcela zásadní je v tomto ohledu pro mnohé sdílení dobrých i špatných zkušeností, vzájemné informování, výměna nápadů a dohody o společných projektech. (informace z dotazníkového šetření)

Dotázané organizace z velké části odmítají, že by je někdo (ať už jejich evropské protějšky či vedoucí činitelé z centrálních jednotlivých sítí) během jednání jakkoliv přesvědčovali, aby změnili své původní názory. (informace z dotazníkového šetření) Je to opět dáno tím, že prostředí neziskového sektoru je specifické v tom, že se primárně všichni snaží takřikajíc táhnout za jeden provaz a vzájemně se podporovat, tím pádem i Checkelova podmínka co nejmenšího počtu původně hluboce zakořeněných přesvědčení přesvědčovaného aktéra je v tomto případě splněna. Pravdou je, že několik respondentů o přesvědčování psalo, ale vždy

²⁵ O tom se zmiňuje např. zástupkyně České ženské lobby: „*Letos pořádáme první český Kongres žen, který je inspirován Kongresem kobiet z Polska.*“

to bylo v pozitivním slova smyslu. Celé přesvědčování ve finále spočívalo v rozšíření jejich vlastních obzorů, přičemž takové situace považují za přirozenou součást konstruktivní diskuse. Spíše oceňují civilizované předkládání argumentů, pohodové jednání a zcela korektní chování kolegů z jiných států. (informace z dotazníkového šetření)

Prostředí, ve kterém se jednání evropských nevládních organizací v rámci jejich sítí odehrávají, bude s největší pravděpodobností zpolitizované méně, než je tomu u evropských odborových federací. Každopádně hlavní problém spatřuji spíše v tom, jak co nejdříve nadefinovat zpolitizované prostředí. Pokud bychom to vzali absolutně, zpolitizované je v podstatě jakékoliv sociální prostředí. Míru politizace prostředí můžeme dát do souvislosti i s jednou hypotézou Checkelova konceptu sociálního učení. Pak totiž může být prostředí do velké míry ovlivněno politickými tlaky, které jsou na něj a jeho členy vyvinuty. Ty by se poté mohly jevit jako určitá překážka úspěšné socializace, ačkoliv se nedomnívám, že by se to stalo příčinou v případě NGOs. S ohledem na Checkelovy podmínky úspěšné socializace tak můžeme hovořit o tom, že české nevládní organizace v zásadě internalizovaly normy typické pro jejich protějšky z dalších členských zemí EU, a tak k jejich socializaci do struktur evropských sítí nevládních organizací došlo, což odpovídá hypotéze definované v úvodní části textu.

Nicméně teorie nabízí i další možnosti, jak socializaci aktérů (jednotlivců, malých skupin) dále zkoumat. Obraťme se proto znova k Alastairu Johnstonovi, který se zabývá socializací aktérů v rámci mezinárodních institucí, ve kterých je na jejich členy vyvinut tlak, aby změnili své postoje. (Johnston 2001) Za úvahu stojí fakt, zda můžeme centrály evropských sítí nevládních institucí považovat za mezinárodní instituce. Nicméně jsou to organizované jednotky, které mají své pevné sídlo, výkonnou moc a volené zástupce. Z výše zmíněného je také patrné, že sociální ovlivňování v prostředí těchto sítí zcela jasně probíhá, ačkoliv podle subjektivního hodnocení respondentů k přesvědčování nijak často nedochází, poněvadž jednání jsou vedena v kooperativním a přátelském duchu a na věčné rovině. Přesvědčování je pak vnímáno pozitivně, poněvadž argumenty kolegů z jiných zemí jsou vysoce inspirativní a některé z nich lze použít v konkrétních podmínkách daného státu. Atmosféra, ve které vzájemná setkávání probíhají, hodnotí zástupci dotazovaných organizací jako velmi přátelskou s důrazem na co největší efektivitu a vysoké pracovní nasazení. Dá se v zásadě říci, že všichni, kteří na jednáních participují, vyznávají podobné názory na věc, což je jev, který podle respondentů všude kolem dominuje. (informace z dotazníkového šetření)

Otázkou zůstává, jak velkou roli na socializaci českých zástupců nevládních organizací, má vnitřní uspořádání těchto sítí. Když se opět soustředíme na dva krajní příklady, které Johnston nabízí, aktuální systém evropské spolupráce nevládních organizací některé jím definované podmínky vylučuje. V případě úspěšné socializace aktéra do již existující struktury Johnston preferuje nízký počet členů v této struktuře. Podobně jako u odborů předpokládejme, že je členstvo početné a to vzhledem k tomu, že evropské sítě povětšinou sdružují organizace minimálně z deseti členských zemí (přičemž každá země má mnohdy

zastoupeno více organizací najednou). To je ale podle Johnstona pro úspěšnou socializaci poměrně problematické. Tento fakt můžeme vcelku jednoduše vyvrátit za pomoci Kořanovy definice kontextu. (Kořan in Drulák, Handl a kol. 2010) Pro spolupracující organizace je totiž klíčové to, že do velké míry sdílejí stejný normativní kontext. Jejich vzájemná interakce je bezesporu nesmírně důležitá, ale takřikajíc pohromadě je drží tento společně přijímaný kontext. Pak už natolik nezáleží na tom, kolik jich vlastně v jedné síti je.

Johnston řeší i ryze technické záležitosti fungování té které organizace/sítě. Podle odpovědí respondentů je rozhodování založeno na vzájemné shodě a snaze porozumět ostatním s tím, že finální rozhodnutí se zakládají na kolektivně přijatých dohodách a to tak, aby byli pokud možno všichni s přijatými usneseními spokojeni. (informace z dotazníkového šetření) Další nastíněné podmínky pro úspěšnou socializaci lze považovat taktéž za splněné. Domnívám se, že autonomie aktérů víceméně vyplývá z toho, jaký (a jestli vůbec) přesvědčovací tlak byl na české zástupce vyvinut. Již z předešlých odstavců vyplývá, že o tlaku se nikdo příliš nezmiňoval. Proto je možno říci, že sledovaní aktéři jsou autonomní. Druhý krajní případ není potřeba blíže analyzovat, protože by se hodnocení podmínek podobalo těm, které byly zmíněny při evaluaci plně socializace.

Domnívám se proto, že podmínky pro sociální učení nastaly a rovněž, že socializace u sledovaných českých nevládních organizací proběhla, čímž se potvrzují hypotézy uvedené v úvodu práce. Sociální učení a socializaci těchto organizací ovšem nelze považovat za důsledek vstupu České republiky do EU. Klíčovým činitelem bylo v tomto případě členství českých NGOs v evropských sítích. Teprve zde měly organizace možnost plně rozvinout pouta transnacionální spolupráce a najít inspiraci pro své další působení, které je nesmírně ovlivnilo. Je také patrné, že nebyly ovlivněny pouze organizace jako celky, ale také jejich představitelé a zástupci, kteří do jednání s evropskými partnery vstupují.²⁶ Ti jsou v tomto ohledu s největší pravděpodobností nejdůležitějším článkem řetězu. To oni mají primárně možnost pozorovat a posuzovat praktiky a postupy protějšků z jiných evropských zemí a tyto pak aplikovat u sebe doma.

²⁶ V této souvislosti hovoří zástupci dotazovaných organizací o přijímání tzv. *best practices* či aplikování *data based approach*.

ZÁVĚR

V úvodu práce byly položeny tři otázky. První se tázala na změny u odborových svazů a nevládních organizací, které by byly vyvolané nesouladem mezi nimi a jejich evropskými protějšky, kteří jsou taktéž členy širších evropských zájmových struktur. Podle použitých teoretických východisek je nesoulad nutnou podmínkou pro to, aby docházelo ke změnám u aktérů a tedy k jejich evropeizaci. První přístup vychází ze základů institucionalismu racionální volby a evropeizaci domácího prostředí státu popisuje jako redistribuci zdrojů. Druhý přístup vychází z principů sociologického institucionalismu, kdy má evropeizace podobu procesu socializace.

Tento teoretický koncept jsme se snažili aplikovat i na aktéry domácí sféry *politics* a zjistit, zda mohou být změny, které u nich pozorujeme po vstupu České republiky do EU a po jejich přistoupení k evropským zájmovým strukturám, považovány za důsledek nesouladu. Po zhodnocení ovšem vyšlo najevo, že teorie v podobě, ve které je koncipována, je poměrně obtížně aplikovatelná na jednotlivé aktéry. V prvé řadě nelze jasně prokázat nesoulad mezi nimi a jejich evropskými protějšky, protože v podstatě nikdy neexistoval. To je dáno především stejnými cíli a postoji plynoucími z členství sledovaných aktérů v daných zájmových evropských skupinách. Kromě toho, představený koncept nesouladu se zaměřuje na rovinu státu jako celku, který je evropeizován a u kterého lze změny pozorovat. Je to vidět i u popisu ovlivňujících faktorů. Při vlastní analýze pak bylo komplikované tyto faktory identifikovat. Proto změny, které u aktérů pozorujeme, nemohly být vyvolány nesouladem mezi zkoumanými aktéry a jejich protějšky z ostatních členských zemí EU.

Ve druhé otázce jsme se zaměřili na změny, které by bylo možno považovat za důsledek toho, že nastaly podmínky pro sociální učení. U zkoumaných aktérů byla většina podmínek splněna, a tak můžeme prohlásit, že k sociálnímu učení u českých aktérů došlo. Otázkou ovšem je, zda bylo příčinou změn, které u odborových svazů a nevládních organizací pozorujeme. Samotnému sociálnímu učení bych v tomto ohledu až tak velkou váhu nepřikládala, protože nutné podmínky pro to, aby proběhlo, jsou u těchto aktérů splněny skoro vždy. Mnohem důležitější je v tomto ohledu otázka, zda lze sledované české aktéry považovat za socializované do širších evropských struktur.

Ve třetí otázce nás zajímalo, zda lze změny u pozorovaných aktérů přisuzovat tomu, že byli socializováni do struktur evropských zájmových organizací. Zásadní změnou, kterou je možno přičítat socializačním procesům, je fakt, že u odborů po přistoupení k evropským odborovým strukturám významně narostla vzájemná komunikace, výměna informací a realizace společných postupů, což je inspirovalo v jejich další práci. Potom se potvrzuje to, že evropeizace je hlavně vidět v *soft* aspektech jako je přebírání vzorců chování a proměna taktiky v jednání s politickými představiteli či zaměstnavateli. Domnívám se ale, že

v současné době zásadní vnitřní normativní přeměny nepozorujeme, protože odbory obecně stojí na tom, že tyto atributy jsou jim napříč Evropou společné.

Poněkud jiná situace panuje u zkoumaných českých nevládních organizací. Proto změny, které v souvislosti s členstvím v evropských sítích nevládních organizací u těch českých pozorujeme, jsou značné a je možné přisuzovat je nastalému sociálnímu učení a socializaci do evropských zájmových struktur. Pak je u nevládních organizací vidět, že evropeizace spočívá hlavně v členství v evropských sítích. Samotný vstup země do EU vlastní vliv příliš neměl, ale domnívám se, že pro mnohé organizace byl minimálně impulsem pro to, aby se o partnery z jiných evropských zemí začaly zajímat.

Po zhodnocení odpovědí a postřehů zástupců nevládních organizací tak můžeme prohlásit, že u nich hrálo sociální učení daleko významnější roli než u zkoumaných odborových svazů. Proto i socializace do sítí evropských nevládních organizací je u těch českých dnes daleko více pozorovatelná, což přisuzuji tomu, že mnohé z dotazovaných organizací jsou poměrně čerstvými členy těchto sítí. Faktem je, že socializace je proces, což se u zkoumaných organizací ještě stále projevuje. Zatímco evropeizaci, resp. socializaci odborových svazů lze tak považovat za v podstatě dokončenou, u nevládních organizací předpokládám její další pokračování a prohlubování.

Summary

This thesis describes several changes in selected Czech trade unions and non-governmental organizations. These changes have been caused by the country's accession to the EU and/or by the actors' membership in the European interest structures. From theoretical point of view it attributes these changes to misfit and socialization. Theories' validity is tested by questionnaire and secondary literature. The analysis shows that changes are caused mainly by socialization where the concept of misfit does not, due to the nature of theory, suit for the evaluation.

Použitá literatura

Dokumenty

- *Communauté Économique Européenne*. 1957. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11957E/TXT:FR:PDF>

Periodická literatura

- WARLEIGH, Alex. "Europeanizing" Civil Society: NGOs as Agents of Political Socialization. *Journal of Common Market Studies*. 2001, č. 4.
- DE RIDDER, Eline. Civil Society Development during Accession: On the Necessity of Domestic Support to EU Incentives. *Sociológia*. 2011, č. 6.
- DALY, Mary. EU Social Policy after Lisbon. *Journal of Common Market Studies*. 2006, roč. 44, č. 3, s. 461-481.
- KETTUNEN a Corinna WOLFF. Europeanisation through the Back Door: EU Social Policy and the Member States. *Politicka Misao: Croatian Political Science Review*. 2010, roč. 47, č. 4, s. 144-158.
- HAUGHTON, Tim. For Business, for Pleasure or for Necessity? The Czech Republic's Choices for Europe. *EUROPE-ASIA STUDIES*. 2009, č. 8, 1371–1392.
- GRABBE, Heather. How does Europeanization affect CEE governance? Conditionality, diffusion and diversity. *Journal of European Public Policy*. 2001, č. 6, s. 1013-1031.
- HALL, Peter a Rosemary TAYLOR. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, č. 5.
- PEREZ-SOLORZANO BORRAGÁN. Post-Communist Interest Politics: A Research Agenda. *Perspectives on European Politics and Society*. 2006, č. 2, 134 – 154.
- RUTKAUSKIENE, Lina. SOCIAL POLICY IN THE EUROPEAN UNION: VARIETY AND CHALLENGES. *Public Administration (16484541)*. 2010, 1/2, 25/26, s. 26-33.
- OFFE, Claus. The Democratic Welfare State: A European Regime Under the Strain of European Integration. *Political Science Series*. 2000, č. 68.

- CULLEN, Pauline. The Platform of European Social NGOs: ideology, division and coalition. *Journal of Political Ideologies*. 2010, roč. 15, č. 3, s. 317-331. DOI: 10.1080/13569317.2010.513876. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13569317.2010.513876>
- ROSS, George. The Revenge of Neglected Issues: EU Founders and Social Policy. *French Politics, Culture & Society*. 2011, č. 2.
- HYMAN, Richard. Trade Unions and "Europe": Are the Members Out of Step?. *RELATIONS INDUSTRIELLES-INDUSTRIAL RELATIONS*. 2010, roč. 65, č. 1, s. 3-29.
- JOHNSTON, Alastair. Treating international institutions as social environments. *International Studies Quarterly*. 2001, roč. 45, č. 4, 487 - 515.

Neperiodická literatura

- The Double Puzzle of EU Enlargement Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East. *Pittsburgh University* [online]. 1999 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/2379/1/002531.PDF>
- *Evropeizace: nové téma politologického výzkumu*. 1. vyd. Editor Břetislav Dančák, Petr Fiala, Vít Hloušek. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2005, 421 s. ISBN 80-210-3865-9.
- FIALA, Petr. *Evropeizace zájmů: politické strany a zájmové skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2009, iv, 373 s. Monografie (Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), Sv. č. 27. ISBN 978-802-1049-208.
- RUGGIE, John Gerard. *Constructing the world polity: essays on international institutionalization*. New York: Routledge, 1998, xiii, 312 p. ISBN 04-150-9991-9.
- SCHARPF, Fritz Wilhelm. *Governing in Europe: effective and democratic?*. New York: Oxford University Press, 1999, viii, 243 p. ISBN 01-982-9546-4.
- SCHIMMELFENNIG, Frank, Stefan ENGERT a Heiko KNOBEL. *International socialization in Europe: European organizations, political conditionality, and democratic change*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, xvi, 291 p. ISBN 978-023-0005-280.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

- ČERMÁK, Vladimír. *Pozvání do politologie*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1994, 62 s. ISBN 80-702-1078-8.
- POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1995, 142 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7. ISBN 80-858-5001-X.
- KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. Praha: Aspi, 2007. ISBN 80-7357-276-1.
- KLIMENTOVÁ, Eva a Tomáš KADLEC. *Sociální politika II: studijní texty pro kombinované studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, 89 s. ISBN 978-80-244-2208-4.
- BROŽOVÁ, Dagmar. *Společenské souvislosti trhu práce*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 140 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2916-4.
- KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 218 s. ISBN 978-807-3674-670.
- FEATHERSTONE, Kevin a Claudio M RADAELLI. *The Politics of Europeanization*. New York: Oxford University Press, 2003, xii, 351 p. ISBN 01-992-5209-2.
- MANSFELDOVÁ, Zdena. Odbory, zaměstnavatelé, sociální partneři - odborová organizovanost v ČR a hlavní faktory jejího vývoje. In: *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [online]. 2004 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/MS-odbor.pdf>
- Europeanization: How the European Union Interacts with its Member States. In: *The member states of the European Union*. 1st pub. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 44-68. The new European Union series. ISBN 0-19-925281-5.
- STREECK, Wolfgang. From market making to state building? Reflections on the Political Economy of European social policy. In: EDS, Stephan Leibfried ... *European social policy: between fragmentation and integration*. Washington, D.C: Brookings Inst, 1995, s. 389-431. ISBN 0815752482.
- POLLACK, Mark A. Rational Choice and EU Politics. In: *Handbook of European Union politics*. 1st pub. London: Sage, 2006, s. 31-56. ISBN 1-4129-0875-2.
- CHECKEL, Jeffrey T. Social Construction and European Integration. In: ED. BY THOMAS CHRISTIANSEN, Ed.Knud Erik Jørgensen. *The social construction of Europe*. [Online-Ausg.]. London: Sage, 2001, s. 52-74. ISBN 9780761972655.

- RISSE, Thomas. Social Constructivism and European Integration. In: ANTJE WIENER, Thomas Diez. *European integration theory*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 159-176. ISBN 0199226091.
- KOŘAN, Michal. Visegrádská socializace a její dopad na národní zájmy. In: DRULÁK, Petr a Vladimír HANDL. *Hledání českých zájmů*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, s. 174-197. ISBN 9788086506883.

Ostatní zdroje

- Additional tools Advanced Search PROGRESS programme. *European Commission* [online]. 2013 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=987>
- Citizenship Programme 2007-2013. *European Commission* [online]. 2012 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/programme/about_citizenship_en.php
- Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. BÖRZEL, Tanja A. a Thomas RISSE. *Uniwersytet Wroclawski* [online]. 2009 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.gs.uni.wroc.pl/files/BOERZEL%20-%20RISSE%20Conceptualizing%20the%20domestic%20impact%20of%20Europe.pdf>
- European social partners. *Eurofound* [online]. 2011 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/EUROPEANSOCIALPARTNERS.htm>
- European Social Partners. *Eurofound* [online]. 2011 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/EUROPEANSOCIALPARTNERS.htm>
- Evropský sociální dialog. *Českomoravská konfederace odborových svazů* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://www.cmkos.cz/evropske-a-mezinarodni-vztahy/evropska-unie/evropsky-socialni-dialog>
- FONDY EVROPSKÉ UNIE: 26,7 MILIARD € PRO ČESKOU REPUBLIKU. *Strukturální fondy* [online]. 2013 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Temp/Informace-o-fondech-EU>
- Hlavní svazové dokumenty OS DLV. *Odborový svaz pracovníků dřevozpracujících odvětví, lesního a vodního hospodářství* [online]. 2011 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.osdlv.cz/dokument.php>

- IndustriAll - European Trade Union statutes. *IndustriAll - European Trade Union* [online]. 2013 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.industrial-europe.eu/regions/regions.asp?job=ea&mloc=pubr>
- Kontakty. *Školské odbory* [online]. 2012 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.skolskeodbory.cz/kontakt.php>
- Kontakty os kovo praha. *Odborový svaz KOVO* [online]. 2012 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.oskovo.cz/>
- Mezinárodní činnost. *Odborový svaz pracovníků hornictví, geologie a naftového průmyslu* [online]. 2013 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://osphgn.cmkos.cz/cs/o-nas/mezinarodni-innost>
- Mezinárodní činnost Odborového svazu pracovníků obchodu. *Odborový svaz pracovníků obchodu* [online]. 2013 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://ospo.cz/o-nas/mezinarodni-cinnost>
- Non-governmental organisations. *European Commission* [online]. 2013 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=330&langId=en>
- O nás. *Odborový svaz dopravy* [online]. 2013 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.osdopravy.cz/o-nas>
- PROGRAM ODBOROVÉHO SVAZU DOPRAVY na léta 2011 – 2016. *Odborový svaz dopravy* [online]. 2011 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.osdopravy.cz/attachments/article/110/program.pdf>
- Social dialogue. *European Commission* [online]. 2013 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=329&langId=en>
- Současnost ODBOROVÉHO SVAZU KOVO. *Odborový svaz KOVO* [online]. 2012 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.oskovo.cz/>
- The European Trade Union Confederation (ETUC) building Social Europe. *ETUC* [online]. 2005 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://etuc.org/IMG/pdf/UK.pdf>
- What is Social Platform?. *Social Platform* [online]. 2009 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: http://cms.horus.be/files/99907/MediaArchive/About_Us/What%20is%20the%20Social%20Platform%20-%20Leaflet.pdf

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník (vzor)

Příloha č. 2: Výsledky dotazníkového šetření (souhrn odpovědí)

Příloha 1 – dotazník (vzor)

Dotazník

Dobrý den,

prosím o vyplnění krátkého dotazníku, který slouží pro potřeby mé diplomové práce "Evropeizace vybraných aktérů české sociální politiky", kterou píší na Fakultě sociálních věd UK v Praze.

Eva Nigová

Změnila se organizační struktura Vaší organizace vlivem vstupu ČR do EU?

- Ano
- Ne
- Nevím

Změnila se organizační struktura Vaší organizace díky členství v partnerských evropských organizacích?

- Ano
- Ne
- Nevím

Pokud k organizačním změnám došlo, v čem spočívaly?

Např. vznik zvláštního oddělení zabývajícího se evropskými záležitostmi, experti na problematiku mezinárodní spolupráce, apod.

Má Vaše organizace přímé zastoupení na evropské úrovni?

Např. kancelář v Bruselu

- Ano
- Ne
- Nevím

Změnily se nějak aktivity Vaší organizace v důsledku členství země v EU?

- Ano
- Ne
- Nevím

Pokud ano, v čem tyto změny spočívají?

Změnily se nějak aktivity Vaší organizace vlivem členství v partnerských evropských organizacích?

- Ano
- Ne
- Nevím

Pokud ano, v čem tato změna spočívala?

Změnily se nějak zájmy Vaší organizace vlivem členství ČR v EU?

- Ano
- Ne
- Nevím

Jak se tyto zájmy změnilly?

Změnily se nějak zájmy Vaší organizace díky členství v partnerských evropských organizacích?

- Ano
- Ne
- Nevím

Jak se tyto zájmy změnilly?

Čerpá Vaše organizace nějaké finanční prostředky ze zdrojů EU?

- Ano
- Ne
- Nevím

Pokud ano, zhruba jak velké procento Vašich příjmů pochází z EU?

Argumentujete při jednáních s politickými představiteli ČR/státními úřady/zaměstnavateli obvyklými postupy či zvyklostmi typickými pro jiné evropské země?

Např. poukazujete na postupy a zvyklosti, které vy považujete za hodné následování

- Ano
 Ne
 Nevím

Jakou podobu má tato argumentace?

Máte pocit, že by členství ČR v EU, potažmo členství v evropské organizaci přineslo Vaší organizaci více příležitostí, jak působit na české politické představitel/ úřady/zaměstnavatele?

- Ano
 Ne
 Nevím

Jste v pravidelném kontaktu s představiteli Vašich partnerských organizací z ostatních zemí EU?

- Ano
 Ne
 Nevím

Jak často se setkáváte?

Máte pocit, že by Vás tato setkání nějak osobně ovlivnila?

- Ano
 Ne
 Nevím

V čem případně tento vliv spatřujete?

Považujete existenci těchto evropských organizací za prospěšnou pro Vaší organizaci?

- Ano

- Ne
 Nevím

V čem tento prospěch spatřujete?

Považujete názory svých evropských protějšků za inspirativní?

- Ano
 Ne

V čem Vás inspirovaly?

Stalo se Vám někdy, že by Vás během jednání s kolegy z unijních zemí někdo z nich přesvědčoval, abyste změnil/a své původní názory a přesvědčení?

- Ano
 Ne

Jak takové přesvědčování vypadalo?

Např. byl na Vás vyvinut nátlak

Jak byste charakterizoval/a prostředí, ve kterém se setkávání odehrávají?

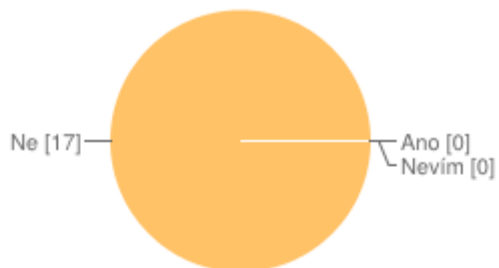
Např. jaká atmosféra tam vládne, apod.

Příloha 2 - Výsledky dotazníkového šetření (souhrn odpovědí)

Změnila se organizační struktura Vaší organizace vlivem vstupu ČR do EU?

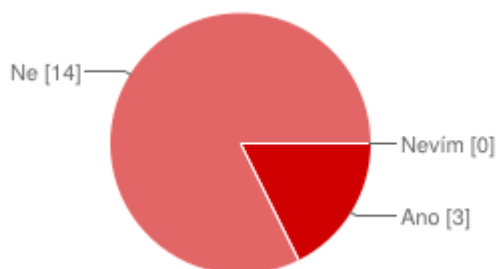
Změnila se organizační struktura Vaší organizace díky členství v partnerských evropských organizacích?

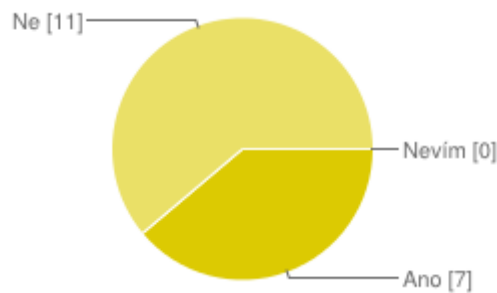
Pokud k organizačním změnám došlo, v čem spočívaly?

x

Má Vaše organizace přímé zastoupení na evropské úrovni?

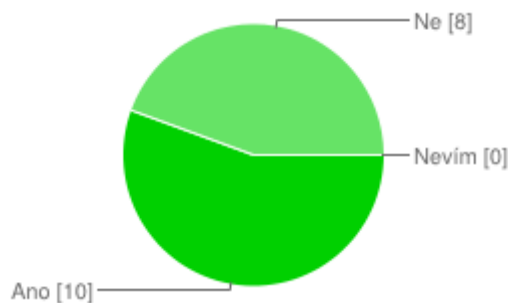
Změnily se nějak aktivity Vaší organizace v důsledku členství země v EU?

Pokud ano, v čem tyto změny spočívají?

- Větší participace na evropských dotačních zdrojích
- Účastníme se mezinárodních i vnitrostátních projektů spolufinancovaných z ESF nebo SF
- Přeshraniční partnerství
- Účast na mezinárodních aktivitách členství v Evropském dobrovolnickém centru
- V letošním roce jsme od EU dostali grant, jehož součástí je akce, kterou pořádáme pro stejně zaměřené organizace z evropských zemí
- Staly se pro nás nedostupné granty na financování naší činnosti - tj. na demokratizaci společnosti. Museli jsme hledat jiné zdroje.
- Orientace na legislativu EU. Stali jsme se členy evropských asociací a struktur jako: EASPD, ESN, E.D.E., FEANTSA.

Změnily se nějak aktivity Vaší organizace vlivem členství v partnerských evropských organizacích?

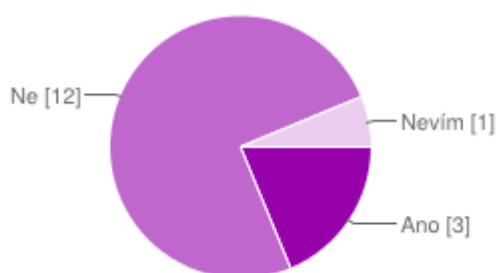

Pokud ano, v čem tato změna spočívala?

- Více se orientujeme na naše partnery z jiných zemí

- Jsme aktivnější a viditelnější v oblasti našeho zájmu (nevidomí a slabozrací občané EU)
- Mezinárodní setkávání
- Výměna programů mezi zeměmi
- Pravidelně vysíláme své členy na akce pořádané partnerskými evropskými organizacemi
- Využití informací, inspirace, výměna zkušeností
- Více společných projektů s partnery, velká administrativní zátěž v důsledku komunikace s centrály sítí
- Účast na jejich aktivitách (orientovaných na legislativu EU)
- Více distribuujeme informace, více přijímáme, zkvalitňujeme naše služby díky informační výměně
- Partnerství na mezinárodních projektech, účast na konferencích apod.
- Zásadně se nezměnily. Stejná cílová skupina a základní aktivity, ale přibyla účast v mezinárodních projektech a tím i příležitosti pro nové akce (setkávání se seniorskou cílovou skupinou nad různými tématy, integrace do mezinárodních kampaní a jejich realizace lokálně v ČR, iniciativy na evropské úrovni, organizace mezinárodní konference o stárnutí)

Změnily se nějak zájmy Vaší organizace vlivem členství ČR v EU?

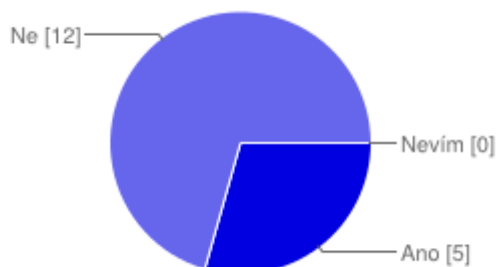

Jak se tyto zájmy změnily?

- Zájem spolupracovat na mezinárodní úrovni. Začali jsme se orientovat více na pomoc transformujícím se demokraciím
- Širší pole působnosti/kontext

- APSS ČR plně rozvinula svoji činnost a profesionalizovala se v r. 2006. Já osobně jsem prezidentem APSS ČR od r. 2007, tj. nedokážu některé otázky plně zodpovědět

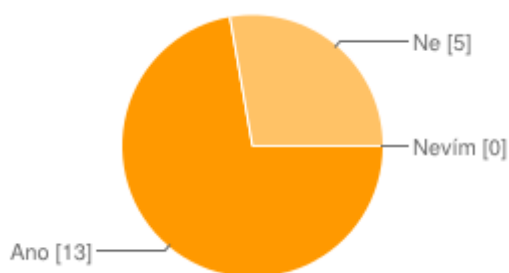
Změnily se nějak zájmy Vaší organizace díky členství v partnerských evropských organizacích?

Jak se tyto zájmy změnily?

- Inspirace z jiných zemí
- Kvalitativně ne, kvantitativně ano (díky morální podpoře)
- Širší pole působnosti/kontext
- Zájem v participaci na evropských projektech
- Tendence ke komparaci podmínek v jednotlivých zemích
- Více si všímáme změn vyplývajících z EU diskusí

Čerpá Vaše organizace nějaké finanční prostředky ze zdrojů EU?

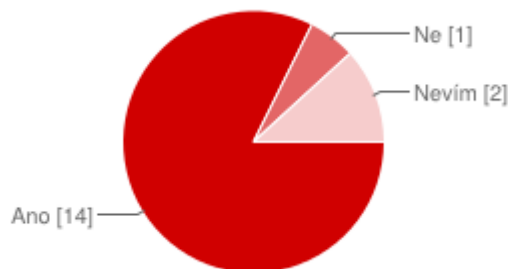

Pokud ano, zhruba jak velké procento Vašich příjmů pochází z EU?

- do 20%
- Podívejte se na naše výroční zprávy na www.sons.cz

- 20 %
- 50
- 10%
- 20
- Nejedná se o peníze na běžný chod organizace, ale o prostředky vázané na jednu konkrétní akci, kterou pořádáme. Tyto prostředky výrazně převyšují náš běžný rozpočet
- 20
- Zčásti nedobrovolně - 5
- 10%
- 20
- 5-7%
- do 5%

Argumentujete při jednáních s politickými představiteli ČR/státními úřady/zaměstnavateli obvyklými postupy či zvyklostmi typickými pro jiné evropské země?

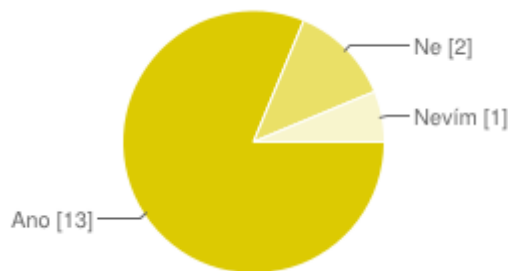

Jakou podobu má tato argumentace?

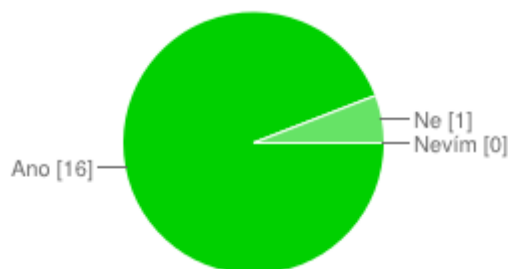
- Dobrá praxe a osvědčené postupy používané v ostatních zemích
- Pokud nám shora uvedení činitelé a úřady rozumějí, neuchylujeme se k aktivistickým metodám, které mohou být sice mediálně efektní, ale pro skupinu, jejíž zájmy máme hájit, jsou středně až dlouhodobě kontraproduktivní
- Odkazujeme na dokumenty EU a jejich instituci, ale i na obecné hodnoty a zásady (např. genderová rovnost jako jedna z priorit EU)

- Porovnání zvyklostí v EU v oblasti zákonných úprav ochrany a působnosti zaměstnanců ve veřejné správě, způsob odměňování ve vztahu k průměrné mzdě a poměru mezi výrobní a nevýrobní sférou, způsob uzavírání kolektivních smluv, včetně vlastního kolektivního vyjednávání
- Nelze paušalizovat - citování dokumentů, sdílení osvědčených postupů
- Uvádění příkladů dobré praxe ze zahraničí
- Odvolávání se na evropskou legislativu a strategické dokumenty na úrovni EU
- Diskuse na společných setkáních
- Používáme příklady dobré praxe z členských zemí
- Příklady dobré praxe z evropských zemí a projektů

Máte pocit, že by členství ČR v EU, potažmo členství v evropské organizaci přineslo Vaší organizaci více příležitostí, jak působit na české politické představitele/úřady/zaměstnavatele?

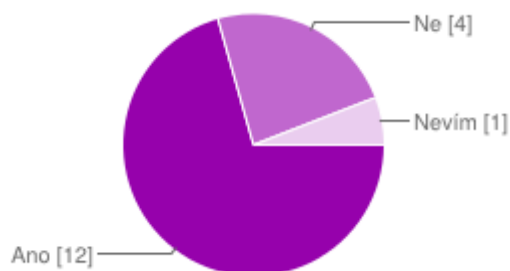
Jste v pravidelném kontaktu s představiteli Vašich partnerských organizací z ostatních zemí EU?

Jak často se setkáváte?

- Několikrát ročně, také podle potřeby, když chceme zaujmout nějakou společnou pozici vůči rozhodnutím evropských institucí
- Náš prezident je členem řídicího výboru Evropské unie nevidomých (EBU), který se schází nejméně čtyřikrát ročně. Viceprezident je členem Komise Evropské unie nevidomých pro styk s EU, která se schází jednou až dvakrát ročně. V obou orgánech se konají i nepravidelná virtuální zasedání.
- Cca čtyřikrát ročně
- 2x ročně
- Newsletter měsíčně
- Obvykle 2x až 3x ročně
- 2x ročně
- Každý týden
- Několikrát do roka
- Nepravidelně
- 4x ročně
- 3-4x ročně
- 2- 3 x ročně
- 1 * 1/2 roku
- 2x do roka osobně, průběžně emailem

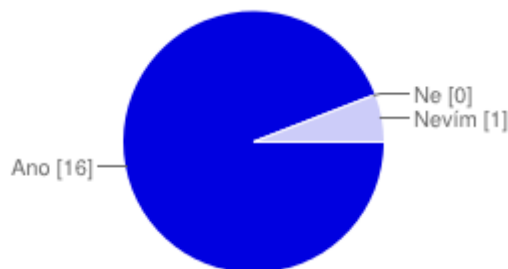
Máte pocit, že by Vás tato setkání nějak osobně ovlivnila?

V čem případně tento vliv spatřujete?

- Zlepšení jazykových znalostí, nové poznatky a obecně rozšiřování vlastních obzorů ve vzájemném informování; ve výměně zkušeností; ve výměně nápadů
- V dohodách o společných projektech
- V kvalifikovanějším odhadu vlastních možností; v získávání znalostí o směřování sociálního vývoje v EU nikoli z deklarativních sdělení Komise, ale z reálné situace v jednotlivých členských státech
- Sdílení zkušeností: dobrých i špatných, inspirace úspěšnými kampaněmi atd. Např. letos pořádáme první český Kongres žen, který je inspirován Kongresem Kobiet z Polska
- Zejména v oblasti širšího přehledu o situaci v EU, způsob argumentace a jednání
- Jiný úhel pohledu
- Využití informací, inspirace, výměna zkušeností
- Vidím, že mají jiné starosti - nebojují o život:). Jinak je to inspirace - vzájemná
- Rozšiřování obzorů
- Zapojení do evropských projektů, studijní cesty, možnost porovnání
- Kulturně a systémem práce, otevřenost
- Větší rozhled a přehled
- Profesionalizace v oboru
- Zdokonalení jazyka

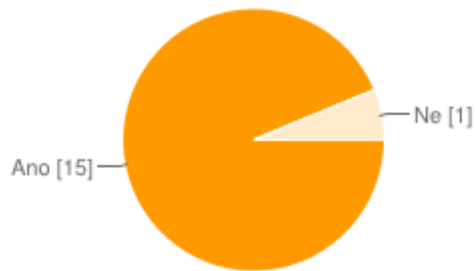
Považujete existenci těchto evropských organizací za prospěšnou pro Vaši organizaci?

V čem tento prospěch spatřujete?

- Určitě výměna zkušeností, získávání nových informací a taky jednání se zajímavými lidmi
- Skrze Evropskou unii nevidomých se snažíme být skupinou, která - ač voličsky nezajímavá počtem - je pro občanskou společnost přínosem a zaslouží si náležitou pozornost i s ohledem na jistou sociální znevýhodněnost
- společné prosazování témat (např. parita žen a mužů v politice), společný lobbying na evropské úrovni i v jednotlivých státech, společná příprava materiálů, účast na společných akcích
- Síťování, předávání informací
- Zejména z důvodů uvedených v předcházejících dvou bodech
- ČMKOS je členem EOK a my jsme členem ČMKOS. Důležitá je výměna informací a v některých případech i společné postupy
- Společné postupy, lobbying
- Mezinárodní kontakty a výměna zkušeností
- Informace, inspirace, výměna zkušeností
- Vzájemná výměna informací a best practises
- Společné projekty
- Výměna informací - nové argumenty pro jednání s představiteli ČR atd.
- Přijímání nových podnětů
- Best practices
- Analýzy členství v evropské platformě přináší know how a zvyšuje prestiž organizace
- Inspirace dobrými příklady
- Odpovědnost na mezinárodní úrovni
- Prestiž při jednání v ČR i mezinárodně

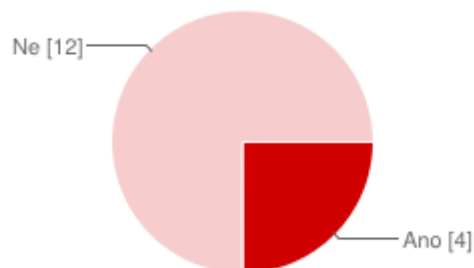
Považujete názory svých evropských protějšků za inspirativní?

V čem Vás inspirovaly?

- V práci
- Viz otázku o setkávání
- Lepší argumentace a tím pádem schopnost prosazovat určitá témata
- Ze stejných důvodů jako v předešlé otázce
- Snaha najít konsensus i v případě naprosto odlišného názoru, dialog, otevřenost
- V teorii i praxi
- V práci
- Především data based approach
- Příklady dobré praxe
- Profesionální vedení kampaní. Komplexnost. Jakýkoli nový nebo odlišný názor může být inspirací

Stalo se Vám někdy, že by Vás během jednání s kolegy z unijních zemí někdo z nich přesvědčoval, abyste změnil/a své původní názory a přesvědčení?

Jak takové přesvědčování vypadalo?

- Naši kolegové ze sesterských organizací nevidomých se chovají výhradně korektně a nátlak nevyvíjejí. I když to do této otázky nepatří, popíši stručně příklad nátlaku - nikoli ze strany kolegů z organizací nevidomých, ale ze strany Evropské komise: v roce 2008 se ve Vídni konala ministerská konference o přístupnosti elektronických prostředků zdravotně postiženým osobám. Tato konference byla luxusně dotována Komisí - delegáti organizací zdravotně postižených byli v zásadě jejími hosty (cestovné, ubytování, stravné, registraci - vše hradila Komise). Ve chvíli, kdy zástupci Evropské unie nevidomých vyjádřili jisté výhrady ke skutečné, nikoli deklarované přístupnosti elektronických prostředků nevidomým, činitelé komise prohlásili v kostce toto: "Pokud nás budete kritizovat, nepočítejte s tím, že vám účast uhradíme a že vás na konferenci vůbec přizveme."
- Přílišný tlak ekologických hnutí na úkor zaměstnanosti. Přehnaný akční plán 20 20 20 do roku 2020 v energetické oblasti
- Civilizované předkládání argumentů, většinou zcela pohodové jednání
- Je to přirozená součást diskuse. Žádný náklad nepocitujeme

Jak byste charakterizoval/a prostředí, ve kterém se setkávání odehrávají?

- Přátelské, snaha se dohodnout a vzájemně si v rámci možností pomoci
- Přátelská
- Prostředí je velmi pracovní, ale zároveň přátelské, vysoká efektivita jednání
- Dobrá spolupráce jedná se o přátelskou atmosféru, jednání jsou vedena ve věcné rovině a argumenty se zkušenostmi pro jednání jsou inspirativní a lze některé použít v konkrétních podmínkách daného státu
- My se setkáváme zejména s odboráři Slovenska a Maďarska. Kamarádské a přátelské prostředí, výměna informací, exkurze apod.
- Přátelská atmosféra, velmi oceňuji setkávání s odborníky z dalších zemí
- Partnerské, kolegiální a přátelské
- Příjemné
- Kolegiální, vstřícná atmosféra

- Přátelská atmosféra. Setkávání se uskutečňují v rámci jednání k projektům, studijních cest a zasedání různých orgánů evropských asociací či institucí, příp. na evropských konferencích
- Kooperativní - hledání konsenzu
- Přátelská a vřelá
- Přátelská, kolegiální

Projekt diplomové práce

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD UK PRAHA

Evropeizace vybraných aktérů české sociální politiky

Výzkumný projekt

Eva Nigová

27. 5. 2012

Dosavadní výzkum

Evropeizace je konceptem, který se v politologickém výzkumu vyskytuje v posledních letech poměrně často. Není ale jen doménou akademiků, ale naopak proniká i do povědomí širší veřejnosti. Proto je potřeba důsledně zmapovat, co si pod pojmem evropeizace představit, případně, jak jej definovat. Sami badatelé se ale na univerzální definici evropeizace sami nedokážou shodnout, a tak se v odborné literatuře můžeme setkat s mnoha pohledy a definicemi. (viz např. Héritier 1995; Radaelli 2000; Caporaso, Cowles a Risse 2001; Knill a Lehmkuhl 2002; Börzel a Risse 2003; Börzel 2005; Schimmelfennig a Sedelmeier 2005; Keating a Mastenbroek 2006) Na obecné rovině můžeme říci, že evropeizace je procesem, který proměňuje domácí politické systémy členských států Evropské unie (dále jen EU), které jsou pod silným vlivem probíhající integrace, která má tendenci se dlouhodobě dále prohlubovat. Zkoumání procesu evropeizace nám tak může pomoci pochopit vzájemné vazby mezi evropskou a národní úrovní. Česká republika, od roku 2004 plnohodnotný člen EU, je tímto vlivem přirozeně také zasazena, což se projevuje v různých oblastech, mj. i v proměnách jednotlivých sektorových politik.

Výzkumníci se při zkoumání dopadů evropské integrace přirozeně zaměřují především na různé oblasti domácího politického prostředí. Mezi časté oblasti výzkumu tak patří oblast sektorových politik (policy), kde se koncept evropeizace poměrně dobře etabloval. Pozadu nezůstala ani sféra polity. Oblast politics byla zpočátku v pozadí výzkumného bádání, což se ovšem v posledním desetiletí začalo měnit a v současné době právě tato oblast výzkumu dominuje, hlavně ve výzkumu politických stran. V této souvislosti je nutné poukázat na to, že ve výzkumu evropeizace rozlišujeme tzv. starý a nový pohled (přístup, koncept). Starý přístup se v podstatě snaží objasnit vliv a dopad integrace na národní úroveň, na její politickou strukturu, zatímco nový koncept evropeizace tento pohled obrací a zkoumá, jak integrační proces ovlivňuje supranacionální struktury. (Fiala a kol. 2009: 25 – 26)

Evropeizace má několik různých rovin, které je možno zkoumat, a tak je potřeba se při vlastním výzkumu na jednu z rovin zaměřit. Například na rovině dopadů evropeizace na členské státy EU se právě setkáváme s přizpůsobováním domácí polity, politics i policy podle toho, jak to požadují pravidla supranacionální úrovně, tedy EU. Co je v případě vlastního výzkumu mnohem důležitější, je výše zmíněná různorodost definic jednotlivých autorů zabývajících se evropeizací. Proto je dále potřeba vybrat si přístup, který se bude celou prací prolínat.

Výzkumná otázka a hypotéza

Výzkumná otázka navrhované práce je následující: Do jaké míry došlo k evropeizaci vybraných aktérů české sociální politiky, resp. jaké jsou klíčové změny, které se v sociální oblasti odehrály po vstupu České republiky do EU?

Na základě své výzkumné otázky formuluji tuto hypotézu: Aktéři české sociální politiky jsou integračními tlaky zásadně ovlivněni, normy a pravidla se snaží vnitřně přejímat, nicméně v těchto snahách je nadále možno najít jisté mezery.

Práce bude případovou studií, která se na empirickém materiálu pokusí doložit platnost výše popsané hypotézy pomocí vybraného teoretického konceptu popisujícího dopady evropeizace. Zkoumanou oblastí budou vybraní aktéři české sociální politiky. Práce by chtěla ukázat, nakolik jsou tito aktéři ztotožněni s „tlakem Evropy“.

Práce na téma evropeizace jsou v českém akademickém prostředí poměrně hojně zastoupeny, dosud se ale žádná z nich nezaměřila na evropeizaci aktérů české sociální politiky. Existuje několik prací zabývajících se především evropeizací českých politických stran, žádná se ovšem nezaměřuje na jeden vybraný sektor politiky.

Pojmy

Pojem evropeizace je možno nadefinovat několika různými způsoby. Obecné popsání evropeizace může vypadat například takto:

„Konceptu evropeizace se privilegovaně používá v souvislosti s tím, jak se mění domácí politické instituce a procesy a konkrétní politiky evropských zemí v souvislosti s procesem evropské integrace.“ (Hloušek a Pitrová in Fiala a kol. 2009: 16)

Nicméně, jsou zde definice obsáhlejší a vlivnější, které evropeizaci definují takto (přičemž náhled je považován za jeden z těch tradičnějších):

Evropeizace je: „proces utváření, rozšiřování a institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmat politiky, stylů, způsobů „jak dělat věci“ a sdílených hodnot, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v rámci utváření rozhodnutí EU a poté inkorporovány do logiky domácího diskursu, identit, politických struktur a veřejných politik.“ (Radaelli 2004: 4)

Radaelliho definice je přínosná v tom smyslu, že se neorientuje pouze na formální struktury, ale bere v potaz i neformální procesy, které tvorbu politiky mnohdy ovlivňují více než ty formální. Příkladem budiž politická kultura země, kterou si její obyvatelé uvědomují více, než legislativní proces probíhající v Parlamentu. Na Radaelliho pak navázali či reagovali další výzkumníci, například Tanja Börzel a Thomas Risse, kteří vypracovali vcelku podrobný přehled efektů, které evropeizace může na domácí scéně v různých sférách politiky způsobit. (Börzel a Risse in Featherstone a Radaelli 2003: 57 - 80) I když se výzkum dopadů evropeizace v sociálněvědní literatuře často objevuje v posledním desetiletí, počátky zkoumání lze nalézt už v polovině devadesátých let minulého století. Tehdy se Adrienne Héritier obrátila k historickému intitucionalismu (viz např. Pierson 1996) a evropeizaci chápala jako výsledek nesouladu (tzv. misfit) mezi fungováním členských zemí Společenství

a supranacionálním nastavením. Historický institucionalismus aplikovala proto, že tento přístup tvrdí, že instituce se snaží uchovat si své původní fungování a jen velmi nerady jsou ochotny na tomto stavu něco měnit. K evropeizaci může proto dojít jen v případě, že vlastní nesoulad mezi supranacionálními institucemi a domácími politickými strukturami je co nejmenší. Pokud je naopak nesoulad zásadní, evropeizační tlaky se na národní úrovni prosadí minimálně. (Heritier in Unger and Van Waarden 1995: 278 - 305) V tomto ohledu je možno tvrzení Héritier napadnout, protože i když je vzájemný nesoulad značný, k evropeizaci tak jako tak dochází vždy. Navíc, problém je i v tom, jak tento nesoulad popsat, resp. co už je a co ještě nesoulad je či není?

Koncept nesouladu čili misfitu ovšem nezůstal opuštěn ani v pozdějších fázích výzkumu evropeizace. Samostatně s ním pracovala Tanja Börzel, protože jej i nadále považovala za nutný předpoklad toho, aby k evropeizaci vůbec docházelo. Evropeizace tak podle ní může mít několik dopadů: (Börzel 2003: 51 – 57)

- Evropeizace je redistribucí zdrojů: díky evropeizaci tak dochází k redistribuci zdrojů mezi národními aktéry, tzn., že dochází k přeskupování moci uvnitř celého systému.
- Evropeizace je procesem socializace: domácí aktéři se díky integračnímu procesu učí nová pravidla, přebírají normy, které si následně internalizují, čímž se v zásadě snaží přizpůsobit.
- Evropeizace je procesem, kdy dochází k adaptaci domácích institucí: evropeizace přispívá k nahrazování dosavadních pravidel, praktik, norem a struktur novými.

Pomocí konceptu Tanji Börzel bych chtěla otestovat platnost své hypotézy a odpovědět na svou výzkumnou otázku. Při psaní vlastní práce se především zaměřím na bod 2, tedy, že evropeizace funguje jako proces socializace, během kterého dochází k internalizaci supranacionálních pravidel a norem na domácí úrovni v případě aktérů, které budu sledovat. K těmto řadím vybrané aktéry české sociální politiky, přesněji sektorové ministerstvo (Ministerstvo práce a sociálních věcí, MPSV), odborové svazy a nezávislé neziskové organizace aktivní v sociální oblasti. Koncept evropeizace jako socializace pak doplním o poznatky Jeffreyho Checkela, který zkoumá způsob, jakým evropské instituce utvářejí identitu aktérů evropské integrace. Checkel se zaměřuje na proces socializace a způsob vzniku a šíření sociálních norem. Podle něj je to učení, které hraje jednu z nejdůležitějších rolí v procesu formování identit. Pak je ale potřeba rozlišovat mezi jednoduchým a sociálním (komplexním) učením, během kterého buď aktéři sice získají nové informace, ale své zájmy a přesvědčení nemění či naopak díky vzájemným interakcím k proměně jejich zájmů a preferencí dochází. (Checkel 1999: 545 – 560)

Další z pojmů, se kterými bude práce pracovat, je sociální politika, resp. její vymezení v rámci České republiky. Pojem sociální politika je dosti neurčitý a každý si pod ním představí něco jiného. Z hlediska praxe je sociální politika „*praktická aktivita formující vztah*

jedinců a sociálních podmínek jejich života.“ (Potůček 1995: 30) Jenže sociální politika je i vědní disciplínou, pak je tedy „*analýzou tvorby a realizace politik dotýkajících se vztahů občanů a sociálních podmínek jejich života...můžeme ji zkoumat se zaměřením na politické procesy pro ni charakteristické: kdo jsou její aktéři, jaké jsou jejich zájmy, proč a jak se navrhuje, přijímají a realizují ucelené sociálněpolitické koncepce i jednotlivá rozhodnutí, jakých nástrojů se přitom užívá apod.*“ (Potůček 1995: 33, 49) Ve své práci se zaměřím právě na vědecký aspekt sociální politiky, poněvadž mne bude zajímat tvorba a realizace této politiky ovlivněná evropeizací jejích hlavních aktérů. V této souvislosti je pak potřeba zkoumat vývoj oblasti a to především z hlediska vývoje před a po vstupu České republiky do EU.

Operacionalizace

Nezávislé proměnné

Jako nezávislou proměnnou vidím integrační tlaky na oblast sociální politiky a její aktéry. Může nabývat tří hodnot:

- Silné integrační tlaky, kterým se sféra sociální politiky v národním státě nemá možnost výrazněji bránit.
- „Střední“ integrační tlaky, které se sice na aktérech sociální politiky projevují, ale díky předešlému vývoji si národní praxe nadále udržuje svá určitá specifika.
- Slabé integrační tlaky, které tak jako tak probíhají, což je v zásadě dáno členstvím země v EU, ale nemají žádný výrazný vliv na to, jak aktéři sociální politiky na národní úrovni konají.

Zprostředkující proměnné

- Pracovníci sektorového ministerstva (MPSV), kteří jsou zařazeni především v *Sekci fondů Evropské unie*. Tito pracovníci jsou v rámci vykonávání svého zaměstnání vystaveni evropeizačnímu tlaku a mohou tak přebírat či naopak odmítat normy a pravidla, která ze supranacionální úrovně přicházejí a zpětně tak ovlivňovat přebírání těchto pravidel na domácí úrovni.
- Zástupci odborových svazů, kteří se angažují či sdružují s ostatními odboráři z jiných členských zemí (viz např. Evropská odborová konfederace, ETUC), mohou tak přejímat i jejich normy a snažit se je prosadit doma.
- Nezávislé neziskové organizace ztotožňující se s pravidly unijní sociální politiky, které mají přístup na supranacionální úroveň (např. v rámci *Social Platform*), zároveň by měly být silné i na národní úrovni, aby mohly ovlivnit podobu přijatých pravidel domácími institucemi.

Závislé proměnné

Došlo ve sledované oblasti ke změnám v souvislosti se vstupem země do EU anebo si aktéři sociální politiky udrželi svou vnitřní kontinuitu a nebyli integračním procesem výrazněji zasaženi? Tato proměnná může nabývat čtyř hodnot:

- K žádným změnám nedošlo, a pokud ano, byly zanedbatelné.
- Dosavadní praxe nebyla zásadně změněna ani obohacena o nové prvky, přesto se určitým doplněním nevyhnula.
- Základní nastavení jejich fungování zůstalo platné, ale bylo obohaceno o nové, dosud nepoužité prvky, které proměnily původní podobu.
- Aktéři hovoří o komplexních změnách, které by mohly eventuálně vést k úplně nové představě o fungování sociální politiky.

Data

Základními zdroji bude jednak odborná literatura o evropeizaci a sociální politice, ale také veřejně přístupné informace o příslušných aktérech a rovněž polostrukturované hloubkové rozhovory s vybranými osobami zainteresovanými ve vybraných institucích a organizacích. Předpokládám, že v průběhu práce na diplomovém projektu narazím na další literaturu a zdroje, které mi dále pomohou mou výzkumnou otázku relevantně zodpovědět a zároveň poslouží k vyvrácení či potvrzení mé hypotézy.

Předběžná bibliografie

Odborná literatura a články

- BULMER, Simon a Christian LEQUESNE. *The member states of the European Union*. New York: Oxford University Press, 2005, xviii, 399 p. ISBN 978-019-9252-817.
- CHECKEL, Jeffrey T. Social construction and integration. *Journal of European Public Policy*. 1999, 6:4.
- FEATHERSTONE, Kevin a Claudio M RADAELLI. *The Politics of Europeanization*. New York: Oxford University Press, 2003, 45 - 69. ISBN 0199252092.
- FIALA, Petr. *Evropeizace zájmů: politické strany a zájmové skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2009, iv, 373 s. Monografie (Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), Sv. č. 27. ISBN 978-80-210-4920-8.

- PIERSON, P. The Path to European Integration: A Historical Institutional Analysis. *Comparative Political Studies*. 1996-04-01, roč. 29, č. 2, s. 123-163. ISSN 0010-4140. DOI: 10.1177/0010414096029002001. Dostupné z: <http://cps.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0010414096029002001>
- POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1995, 142 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7. ISBN 80-858-5001-X.
- UNGER, B a Frans van WAARDEN. *Convergence or diversity?: internationalization and economic policy response*. Brookfield, USA: Avebury, c1995, 278 - 305. ISBN 1856289257.

Webové adresy

- BÖRZEL, Tanja. *How the European Union Interacts with its Member States* [online]. 2003. Dostupné z: http://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_93.pdf
- RADAELLI, Claudio M. *Europeanisation: Solution or Problem?* [online]. 2004. Dostupné z: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf>
- *Social Platform* [online]. 2012. Dostupné z: <http://www.socialplatform.org/AboutUs.asp?DocID=8144>
- webové stránky MPSV ČR a ČMKOS